FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBOG FOR 1932

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
(Oswald Terkelsen)
1932

FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBOG FOR 1932

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
(Oswald Terkelsen)
1932

SAGN OG OVERLEVERING OM OLDTIDSHØJENE I FREDERIKSBORG AMT

AF INGER MARGR. BOBERG

Der har altid været stor Interesse for Oldtidens Gravhøje, Kæmpehøjene, som vi ogsaa kalder dem, baade hos lærd og læg. Det samme kan man ikke sige om de *Sagn*, der knytter sig til dem. De er lige op til vor Tid blevet betragtet som Ammestuehistorier, som det var under ens Værdighed at fæste sig ved, for saa vidt de da ikke har været „historiske Sagn", d. v. s. givet sig ud for at være sande Beretninger om historiske Begivenheder og Personer, som at Frode Fredegod var begravet i Frodebjerg ved Værebro, og Svend Grathe havde kæmpet med Knud Magnussøn ved Blodhøj, netop den Slags Sagn, som oftest har mindst Interesse for vor Tids Videnskab, skabt som de i Reglen er af Spekulationer over Stednavne o. lign. Derfor er det kun faa af de virkelige Folkesagn, disse „urimelige Historier om Spøgelser", som en af det 18. Aarhundredes lærde Historikere siger, der er optegnet før den nyeste Tid. Og det skønt man lige fra Ole Worms Tid har gjort gentagne Forsøg paa at faa vore Oldtidsminder undersøgt og beskrevet og ikke har kunnet undgaa at faa nogle af de Sagn i Købet, der Mand og Mand imellem er blevet fortalt om dem; men det er kun blevet til Antydninger i de gamle Skrifter. Det drejer sig her især om Indberetninger fra Sognepræsterne først til Worm 1623, saa til P. H. Resen 1667 til Brug for hans aldrig trykte Danmarksbeskrivelse Atlas Danicus, til Kancellisekretær J. E.

Jessen, der i 1740'erne havde en lignende Plan, og 1758 til Historikeren H. de Hofman, der benyttede dem i sin Samling af Danske Fundationer I—XI og i Fortsættelsen af Pontoppidans Danske Atlas I—VII. Fra mange Sogne er der dog aldrig indkommet Beretninger, og mange af de indkomne er gaaet tabt. Da Nationalmuseet i 1807 stiftedes, henvendte man sig ogsaa først til Landets Præster for at faa Besked om de Oldtidsminder, der fandtes i deres Sogne. Men det var først J. J. A. Worsaae, der fik en videnskabelig forsvarlig Undersøgelse i Gang, idet han fik gennemført, at der fra 1873 hvert Aar sendtes sagkyndige Folk fra Museet ud i Marken for at beskrive Landets Oldtidsminder, baade dem, der endnu var bevaret, og dem, der blot fandtes Spor af. En af de første Herredsbeskrivelser, som saaledes kom i Stand, var Horns Herreds 1873—74. Arkitekt J. B. Løffler tog sig af Kirkerne, mens Arkæologen Henry Petersen undersøgte Minderne fra Oldtiden og samtidig optegnede ikke saa faa Sagn om dem. Ogsaa i Vilh. Boyes Beskrivelse over Holbo Herred 1885—86 og sammen med Løffler over Strø 1887—88 og 1895 er der flere gode Sagnoptegnelser, derimod kun enkelte i S. Müllers og E. Schiødtes over Ølstykke Herred 1875 og i Boyes og Magnus Petersens over Lynge-Kronborg, og slet ingen i Boyes Beskrivelse over Lynge-Frederiksborg 1890: den mere strengt gennemførte arkæologiske Metode giver efterhaanden ikke mere Plads til den Slags uvedkommende Ting[1].

Vi er imidlertid glade ved det Stof, Arkæologerne har samlet for os. Thi hverken J. M. Thiele, der paa sin Fod vandrede gennem adskillige Egne af Sjælland for efter Folkets egen Fortælling at optegne dets Sagn til sin Samling Danske Folkesagn I—IV 1818—23 og [2]I—II 1843, Svend Grundtvig i Gamle danske Minder I—III 1854—61 eller Evald Tang Kristensen i Danske Sagn [1]I—VII og [2]I—IV 1890—1932[2] kender ret mange Sagn fra Nordsjælland. Saa meget mere værdifuldt er derfor ogsaa det store og energiske Indsamlingsarbejde, Højskolelærer Anders Uhrskov i den sidste halve

[1] Disse Herredsindberetninger findes i Manuskript i Nationalmuseets 1. Afd. [2] Cit. D. S.

Snes Aar har udført. Dels gennem sine egne Elever og dels ved at henvende sig til alle nordsjællandske Skoler og sjællandske Højskoler og bede Lærerne lade deres Elever skrive en Stil om, hvad Sagn og Overtro de kendte, og sende sig Afskrifter deraf, har han samlet et nordsjællandsk Folkemindestof, der maa anses for at være saa nogenlunde udtømmende[1]. Naar det alligevel ikke er saa omfattende, som man kunde vente, maa det bero paa, at der ikke findes nogen ret fyldig nordsjællandsk Sagnoverlevering. Med mindre da *de gamle Nordsjællændere* endnu skulde have noget mere at fortælle, for saa vil det med Tak blive modtaget af Dansk Folkemindesamling, Adr. Det kgl. Bibliotek, København.

Jeg skal nu gennemgaa Herrederne i Frederiksborg Amt efter den Rækkefølge, de har i Traps Danmark. De vedføjede Sognenumre henviser til Folkemindesamlingens topografiske System, der ligeledes følger Trap; det er trykt i Festskrift til H. F. Feilberg 1911, p. 477 ff. Vi begynder da med

LYNGE-KRONBORG HERRED,

det største i Amtet, idet det omfatter hele det østlige Nordsjælland ned til Furesøen, endda det kun er en Del af det gamle Lynge Herred, der deltes i 1862.

Oldtidshøjene i Lynge-Kronborg Herred, d. v. s. Gravhøjene fra Sten- og Broncealder, ligger fortrinsvis mod Øst, mens den vestlige indre Del af Herredet formentlig har være dækket af Skov paa den Tid og derfor mindre godt bebygget. Størst er i Reglen de Høje, der stammer fra Stenalderen: Runddysser, Langdysser og Jættestuer; ved Dysserne er den oprindelige Jordhøj, der har omgivet dem, ofte bortgravet, saa Stenkammeret er blottet. De fleste Broncealderhøje er mindre og mangler det for Stenaldergravene karakteristiske Gravkammer. Til Gengæld findes de i langt større Mængde og ofte i Grupper og Rækker, f. Eks. langs Sundet Syd for Nivaa, mod Nord

[1] Trykt i Nordsjællandsk Folkeliv I—IV 1921—24 og Sjællandske Folkesagn 1932. Det utrykte Stof findes i Dansk Folkemindesamling og citeres D F S 1930—1 og 2, mens D F S 1906—23 betegner Samlingens egne Optegnelser.

langs Kattegattet og i det Indre langs Dalstrøg og Vandløb, følgende den Tids Bosættelser og Samfærdselsveje. Da de tilmed ofte er lagt højt til Vejrs paa Brinker og Bakker, træder de end mere frem i Landskabet og opfylder deres Bestemmelse som Æreminde over længst afdøde Forfædre.

Foruden Gravhøje vil ogsaa enkelte naturlige Banker blive omtalt, for saa vidt de ellers for Gravhøjene ejendommelige Sagn er knyttet til dem.

11. Tikøb. I en af de nævnte Præsteindberetninger, fra Provsten Rasmus Garboe i Tikøb (1723—84), omtales, at der i 1736 opdagedes *2 Stenkamre paa Esbønderup Mark* Vest for Kirken ved, at en Bonde tabte en Jernstang ned i det ene. Men det eneste, som han „derom med Vished kan melde, er, at det første, han kom der til Kaldet, fortalte en gl. Mand ham, længe før disse Kamre bleve opdagede, at der saas Ild paa denne Bakke Jule-Nætterne, hvilket Manden stedse havde agtet, som Provsten dog holder for Overtro"[1].

Det er sandsynligt, at her er Tale om *Djævlehøj* paa Lille Esbønderup Mtr. 2a, hvor V. Boye i 1884 fandt et sammenstyrtet Gravkammer, og som ved Højtiderne fordum skal have staaet paa 4 Guldstøtter[2].

En Højskoleelev har af sin Bedstefar hørt, at der skulde ligge en Guldrok gemt i en *Høj* paa deres Mark. „Engang var der nogle, der vilde prøve paa at grave efter den, men da den yngste af dem, der var med, skulde miste Livet herfor, havde de taget en Hund med dem, da den saa var den yngste —. De begyndte at grave, men da saa de pludselig, at Gaarden hjemme stod i lys Lue. I en Fart fik de kastet Spaderne fra sig og ilede hjem efter; men da de kom nærmere, kunde de ingen Ild opdage. Dette fandt de meget mærkeligt og betragtede det som et Tegn paa, at Højen skulde være i Fred"[3].

Et andet Skattegravningssagn, der meget minder om svenske Sagn af denne Art, er optegnet om *Klemsbjerg* af en ung Pige efter sin Bedstefar. Dennes Bedstefar igen havde set det brænde i Klems-

[1] Hofmans Fundationer VII 58 Anm., D S [2]I Nr. 902. [2] Herredsindb. [3]D F S 1906—23: 11 Peter M. Petersen 1912, tr. Uhrskov II 35.

bjerg og fik Held til at sætte sin Kniv i en Gryde Penge, som 3 Troldmænd sad og rørte i, og saa havde Troldene ingen Magt mere. Men da han næste Dag skulde hente Gryden, syntes han ikke, hans Karl løftede stærkt nok, og sagde: „Løft for Fanden!" Og derved fik Troldtøjet Magt igen, og Gryden fløj bort, først hen til Søen og saa over den til Egehovede, hvor man siden har set det brænde[1]. Thi den første Betingelse for, at Skattegravninger kan lykkes, er rigtignok, at man holder sin Mund saa længe, til Skatten er helt i Sikkerhed. Talløse Sagn fortæller om mislykkede Forsøg paa at hæve en Skat, der allerede syntes sikret, blot fordi den sejrssikre i Triumf udbrød: „Nu har vi den!" Eller han lokkes af et eller andet mystisk eller komisk Optog til at aabne Munden. Ofte bliver han ogsaa narret bort fra Gravningen af noget, der saa viser sig blot at være Blændværk, arrangeret af Skattens Vogtere for det samme, som her at det ser ud, som hans Gaard brænder. Vi vil træffe flere Sagn om Skattegravning i Nordsjælland, men de er dog langt fra saa talrige og fantasifulde her som i Jylland.

12. Hornbæk.

Ogsaa i Hornbæk fortælles der om Høje, det brænder paa, saaledes *Ingershøj*, 2 overpløjede Høje paa Mtr. 8a ved Østrupgaard[2], mens *Munkehøj*, der 1873 blev sløjfet NØ. for, Juleaften stod paa Ildstøtter[3]. Men det er overhovedet noget af det, der tiest berettes om vore Kæmpehøje. Allerede i Oldtiden fortælles, at Hervør saa sin Far Angantyrs Gravhøj paa Samsø staa i Flammer, da hun vilde mane ham frem for at faa fat i hans Sværd Tyrfing.

Ogsaa Guldrokken gaar igen her i Sognet. En Troldkvinde i en *Høj ved Svikkegaard* sad midt om Dagen og spandt paa en, saa det glimtede i Solskinnet[4]. Og i *Kistehøj* ved den vestlige af Hornebys Udflyttergaarde er der nedgravet en Guldrok, der ikke kan hæves, uden at Gaarden brænder[5].

13. Hellebæk.

„Paa en *Høj eller Sandgrav ved Hornbæk Plantage* saa Arbejderne hver Aften brænde Lys, men de turde ikke gaa hen til det". I selve Plantagen er der sløjfet en Del Gravhøje, fra den endnu bevarede

[1] Uhrsk. II 34—35 efter Skoleelev, saaledes stadig naar intet andet er anført. [2] V. Boye 1884. [3] D S [2] I Nr. 541 Lærer J. P. Jørgensen, Hedsbjerg, 1892, f. i Tikøb 1864. [4] Uhrsk. II 24. [5] Smst. II 27.

Runddysse ved Hulvejsbakken „kan man ved Midnatstid høre Hornmusik, naar Høifolkene holder deres Lystighed". Ved Bakken gaar ogsaa en hovedløs Mand og vogter en Skat. I det hele taget er her optegnet flere Sagn om Skattegravning især ved Julebæk[1].

Odinshøj, hvor der har været tændt Bavn og St. Hans Blus, er en naturlig Bakke og har først i det 18. Aarh. faaet sit Navn[2].

14. Asminderød. Asminderød har kun faa Oldtidsgrave. I Jessens Beskrivelse over Frdb. Amt 1743 omtales dog *12 Begravelser ved Aadse Vang* ved Fredensborg Vejen (i Asminderød?), hvorom Bønderne har dette Vers, der vistnok er taget fra Folkevisen om Svend Vonved, der „vog Herr Tyge Nold, dertil hans unge Sønner Tolff":[3]

Tye Noll — hafde Sønner tolv
ligger begraven i Aadse Vang[4].

I vor Tid har en Højskoleelev optegnet et Sagn om en Musikant, der Juleaften blev hentet af en Dværg for at spille for de *Haubakke* Svende og *Sjambakke* Møer og fik en hel Pose Penge til Tak[5]. Men mon ikke de to Bakkenavne er opdigtede?

15. Grønholt. Her kendes kun to Oldtidsgrave og et Sagn om en *Fandens Høj*, hvor en Kone skræmtes af et underligt stort Dyr[6].

16. Karlebo. Paa *Smidsbjerg Bakke* ved Gunderød har der været en Stensætning, og en Langdysse lod Fr. VII udgrave. Folk var rædde for den Bakke, især om Aftenen. Der var engang et Føl faldet i et Hul og forsvundet, trukket ned af Trolden eller de underjordiske i Bakken[7].

Ogsaa *Brante-* eller *Brøndebjergs*gubben har indgydt mange Rædsel[8].

17-18. Bloustrød og Birkerød. Adskillige Oldtidsgrave, men ingen Sagn kendes om dem ud over en Oplysning hos Jessen om, at man ved en *Kæmpebegravelse ved Præstegaardshaven* „især ved Jule-Tider har set Lys brænde om Natten". Tillige omtaler Amtmand C. V. v. Plessens Indberetning til Jessen 1743, at der i *Manglebjerg*, ɔ: Maglebjerg = det store Bjerg, i Rudeskov, „ved Julehøjtid er i forrige Tider hørt adskillige Spil og

[1] D F S 1906—23: 13 H. Ellekilde 1908, Uhrsk. II 26—27. [2] D F S 1906—23: 11 og 13, Frdb. Amts Stednavne 16. [3] Danmarks gl. Folkeviser 18, sml. A. Olrik i Fra Dansk Folkemindesamling 1908 p. 31—34. [4] Kall. Fol. 48 II. [5] Uhrsk. II 37—38. [6] D S[2] I Nr. 143 Nanna Reedtz 1855 efter Frk. H. Poulsen paa Egelund. [7] Thiele [2] II 209, Uhrsk. II 43 og 217, D F S 1906—23: 16 forskellige Meddelere. [8] Uhrsk. II 43.

Musik af underjordiske Folk, som ofte skal have ladet sig se at danse og spøge og undertiden at græde og hyle. Endnu findes imellem Eschemose og Bircherød et andet stort Berg *Højberg* kaldet, om hvilket ligeledes fortælles, at deri haver opholdt sig Bjergfolk. Og lever endnu de, som for ganske vist vil sige at have talt og meget nøje kendt dennem, der ofte har været indtagen i samme Berg; og lægges endnu denne Omstændighed til, at naar Tiden tilstundede, at disse berghenrykte — eller rettere at sige virkelig forrykte — skulde ned i Berget, paakom dem en Slags Forvirrelse og Uro, saa de ikke vare sig selv mægtige, førend de maatte afsted til Berget, hvor de efter Ankomsten straks blev indtagen og forblev sammesteds i 2 à 3 Dage paa Tid. Ydermere lægges endnu dertil, at andre Folk af Curieusité har forfulgt dennem lige til Steden og i Sandhed befunden dem at være indkomne. Men det bedste er, at det dog staar enhver frit for heraf at tro saa lidet og meget, som han selv vil"[1]. Med denne Beretning stemmer Thieles om Musik og Kister, der slaas i, i Manglebjerg og *Gillesbjerg*, hvor en Jomfru ogsaa er set vinke med et Guldbæger[2]. Fr. L. Grundtvig har hørt, at Manglebjergsgubben faar Folk til at fare vild, og at man fra Gillesbjerg har set en Mængde smaa sorte Mænd myldre op[3]. Endnu i vor Tid fortæller Katrine Jensen i Birkerød, at Højbjergs- og *Løbjergs*gubben besøgte hinanden Juleaften. Den sidstes Vej gik gennem en Smøge mellem 2 Husmandshuse, hvor han derfor bad: „Luk din Laage let og bind din Hund tæt, saa skal det gaa dig vel i Verden!" og til Gengæld bragte Velstand til Huse[4]. Ingen Sagn er forholdsvis saa almindelige i Nordsjælland som de, der fortæller om saadan natlig Færdsel gennem Gaarde. Ofte er det som her Højfolk, men oftere er det den vilde Jæger og hans Følge, ja selve Kong Volmer paa Vej til Gurre. Sagnene griber uhjælpeligt ind i hinanden.

19. Hørsholm.

Ved Smidstrup ligger blandt andre Gravhøje ogsaa en *ganske anselig ved Øresund* lige ved Amtsskellet. En Skattegravning der i Begyndelsen af forrige Aarh. blev opgivet, da en Høne kom ba-

[1] Kall. Fol. 48 II, Orig. i Rigskarkivet. [2] Thiele [1] I 22, [2] II 213. [3] D S [1] I Nr. 939 og 44. [4] Uhrsk. II 45.

skende op og skrigende forsvandt bag Skyerne. Men „fra den Dag begyndte Ulykkerne at vælte ind over Gaardmanden. Han selv maatte sælge Gaarden og sank ned i den dybeste Armod, mens 2 af hans Brødre blev sindssyge, og en tredie siden druknede sig. Alle disse Begivenheder tilskrives Mandens Forsøg paa at trænge ind i Højens Hemmelighed, og denne Historie blev siden fortalt til Advarsel for unge Brushoveder, der vilde udgranske det, som det ikke er givet Mennesker at forstaa"[1]. Ja, ikke alene denne Historie, men hundrede Historier af denne Slags er blevet fortalt for at vise, hvor farligt det er at bryde Gravhøjenes Fred. Og dog er Tusinder af Gravhøje blevet ødelagt i Haab om at finde Skatte — der saa oftest kun bestaar af Stenflækker og Ben uden Værd for den guldgridske. Og andre Tusinder, for at de møjsommeligt samlede og kunstfærdigt opstillede Kampesten kunde blive brugt til Grundsten i Lade og Længe, og Ploven lægge endnu et Stykke til den flittiges Jord. Men selv om samvittighedsløse Gravrøvere har været paa Spil længere tilbage, end vi kan følge, er det dog først i de sidste 100—150 Aar, Ødelæggelsen af de gamle Høje ret har taget Fart. Det er kommet som en naturlig Følge af Kulturens Fremgang og Nødvendigheden af at udnytte alt saa yderligt som muligt i Forbindelse med, at Folketroen paa Gravhøjenes Hellighed og Faren ved at krænke dem er forsvundet. Det er snarest mærkeligt at se, hvor sejg denne Tro har været og til Dels endnu er, saa at der den Dag i Dag kan optegnes den ene i god Tro fortalte Beretning efter den anden om, hvorledes Højbryderne straffes.

HOLBO HERRED,

det nordligste i Amtet, begrænses for Størstedelen af Vand: mod Nord Kattegat, mod Sydvest Arresø, tidligere ligesom den udtørrede Søborg Sø en Fjord af Kattegattet, og mod Sydøst Esrom Sø. Det har derfor ikke med Urette faaet Navnet Holm, „Holmbo", Holbo Herred. Mod Syd danner Gribskov en naturlig Grænse; den har før strakt sig videre endnu og er vel Skyld i, at denne Del af Herre-

[1] Uhrsk. II 48.

det i Oldtiden har været temmelig ubeboet: i Nøddebo Sogn mangler Mindesmærker fra den Tid helt, i Helsinge, Maarum og den sydlige Del af Esbønderup næsten. Derimod er der langs Kattegat og Arresø store Grupper af Høje baade fra Sten- og Broncealder.

21. Esbønderup.

Næsten alle Sognets Gravhøje ligger i den nordlige, højereliggende Del, saaledes *Femhøjene* lige ved Kysten mellem Hornbæk og Villingebæk. En af dem hedder *Kong Haagens Høj,* ved dens Fod risler Kong Haagens Kilde, en gammel Helligkilde, der forhen pyntedes med Blomster St. Hansaften, mens Kong Haagen spillede inde i Højen. En anden, hvor der vokser nogle faa Buske, er *Troldhøjen;* kom man den for nær, kunde man hverken finde frem eller tilbage, før man efterlod et Klædningsstykke paa Højen[1]. Ogsaa i *Attehøj* Nord for Skovfogedboligen ved Østrup i Gribskov har man hørt Musik og set Trolde danse, og en sort Kat forfulgte engang gl. Jens Skomager, til han styrtede i Vejgrøften og fik sin høje Hat fladtrykt[2].

I Esbønderup er desuden optegnet 2 Sagn, der ellers ikke er videre kendt i Danmark, men desto bedre i Sverige: Ved *Storhøj* paa Kassegaardens Mark fandt Gaardejeren for o. 50 Aar siden en mærkelig Tingest, som lignede en stor Vante. Thorkild tog den med hjem, da han syntes, den altid kunde bruges. Næste Dag, han kom ud at pløje, hørte han en Stemme fra Højen sige: „Du Vante Ven, bring mig min Vante ud igen, ellers skal de bedste af dine Heste i Morgen ligge i en Tørvegrav!" Og Thorkild skyndte sig saa naturligvis hjem efter den. Den anden Optegnelse gælder ogsaa Storhøj, men her er ikke Tale om nogen Kæmpebeboer af Højen som ham med Vanten, men tværtimod om nogle smaa Puslinger, „Høvdævle". De kom baade fra Storhøj, *Lillehøj* og *Bedehøj* i Bosevangen for at varme sig ved nogle Miler, som Fortællerens Oldefar passede. „Han tog en Brand fra Milen og kastede den efter dem; men de slog en Skoggerlatter op og raabte: „Hu hej Bondse, Flæspen brænder"! og kastede Sten efter ham, da han gik hjem[3].

[1] Uhrsk. II 21 og 24. [2] D S [2] I Nr. 514, fortalt $^{7}/_{9}$ 1910 af P. Christiansen paa det kgl. Bibl. [3] D F S 1906—23: 21 Maler Arnold Olsen 1931 efter 84-aarig Enke, f. i Villingerød 1847, og 60-aarig Husmand i Esbønderups Skovhuse. Sml. Frb. Amt 1930 p. 187 og 195, Sagnet om Vante Ven hører ellers ikke til Høj-, men til Havfolkesagnene.

22. Nøddebo. Ingen Oldtidshøje.

23. Søborg. Om een af *9 sløjfede Gravhøje* ved Rishøjgd., Mtr. 3a i Hesbjerg, fortalte Ejeren i al Troskyldighed V. Boye 1886, at der blev en underlig Puslen og Uro paa hans Gaard, da hans lille Datter fik nogle Potter med brændte Ben fra Højen at lege med, og ikke Fred, før de gravedes ned igen. Morsomt nok har A. Uhrskov faaet fat i den lille Piges egen Beretning om Sagen, hun var endnu som 80-aarig ikke til at rokke i den Tro, at hun havde set Nissen, fortæller hendes Søsterdatter[1]. Sløjfet er ogsaa *Rævehøj* ved Sandgravgd., Mtr. 13, hvis underjordiske Beboere sagdes at faa Besøg af deres Fæller i *Elsterhøj* i Vestervang ved Græsted, eller som Junkere at gaa til Dans med Jomfruerne fra Elsterhøj, Vesterhøjs Møer[2]. Ligesaa *Rokeshøj* i Søborg, hvor Nisserne plejede at holde Bal, og hvor en Arbejder, der lagde sig ned for at lytte til en Puslen, han hørte derinde, pludselig fik et nybagt Brød stukket ud paa en Ovnrage[3].

24. Gilleleje. Syd for Byen har der været mindst 12 Gravhøje, der næsten alle er borte. Paa *Stejlehøj*, hvor Røverne fra Nellerupgaard blev halshugget, ligger nu bl. a. Forsamlingshuset og Villa Haiti, „men før i Tiden nærede Folk en sand Rædsel for at færdes der efter Mørkets Frembrud"[4].

I flere af Højene er der hørt Spil, og i den, der endnu ligger *ved Gilbjerghoved*, har der boet Trolde, der nær havde plaget Livet af deres Menneske-Nabo, fordi de ikke troede, de havde faaet den Julegrød, der tilkom dem, og saa var det dog Hunden, der havde ædt den! „En Aften, da Troldene havde Dansegilde, kom en ung Kvinde gaaende forbi —. I det samme kom en Trold ud og tog hende ind i Højen. Troldene dansede saa længe med hende, at hun syntes, hun var en Trold, og vilde saa ud; men det fik hun ikke Lov til uden at love, at hun snart skulde komme forbi igen"[5]. Om en anden *Høj ikke ret langt fra Byen* fortælles et velkendt nordisk Sagn om en Karl, der laante en af sin Husbonds bedste Heste og red derop. „Straks kom

[1] Herredsindb., Uhrsk. Sjæll. Sagn 50—51. [2] D F S 1930—2: 23, 1930—1: 25, Uhrsk. II 57. [3] D F S 1930—1: 23. [4] V. Boye 1885, Uhrsk. II 58; D F S 1930—1: 23. [5] D F S 1930—1: 24, sml. 21.

der en ung Nissemor ud og skænkede ham et Glas Vin, han tog ogsaa Vinen, han drak den ikke, men kastede den over Hovedet, saa der kom 3—4 Draaber ned paa Hestens Ryg, hvorved Haarene blev svedet af. Nu satte Karlen i fuldt Firspring hjem, men han beholdt Bægeret. Nogle Dage efter kom der en lille Mand til Gaarden og spurgte, om de ikke havde nogle gamle Bægere at sælge, — men han maatte betale $^1/_2$ Skæppe Guld for at faa det tilbage"[1]. Næsten enslydende er dette Sagn optegnet i Blidstrup, Ramløse og Alsønderup, mens det i Skævinge, Oppesundby og Stenløse har det ogsaa andensteds velkendte Træk, at Pløjejord frelser Karlen fra Forfølgerne, i Forening med Kirkegaarden bag hvis skærmende Mur han søger ind. I ingen af Optegnelserne er der som f. Ex. i Odsherred og mange andre Steder Tale om, at det røvede Bæger bliver Alterbæger i den Kirke, der frelser Karlen.

25. Græsted.

Maglehøj i Alume, der var kørt bort allerede før 1866, var ifølge et ikke ualmindeligt Sagn tabt af en Troldkones Forklæde, som der gik Hul i, da hun hentede Jord fra Dybendal for at bringe den til Blidstrup, hvor Resten blev til *Lyshøj*[2]. I en anden *Gravhøj paa Mensalgaards Mark* fandt Ejeren en stor Skat; han flyttede den, men Nisserne „flyttede med til Gaarden og gik og spøgede om Natten, saa der aldrig var Ro"[3]. Paa samme Gaard skal der have været en Skifting, en Pige, der var forbyttet af Vætterne i *en Gravhøj* og vendte tilbage til den, da Kisten med hendes Lig førtes til Kirken. Ogsaa en Troldefamilie i 2 forsvundne *Høje ved Vokstrupgd.* havde Ord for bl. a. at stjæle Børn, i hvert Fald forsvandt Malkekonens engang, „og hun mente da, at det var Troldene, der havde taget det"! Om Skiftinge er der i Tikøb optegnet et udbredt germansk Sagn om en, der var saa gammel, at han havde set Rom blive revet ned og bygget op igen 7 Gange, men aldrig Sylte med Øjne, med Øren, med Næse og Haar — kort sagt en hel, stegt Gris[4].

Om Højfolkene i *2 Høje ved Paarup* fortæller en 11-aarig Skole-

[1] Uhrsk. II 59. [2] V. Boye 1886, Uhrsk. II 64—65 efter Parcellist L. P. Sørensen i Smidstrup. [3] Uhrsk. II 65. [4] Uhrsk. II 64, sml. III 127, 160—61, Sjæll. Sagn 50 om Skiftinge.

pige ellers i 1922 efter Fortælling af sin Bedstemor, at en Mand saa deres Bagerovnsrage blive lagt „ud fra den ene Høj. Den var gaaet itu, og Manden slog den sammen og lagde den paa samme Sted igen. Da han kom næste Omgang igen, var Ragen væk, der laa en Skoldkage — en Slags Prøvekage af en ny Bægt — til ham som Betaling; men den tog han ikke. Senere vilde han sløjfe Højene, men da han begyndte at grave, blev han forkert i Hovedet. Siden er de dog sløjfet og Højfolkene flyttet. Folk i Nærheden var ogsaa meget utilfreds med dem. Naar Konen paa Gaarden bryggede, stjal de Øl fra hende, og engang havde de i Hastværket glemt et Krus, som Folkene gemte til Erindring“[1]. Sagnet om den reparerede Rage er optegnet adskillige Gange i Nordsjælland og er en vigtig dansk Sagntype.

26. Maarum. „Julenat rejser den *Kæmpehøj, der er ude i Kagerup*, sig paa tre gloende Ildsøjler[2]. Der findes ikke andre Gravhøje end 2 meget ødelagte Stendysser ved Duemosegaard, den ene er en Langdysse, der frelstes fra at blive sløjfet, da Kreaturerne paa Bakkegd. blev syge[3]. Et Skattegravningssagn er optegnet om *Højen paa Skovfogedmarken*, men Kobberkedlen sank, da man raabte: „Her er den!“[4]. Og i *Katteknøs* ved Nellerød har Folketingsmand Lars Larsens Bedstemor set Lys og Katteknøsekællingen sidde og spinde Guldhaar[5].

27. Helsinge. „I Højene oppe paa *Laugø* Mark regerede Nisserne rigtigt — der var hele Stier, hvor de spadserede om Natten“, siger en Skoleelev og fortæller Sagnet om den reparerede Bagerovnsrage. „Paa Gaarden kunde Nisserne gaa, som de vilde. Folkene lod nemlig Porte og Døre staa aabne, for hvis de lukkede dem, slog det aldrig fejl, at et af Kreaturerne var død i Stalden“. Det maa være disse Høje, Byen har Navn efter, mindst 6 er sløjfet, bevaret er endnu Gryde-, Peders-, Spillings- og Egehøj, en af dem staar Julenat paa 4 Pæle[6]. En Troldfolkesti gaar fra Gravhøjen *Høbjerg Baunehøj* NV. for Helsinge paa Mtr. 1a, til *Stenbjerg*, en Bakke ved Grønhøjgd. paa den anden Side Ammindrup[7].

[1] D F S 1930—1: 25. [2] Uhrsk. III 156. [3] Uhrsk. III 126. [4] D F S 1930—1: 26. [5] Uhrsk. I = Fra Frdb. Amt 1918 p. 160. [6] Uhrsk. II 75, Frdb. Amts Stedn. 60, D F S 1930—1: 27. [7] Uhrsk. II 74.

Ogsaa den store Bakke ved Lykkegaard, det *Flintebjerg* hvor der har staaet en Stendysse?, „reiser sig Julenat paa glødende Pæle og flytter samtidig et Skridt længere ind paa Marken, og derfor er Gaarden dømt til Undergang, for om mange Aar vil Bakken lægge sig over den. Muligvis var det ogsaa der, de Trolde boede, som hver Middag tørrede Linned paa en Busk ved *Høbjerg*. Ved *Bakken ved Ryde* har en Fortællers Bedstefar set de underjordiskes Sti ned til en Rende, hvor de hentede Vand. En andens Bedstemor er blevet forvildet ved en lille Bakke i Tofte[1].

Ingen Sagn er optegnet, skønt de mærkelige Langdysser i Valby Hegn nok skulde kunne sætte Fantasien i Bevægelse. 28. Valby.

Vest for Smidstrup har paa en Højde ligget o. 15 Oldtidsgrave. 29. Blidstrup. Fra den nærmeste ned til *Øllehøj*, en fredlyst, dobbelt Jættestue ved Ølshøjgaard, „saa man for mange Aar siden Spor af gaaende, det var Fodspor af Puslinger —“[2]. Øllehøj har Navn af Ulv eller muligt Gudenavnet Ull[3]. 2 Broncelurer og et stort Broncekar, der i 1858 fandtes i et Mosehul ved Højen, men Aaret efter gik til Grunde ved Frederiksborg Slots Brand, kunde maaske støtte den sidste Teori, idet de sikkert er nedlagt som Offergaver. Højen udgravedes allerede 1824, saa det er næsten mærkeligt, at den endnu er bevaret, især da det mindre Kammer i 1870'erne blev ramt af Lynet og faldt helt sammen, da man forsøgte at udbedre Skaden[4].

En anden stor Oldtidsgrav er *Lyds- eller Ludehøj* ved Lydshøjgaard i Kolsbæk. Den nævnes allerede i Esrom Klosters Brevbog 1300 som Lucøu. Forleddet er vist et Personnavn[5], men Folketroen mener, det kommer af „Lyd, som af og til skulde udgaa fra Højens Indre“. V. Boye har om den optegnet Sagnet om Troldenes røvede Bæger, omtrent som det fortaltes i Gilleleje[6], Uhrskov Sagnet om Skoldekagen, der gaves i Løn for Reparation af en Bagerovnsrage, som i Helsinge; desuden at de underjordiske havde Sti fra Højen ned til Gaardens Brønd og engang tog al deres Øl og Brød, fordi

[1] Uhrsk. II 74—75, III 159. [2] Wisbechs Almanak 1898 opt. af Ferd. Petersen. [3] Frdb. Amts Stednavne 79. [4] Fra Frdb. Amt 1906 p. 5—6, Herredsindb. 1885—86. [5] Frdb. Amts Stedn. 64. [6] Herredsindb. 1886, sml. Dagbladet $^{14}/_{7}$ 1871, der formodentlig ogsaa skyldes Boye.

de ikke selv havde Tid til at lave til Gilde, men satte dog en Tønde Malt og 2 Tønder Rugmel i Stedet. Som nævnt under Græsted skal Lyshøj være tabt af en Troldkones Forklæde, hun kom fra Dybendal eller Hornbæk og hed — Lydia[1].

Ved Udsholt har der ligget en lille Gruppe *Høje ved Amkjærgaard*, hvoraf Grødeshøj og Engelhøj endnu er bevaret. Der skal et Par Svenskere have gravet efter Skatte, men Kisten sank igen ved deres alt for ivrige Udbrud: „Vi faar den nok!"[2]. Et Højbrudssagn er optegnet om en *Dysse i Raageleje*[3].

Typiske Højsagn fortælles endvidere om *Orebjerg* i Raageleje, hvor en lille Pusling engang kom og forskrækkede nogle Børn ved at ville lege med dem[4], og om *Torbistebakke* eller Torbisthøj i Smidstrup Mtr. 5a. Om den sidste har Rigsarkivar Secher, der som ung har fulgt V. Boye paa nogle af hans Rejser, 1896 optegnet følgende udmærkede Variant af et velkendt nordisk Sagn: „Højen har været beboet af Troldtøj, der holdt Samkvem med Beboerne i en af de andre Høje, *Stenhøjen*; der var en brolagt Vej mellem de to Høje. I sin Tid vil man have set Lys i Torbisthøj. En Dag kom der ind til Konen paa Gaarden „en Lille" fra Højen og bad hende om at gøre hendes Stuer rene, fordi der skulde gaa et Brudetog fra Højen derigennem om nogle Dage. Konen sagde ja, hvis hun maatte faa Toget at se. Den Lille lovede at opfylde hendes Ønske, naar hun vilde tage imod en „Øretæve" af hendes Mand. Paa den bestemte Dag kom Brudetoget igennem Stuen, just som Folkene sad ved Middagsbordet, og Konen, der var den eneste, som kunde se det, kunde af Forbavselse intet spise; men da saa Toget drog over Børnenes lille Bord, og en af de smaa Heste slog bagud og væltede Kaalskaalen for dem, brast hun i Latter. Herover blev hendes Mand vred, skændte paa hende, fordi hun selv intet spiste og lo af Børnenes Kejtethed, og gav hende en dygtig „Øretæve". Da kom Konen til sig selv igen og fortalte, hvad hun havde set"[5]. Secher tilføjer, at man i flere af Sognets Høje har hørt Kedler blive slaaet sammen.

[1] Uhrsk. 1932 p. 35, 36, II 1922 p. 65, 77, 55. [2] Uhrsk. II 77. [3] D F S 1906—23: A. Thorlacius o. 1918. [4] Uhrsk. II 80. [5] Herredsindb. 1886, ngt. lgn. Uhrsk. II 77 efter Husmand Ole Pedersen.

31. Vejby.

Atter her er det en Arkæolog, vi kan takke for næsten alle de Sagnoptegnelser, vi har, og denne Gang ingen ringere end selve J. J. A. Worsaae. Som 17-aarig Student udgravede og undersøgte han to nu forsvundne Stendysser i Sognet, *Isaksdys* paa Mønge Mark, som skulde have Navn af en Mand ved Navn Isak, der her slog sig ihjel ved et Fald fra Hesten o. 1758, og en stor *Dysse ved Hanebjerg* med en Overligger, der kaldtes Munkestenen, fordi, som Bønderne siger: „Munkene have sat den op", og Beskrivelsen af disse to Udgravninger blev optaget i Oldskrift-Selskabets Annaler for Nord. Oldkyndighed 1838—39 p. 170—176. Ved samme Lejlighed er det sikkert Worsaae har optegnet den Række Sagn om Høje i Sognet, som vi finder trykt i H. K. Rasks Morskabslæsning for den danske Almue 1840 p. 92—96:

Om *Muushøj* eller Musehøj NØ. for Hanebjerg, en nu delvis udgravet og meget ødelagt „Knold", fortæller han, at en forbipasserende en Aften silde grangivelig hørte, „hvorledes Troldene spillede til Dans inde i Højen. Over al den Larm og Støj, han her fornam, blev han saa forvirret, at han gik fejl af Vejen og kun med yderste Nød naaede sit Hjem". I en stor *Gravhøj paa Mønge Mark* kan man „selv ved højlys Dag høre, hvorledes Bjergmændene slaae Kistelaagene i for deres Penge, og næsten hver Nat ser man Lys brænde over Højen, hvilket er et endnu tydeligere Bevis paa hemmelig nedgravede Penge". Hvis det ikke er den kun delvis sløjfede *Huulhøj* ved Elagergaard, er Højen nu forsvundet som de fleste andre i Sognet. Bevaret er dog de to store *Stavnhøje* ved Vadstedgaard Øst for Holløse, hvorom Worsaae fortæller, at Gravning blev opgivet, da Trolden i sin Forbitrelse derover gjorde en af Bondens Køer syg, saa den døde. „Denne onde Trold er ellers oftere bleven seet, naar han ved Nattetid med „en Kurvehat" paa Hovedet hængte over Brønden for at drage Vand op". Hente Vand gjorde ogsaa Trolden i *Melhøj*, som en Kone forsikrede; hun havde set ham ved Midnatstid „saa glimrende, saa glimrende", men for Resten var han flyttet nu[1]. Melhøj ved Melhøjgaard lige uden for Vejby paa Mtr. Nr. 10 kaldes ogsaa Medelhøj, d. v. s. den midterste Høj. Navnet tilhører maaske

[1] Uhrsk. 93—94.

lige saa meget Bakken, den ligger paa; af selve Gravhøjen er en stor Del bortgravet[1].

Endvidere har Folketingsmand L. Larsen, der er født i Vejby, hørt en gammel Mand fortælle, „at han havde set Puslingerne gaa og bære Vand i en Kobberkedel fra Kælderbjerg Kær og op i Højen". *Kælderbjerg* blev udgravet af V. Boye 1886 og er senere jævnet med Jorden. Musikken og Troldeballet henlægger L. Larsen til *Kløvebjerg* paa Raage Mark, mens Worsaae havde hørt, det var i Musehøj, det foregik[2].

En Slags Højbrudssagn har vi i en Beretning om en Kone, der hentede Sand fra „*en Høj*, hvor ellers alle Folk var bange for at komme — og strøede det under Køerne, men lige med eet begyndte Køerne at ryste" og blev ved med det, til hun fejede Sandet op og bragte det tilbage til Højen[3].

Paa *Hanebjerg* er der en grøn Stribe i Græsset, hvor en Soldat, der var uskyldigt dømt til at løbe Spidsrod, skød sig under Englænderkrigen[4].

32. Tibirke. Ogsaa paa *Tibirke Bakker* er der en Stribe, hvor der aldrig kan gro Græs: „Det kommer af, at Arnakkekongen (Top. 48) hver Nat kører hen derover. I Bakken høres Troldene hamre paa Kobberkar"[5]. Der skal ogsaa være en Guldkaret gemt i *Langedrag*[6]. I en anden Bakke, *Klammerhøj*, har der staaet en Sølvhest, og man har hørt Klangen af Sølv derinde fra. Samme Hest skræmte for ikke saa mange Aar siden en Rævejæger fra Vid og Sans[7].

De Gravhøje, her er Sagn om, er den overpløjede paa *Blidsbjerg*, der plejede at staa paa fire lysende Støtter de hellige Aftener. En saadan Aften, fortæller en Mand fra Tibirke, havde hans Bedstefar mødt et helt Brudetog af smaa Puslinger. Vognene var forspændt med Mus, og de kom kørende fra *Stavlehøjene* og forsvandt ind i det oplyste Blidsbjerg[8]. Stavlehøjene er to store Gravhøje paa

[1] V. Boye 1886, sml. Frdb. Amts Stedn. 75. [2] Nordsjæll. Venstreblad $^{12}/_{10}$ 1907, Fra Frdb. Amt. 1918 p. 114. [3] Uhrsk. II 80. [4] Uhrsk. III 177. [5] V. Boye 1886, sml. H. Olrik i Fra Frdb. Amt 1906, p. 42: er det Sumpgas af Vandplanter, der er Skyld i Striben? [6] D F S 1930—1: 32 Helsinge, Skoleelev. [7] Frdb. Amts Avis $^{9}/_{2}$ 1921. Uhrsk., D F S 1906—23: 32 H. H. Seedorff $^{17}/_{11}$ 1931. [8] Frdb. Amts Avis $^{9}/_{2}$ 1921 efter Gartner Niels Petersen i Fredensborg.

Holløse Bymark, hvor der er hørt Klingren med Fade og lgn.; de er bleven skaanet, fordi der døde Kreaturer, hver Gang man begyndte at grave der[1]. I Tisvilde Hegn ligger blandt andre Gravhøje *Frederiks-* og *Louisehøj* med Navn efter Fr. VII og Grevinde Danner (de hed før *Galgebakke* og *Sortehøj*) og *Harehøj*, hvor to Elverpiger engang lokkede en Fisker og forfulgte ham, hjulpet af en Hare[2]. *St. Helenes berømte Grav* er ikke nogen Gravhøj, som man før har troet, men Rest af et middelalderligt Kapel[3].

33. Ramløse.

Mens Videnskaben er i Tvivl om, hvorledes Navnet paa Ramløse skal tydes, véd Almuen for vist, at Byen er opkaldt efter en Kæmpe Ram, der er begravet i den overpløjede *Ramshøj*, Mtr. Nr. 33 ved Landevejen Øst for Bækkegaard[4]. Andre mener dog, det er i en Høj Øst for Byen *(Hyrdehøj?)*, som der engang blev gravet i, indtil en Karet med fire Heste for begyndte at spøge og bevirkede, at man holdt op. Da den nye Mand nogle Aar efter lod Stenene i Højen grave ud og skyde, skete der ham dog mærkeligt nok intet, endda han fandt et Laarben saa stort, at det naaede ham til Hoften[5].

Mellem Hyrdehøj og Veigaard, Mtr. Nr. 20, ligger en stærkt afgravet Kæmpehøj, *Skorstenshøj*, hvorom en ældre i Sognet barnefødt Mand fortalte Boye en Variant af Sagnet om Troldenes røvede Bæger, interessant ved sin Fremhæven af, at Karlen skulde være til *Hest:* „En Aften kom en af Karlene paa Veigaard forbi Højen, som da stod paa fire Pæle. En Trold kom frem og rakte ham et Bæger, men Karlen turde ikke tage derimod og løb hjem, hvor han fortalte sin Husbond det forefaldne: denne raadede ham til, uagtet Højen ligger tæt ved Gaarden, at ride ud til den og se at faa fat i Bægeret. Højen stod endnu paa Pæle, og Troldene holdt Fest derinde. Der kom atter en af dem frem og bød Karlen et fyldt Bæger, men denne hældte Drikken ud paa Jorden og galopperede hjem med Bægeret; han blev skarpt forfulgt af Troldene og var lige kommet inden for Porten, da der pludselig lød et voldsomt Rabalder paa Gaarden, som om Brønden og den ene Længe styrtede sam-

[1] Uhrsk. Sjæll. Sagn 1932, 35. [2] Uhrsk. Sjæll. Sagn 33. [3] Aarb. f. nord. Oldk. 1926 p. 1—20. [4] V. Boye 1886. [5] D S [1] III Nr. 42.

men; saa blev alt stille, og Faren var forbi. Bægeret blev en Tid lang opbevaret paa Gaarden.

Paa Veigaards Jord ligger ogsaa *Handskehøj*, hvor man har hørt Troldfolk spille[1]. Paa Grund af disse Kæmpehøje kaldtes Gaardens Ejer o. 1800 „Hendrik Hansen ved Høvene", fortæller Handelsgartner Niels Petersen, Fredensborg, efter sin Mormor, der var født 1792 og havde tjent paa Gaarden mellem 1806 og 1815. En sen Aften skulde hun hente Vand ved Brønden, men da hun kom denne nær, saa hun til sin Rædsel en Trold staa og trække Vand op med Brøndsvøben — Troldene plejede ellers at benytte en Brønd, der laa udenfor Gaarden henimod Højene. Skrækslagen flygtede hun tilbage til Stegerset og fortalte sin Madmor, hvad hun havde set, men sligt maa man ikke tale om, før man har sovet; hun blev da ogsaa straks efter farlig syg og svævede mellem Liv og Død i lang Tid. Det var vistnok denne Tildragelse, der gav Stødet til, at Hendrik Hansen lod Brønden fylde, men saa blev det rent galt: „Gaardens Kreaturer blev syge, og nogle døde. Der var bestandig Uro i Stalden om Natten"—, indtil Brønden atter blev renset[2]. Formodentlig var det den samme Brønd, man var bange for at tage Spanden af, fordi Højfolkene saa kom og spøgte[3].

Ligesom i Nabosognet Tibirke gaar der ogsaa i Ramløse Sagn om en Hest, en Guldhest, der skulde være begravet i den store *Gravhøj ved Siden af Ramshøj* paa Mtr. Nr. 33. Ved Udgravningen fandtes dog kun Skelettet af et Menneske[4]. Ved *Børshøj*, muligvis den næsten forsvundne Bøshøj ved Kjeldergaard Mtr. Nr. 6, har en Kone en Juleaften set 3 Harer skiftevis danse og samle Brænde, til en lille Mand kom ud „og gav sig til at prygle paa Harerne, som da blev til Troldfolk, tog deres Brænde paa Nakken og forsvandt dernæst alle fire i Højen, som aabnede sig for dem"[5]. Ved samme Høj fik en Bonde et nybagt Brød for at reparere en Bagerovnsskuffe[6].

34. Annisse

Ingen Sagn om Oldtidsminder optegnet.

[1] V. Boye 1886. [2] Nordsjæll. Venstreblad $^{24}/_{2}$ 1921 opt. af A. Uhrskov, sml. Uhrsk. II 82—83 hvor en Skoleelev foruden Brønden omtaler, at der er set en af de underjordiskes Kalve. [3] D F S 1906–23: 33 A. Vedel 1911 efter Højskoleelev fra Ramløse. [4] V. Boye. [5] D S [1] I Nr. 714 V. Lund til Annisegaard 1856. [6] D F S XI Bl. 582 sm.

STRØ HERRED

omkring Arresø er det næstmindste i Amtet og har været endnu mindre, da Landet har hævet sig betydeligt siden Oldtiden. I den ældre Stenalder gik Kattegat saaledes helt ind til Søen, og Halsnæs var delt i flere Øer. Og dog er det i denne vestlige Del, de fleste Oldtidsminder findes: i Torup, Melby, Kregme, Ølsted og Lille Lyngby Sogne, hvor der aabenbart har været gode Muligheder for et Fisker- og Jægerfolk, mens Skov og Sump mod Sydøst, i Alsønderup, Tjæreby og Skævinge, har hindret videre Bosættelse.

41. Tjæreby.

5 Stengrave er alt, hvad her kendes af Oldtidshøje. Den eneste i Ullerød sløjfedes 1875 paa Mtr. Nr. 5, hvor Møllen nu knejser; det skulde da være den, hvor Resen siger, at Kæmpen Ulf van Jern var begravet[1]. Paa en anden Oldtidsgrav paa Vejen fra Harløse til Frerslev Station er der bygget et Hus, *Gedehøj* kaldet efter sin Beliggenhed paa *Gederyggen*, saaledes at det gamle Gravkammer danner Kælderen. Men der blev ogsaa sagt, at det spøgte[2].

42. Alsønderup.

Den ene af de to Gravhøje, der kendes i Nejede Vesterskov, den halvt udgravede *Ingers Høj*, kaldes saaledes efter en Pige, der blev taget af Troldene eller sank, da hun traadte paa et Rugbrød for at komme over en Vandpyt. Ogsaa Sagnet om Troldenes røvede Bæger er knyttet til Højen. Og en Kone blev vildfarende dér ved Synet af en stor, mørk Mand. Paa Toppen er der et Træ med en Kløft, som man har brugt at putte Børn med Engelsksyge igennem[3].

Foruden Ingers Høj har Højen *Troldholm*, den ødelagte Stengrav ved Holmegaard Mtr. Nr. 6?, hævet sig paa gloende Pæle, mens Troldtøjet dansede; „men man skulde passe paa, det ikke saa en, for saa kunde man blive blind“[4].

43. Skævinge

Af de faa Oldtidsgrave, her har været, nævner allerede Resen *Thuledys* Syd for Byen, i hvilken Folk paastaar, at der fordum har vist sig Spøgelser lignende Satyrer, „Spectra — Satyris similia“[5].

[1] Resen I 58 ≻ Pont. Da. Atlas VI 59 Anm. [2] Herredsindb., Uhrsk. III 119. [3] Uhrsk. II 88—90 efter fhv. Gdr. Søren Petersen i Nejede, sml. D S [1] II G Nr. 208. En Elev i Bendstrup Skole mener, de underjordiske maatte slippe Inger igen, fordi hun var tegnet til Alters. Uhrsk. II § 90, sml. Aug. F. Schmidt: Hultræer, i Danske Studier 1932 p. 42. [4] Uhrsk. II 88 sm. Elev. [5] Resen I 57 ≻ D S [2] I Nr. 41.

Hvad det er for Spøgelser, faar vi først at vide i vor Tid, da en Højskoleelev i 1921 har optegnet Sagnet om Bægeret, der røves fra Troldene i *Toledyssen*. De „var ellers meget fredelige, de kom tit hen paa en Gaard, som laa tæt ved, og laante Brød og Øl. De bragte altid meget mere tilbage, end de havde laant, og saa var det desuden meget bedre“[1]. I Herredsindberetningen nævnes Navnet ikke, men der kan næppe være Tvivl om, at det er den ødelagte Langdysse ved Torpegaard, Matr. Nr. 10, der er Tale om; den har vistnok rummet to Stenkamre, og endnu o. 1890 var det Stykke, der var tilbage af dem, o. 80 Alen langt.

I *Bjørnehøj* ved Skellet mellem Skævinge, Melløse og St. Lyngby har der ogsaa boet Vætter, hvis trebenede og spidshornede, brogede Kalv fik Folk til at gaa langt udenom Højen især ved Nattetid. „Saa de Vætten eller noget af Vættetøjet, blev det opfattet som et daarligt Varsel. — Der var en saadan Skræk forbunden med Bjørnehøj, at Folk ikke gerne talte om den“. Trods det at Sagnet ogsaa fortalte, at Vætterne vilde hjemsøge den, der pløjede Højen op, med alle mulige Ulykker, blev den dog opdyrket o. 1870[2].

44. Strø. Af de Dysser, „Sølfdiis, Hiørnediis et Silkediis“, som Resen I 56 nævner, kendes nu ingen. Bortset fra Sigerslevøster har alle de Oldtidsgrave, vi kender, ligget paa *Strø Bjerg*. I Jessens topografiske Udkast nævnes efter Oplysning fra Rektor Joh. Schrøder 1743, at en Bonde faa Aar før i Bjerget fandt „et overmaadde stort Been, som et Laar-Ben, enten af et Menneske eller andet Kreatur, hvilket daværende Præst lod nedgrave i Bakken igien“[3]. Samme Pietet havde ikke Sognepræsten C. C. Hansen Æller, der i 1772 lod sprænge Sten til et Stendige i *Kathøj* paa Strø Bjerg og derved forstyrrede tre Gravsteder[4]. Strø Bjerg selv eller blot Højene paa det er sammen med *Vildbjerg i Gørløse* tabt af en Sæk Jord, som en Trold havde taget, hvor Arresø nu er, for at begrave Farum By. Furen i Bjerget er slaaet af en Lindorm, der læstes ud af det, eller i Arrigskab over, at den

[1] Uhrskov II 94. [2] Uhrsk. II 93. [3] Kall. Fol. 48[1] og Fol. 30[2] § 26 (9) sml. Fra Frdb. Amt 1916 p. 46. [4] Pont. Da. Atlas VI p. 58. Anm.

maatte forlade den Kongedatter, den bevogtede. Skaaret fremkom, hvor Ormen flygtede, eller ved at der kom en Sten for Hullet i Posen. Som man ser, har Fantasien været i livlig Bevægelse[1].

Af mere Interesse er en Højskoleelevs Optegnelse af et i hele den germanske Verden kendt Sagn, der endogsaa har et oldgræsk Sidestykke, optegnet af Plutarch i 1. Aarh. e. Kr. om den store Pans Død. „En Mand, som kom kørende over Strø Bjerg, hørte pludselig en Stemme tæt ved sig, som sagde: „Nu er Find død!" Manden kunde ingen se, og han kunde ikke forstaa, hvad det skulde betyde, for han kendte ikke nogen, som hed Find. Da han kom hjem, fortalte han sin Kone, hvad han havde hørt, men i det samme hørte de en, som raabte: „Naa, er Find død, saa maa vi skynde os hjem." Manden og Konen blev forskrækkede, for de mente, de var ene hjemme, og gav sig til at gennemsøge Huset. Da de kom til Bryggerset, saa de, at Øllet løb fra Tønden og ned i en stor Kobberkedel. De mente da, at det var de underjordiske, som havde været paa Gaarden at stjæle Øl, men da de hørte, at deres Kammerat var død, havde de i Forskrækkelsen glemt at tage Kedlen med sig. Der siges, at den bliver opbevaret i den Familie endnu"[2]. Ligesom Sagnet om Troldenes røvede Bæger er ogsaa dette Sagn ofte knyttet til en gammel Kedel eller Kande, som er gaaet i Arv i en Familie og kan vises frem som Bevis paa Sagnets Sandhed, hvis nogen skulde driste sig til at ytre Tvivl! En saadan Kedel vises f. Eks. den Dag i Dag paa Stevns, stammende fra den berømte Elverhøj i Barup, hvortil Sagnet i ganske særlig Grad er knyttet[3].

Sagnet om det røvede Bæger er for øvrigt ogsaa optegnet her i Sognet om en Høj ved Vejen mellem Græse og Sigerslevøster, vist den *Kongshøj*, der allerede før 1888 var sløjfet ved Kongshøjgaard. Karlen, der hed Anders, „undslap ved at løbe baglæns med korslagte Ben over et Stykke pløjet Jord, for saa havde Troldtøjet ingen Magt over ham"[4]. Vi har her Tilløb til et Motiv, som i Oppesundby og Stenløse lidt længere mod Syd bliver afgørende og overhovedet

[1] Uhrskov II 94—95, 150 og 222. [2] Uhrsk. II 96. [3] Sml. Danske Studier 1931 p. 10—15. [4] Uhrsk. II 97.

er meget fremtrædende i de fleste danske Optegnelser af dette Sagn: at det er den pløjede, dyrkede Jord, Karlen skal ride — helst tværs — over for at blive frelst.

45. Lille Lyngby. Her kendes mange Gravhøje, men endnu ikke Sagn om nogen af dem.

46. Ølsted. I Ølsted har *Smedshøj* Syd for St. Hagelse staaet paa gloende Pæle, og Folk, som har været saa dristige at gaa forbi, er blevet beværtet med Øl af Nisserne[1]. Omtr. Halvdelen af Sognets Gravhøje ligger paa Bakkerne ved Grimstrup: *Lundebakken* og dens Fortsættelse *Vibjerg*, begge muligvis Minder om hedensk Gudsdyrkelse: Bakken med Offerlunden og det hellige Bjerg[2]. Ved Lundebakken færdes et Genfærd med det mærkelige Navn Læbius. I Grimstrup Bakke bor Vættefolk — en vejfarende saa dem danse rundt en Alen høje, men tavse og med bøjede Hoveder gaa ind i Bakken, da én kom ud og sagde: „Nu er Jætte død!", vist en daarlig Variant af Pan-Sagnet[3].

47. Kregme. En Del Gravhøje, men ingen Sagn om dem kendes.

48. Vinderød. Axel Olrik har i 1906 efter en 60-aarig Gdr. Peder Jørgen i Tisvilde optegnet en Oplevelse, som hans Fader havde, engang han arbejdede som Skomager paa en Gaard i Vinderød. Han hørte da om Natten nogen drage Vand i Gaarden, og om Morgenen var der glemt en lille Messinggryde i Ølkarret. „Saa kunde man da se, der havde været nogen og brygget. Hvem det var, vidste de ikke; men der var saa mange store *Ellehøve* deromkring"[4]. Disse Ellehøje har da uden Tvivl Navn af de Ellefolk, man tænkte sig boende i dem, ligesom Høje ogsaa kan kaldes Trolde- eller Kæmpehøje[5]. For Resten kendes der nu ikke mange Gravhøje ved Vinderød. En *Troldbakke* ligger nordfor Byen.

Ellers har Sognets Troldfolk holdt til ved Kassemose i den vældige *Arnakkebakke*, hvis Konge hver Nat kører over Tibirke Bakker og i 1799 fik sin Datter gift med Klodalskongens Søn[6]. Troldfol-

[1] D F S 1930—1: 46 12-aarig Skoledreng 1921. [2] Frdb. Amts Stednavne 100. [3] Uhrsk. II 101. [4] D F S 1906—23: 48, sml. Uhrsk. II 106. [5] Da. Studier 1931 p. 7. [6] Se Top. 32 og Uhrsk.: Sjæll. Sagn 1932 p. 33—35. Sml. Holte Juleblad 1925 p. 19, hvor der fra et natligt Køretøj svares: „Det er Arnakke Konge og (ɔ: der) skal besøge Højbjerg Dronning, nu er det min Tid og ikke din".

kenes Sti gik fra Bakken til Klodal i Holløse som en mere end $^3/_4$ Mil lang afsveden Stribe. „Der blev fortalt, at en og anden efter Mørkets Frembrud havde mødt en Trold, og hilste man da „Gu'awten", blev der svaret „G'awten", thi en Trold sagde aldrig „god"" [1] Det er nok snarere „Gud", han aldrig siger, det har Optegnelser fra andre Egne. Ogsaa *Præstekorsbakken* er en naturlig Bakke [2]. 51. Melby.

Her kendes ikke mange Oldtidsminder. Resen omtaler en *Diisdys* i Londbiergs Vang, og ikke langt fra den en Dal ved Bjerget „Styringsem", hvor en fornem Kæmpe, egentlig Nævefægter — pugil — Ramboltus skal være begravet [3]. Det er formodentlig den samme som den Trold Ram, der efter nyere Folkeoverlevering har boet og vogtet Skatte i *Ramsbjerg* Øst for Evetofte, og efter hvem ogsaa Ramløse er opkaldt [4]. Nogle mener dog, det er en Ræv, Ramsbjergræven, Genganger efter en Gaardmand i Ellinge, som Pastor Coldevin i Torup (1749—77) maatte mane bort, der gør, at det ikke er godt at passere Stien fra Melby til Frederiksværk. Den skal senere være skudt med en Sølvknap af en Skovrider [5].

Ved Tollerup kendes enkelte Oldtidshøje. I *en Høj paa Kirkebondegaardens* Mark „boede nogle Mennesker, som ingen kendte. En Dag, da Manden gik ude og pløjede, saa han, at der var hængt en blaa Kappe ud paa en Tjørnebusk. Manden skyndte sig derhen, men da han kom, var den væk. Folkene maa have været ude at tage den ind. Under denne Tjørnebusk fortælles det, at den svenske Guldkrone var gemt —" [6]. 52. Torup.

Torup har Navn efter selve Thor, som ogsaa er begravet i Nærheden, siger Resen [7]. *Thorshøj* hedder en overpløjet Gravhøj nær Landevejen Syd for Sværkelstrup, Mtr. 2.

2 af de bedst bevarede Høje i Sognet ligger i Grønnæsse Skov. Den ene er den fredlyste Jættestue *Karlstenen*, der er fremkommet

[1] Nordsjæll. Venstreblad $^{24}/_2$ 1921 Uhrsk. efter Handelsgartner Niels Petersen i Fredensborg. [2] Se om den Kall. Fol. 48[1] og 30[2] § 26, Dænische Bibl. II 1738 p. 53, Præsteindb. til Hofman 1758 ≻ Fundationer VII 221 Anm., Da. Atlas II 299 og VI 57 Anm., Uhrsk. II 103—4. [3] I 57 ≻ Pont. Da. Atl. VI 61 Anm. [4] Uhrsk. II 109. [5] Uhrsk. II 111. [6] Uhrsk. II 108—9. [7] I 57 ≻ Pont. Marmora Danica I 213 og Da. Atlas VI 60 Anm.; Langebeks Udtog af Resen i Dænische Bibliothec II 52 har aabenbart haft et andet Haandskrift af Resen end den, vi kender, da han nævner en gl. Tjørn i Nærheden.

ved to Kæmpers Kasten med Sten[1]. Der har været en Del Spøgeri i den Skov. V. Boye fortæller i 1887, at der har været Ellepiger, der bl. a. gjorde en vis Ole Rørup vanvittig ved først at spørge om Vej og saa „gnide" sig op ad ham[2]. I en af Højene bor en Kone, der spøger paa Grønnæssegaard, og en Mand fik engang en ekstra, mystisk Hest for sin Vogn derinde i Skoven[3].

Kirkens Grundvold skal være flyttet fra *Kirkebakken*, Sognets naturlige Midtpunkt, hvor Torupmagle Mølle blev bygget o. 1851, til *Tinghøj*[4]. Tinghøj, der laa paa selve Kirkegaarden, blev sløjfet 1887 af V. Boye, uden at man fandt noget; det var da vel en naturlig Højde. „Her boede en Trold, der kunde raabe saa højt, at hans Stemme hørtes milevidt"[5]. Næsten lige saa højrøstet var Højmanden i *Truelsehøj*, der „raabte over til Trolden i *Mørkhøj* og denne til hin om at faa Kedler til Laans". Truelsehøj ligger ved den sydøstlige Side af Torupmagle paa Mtr. 4, Mørkehøj ved Vejen fra Sølager til Amager Huse, saa det er en Afstand paa o. $1^1/_2$ Km. Begge Høje er overpløjet. Fra Truelsehøj havde Højfolkene Sti ned til en Brønd i Haven, hvor de paa en Sten lagde Redskaber, som de vilde have gjort i Stand af Gaardens Folk. De laante ogsaa Brød i Gaarden og lagde Brød igen paa Stenen; men det spistes dog ej af Gaardens Folk[6].

En af Højene i Sværkelstrup er blevet set paa Pæle, mens Højfolket dansede. Og i *Vesterdys*, Torplille Matr. 4, gik Sagnet, at der var en Guldkalv; men da den sløjfedes i 1870erne, fandtes rigtignok kun nogle Flintredskaber og „en rund Potte"[7].

LYNGE-FREDERIKSBORG HERRED

strækker sig fra Roskilde Fjord nordvestpaa til Hillerød langs hele Sydgrænsen af Strø Herred. Ligesom i Strø er der ogsaa i Lynge-Frederiksborg Herred kun ringe Spor af Oldtidsbebyggelse i den østlige Del. Navne som Hillerød, Børstingerød, Kollerød og Lillerød, d. v. s. Rydninger, tyder paa, at det ogsaa her er Skov, der har hindret Menneskets Fremtrængen, i hvert Fald i Broncealderen. Sten-

[1] Uhrsk. II 114. [2] Herredsindb. [3] Uhrsk. III 127. [4] Uhrsk. II 110. Dette Sagn fortælles om en hel Række Kirker i Norden, her i Nordsjælland om Tikøb, Asminderød, Grønholt, Helsinge, Annisse, Ølsted, Kregme Kirketaarn, Torup og Snostrup. Sml. D S III. [5] Herredsindb. [6] smst. [7] smst.

aldergrave, som findes i et Antal af henved 75, er derimod spredt over hele Herredet, særlig dog i de to sydlige Sogne Lynge og Uggeløse. Netop her er dog meget lidt optegnet om Folkeoverleveringen. Ialt kendes o. 200 Oldtidsgrave, hvoraf kun en Trediedel er bevaret.

Det eneste Oldtidsminde i Sognet er den fredlyste, tjørnebevoksede Langdysse *Rokkestenen* paa Trollesmindes Mark. Navnet kommer af, at Dækstenen kan bevæges; der er Fure i den af det Reb, hvormed den i sin Tid blev slæbt op af Stude[1]. 61. Frederiksborg Slotssogn.

I en af de faa kendte Oldtidsgrave i Sognet, den stærkt afgravede *Egehøj* ved Egehøjgaard, hvor der o. 1850 fandtes to Broncesværd, holder ellers en hovedløs Vædder til og gør Vejen usikker mellem Herlev og Uvelse. „Men Troldtøj boede der ogsaa, og der var dem, der gjorde sig til at have set Højen staa paa fire Pæle med Lys indeni, hvor Højfolket dansede rundt". Sløjfning blev dog opgivet, da Ejerens Køer blev syge. Paa Egehøjgaard var der flere Døre, som altid skulde staa aabne, for at Kong Valdemar kunde ride igennem paa Vejen fra Gurre til Vordingborg[2]. 62. Herlev.

To Gravhøje paa Lillerød Mark, vel den tokamrede *Langdysse* ved Toftehavegaard, som o. 1890 udgravedes af Boye, maatte ikke sløjfes, for saa vilde det bringe Ejeren Ulykke[3]. 63. Lillerød.

Den eneste Sagnoptegnelse om Høje her er en Beretning hos Thiele om en Person, der lokkede en Pige med sig fra et Gilde. „Men efterdi hun ej havde god Tro til ham, tog hun hemmeligt Avner med sig, hvilke hun strøede paa Vejen, alt som hun gik, for at blive Vejen vis. Da kom de omsider til *en Høj*, og da han gik derind og vilde, at hun skulde følge med, saa hun nu, at hun havde givet sin Tro til en Trold, skyndte sig tilbage og forvildedes ej, eftersom hun fulgte Avnerne, som var spredte paa Vejen"[4]. 64. Lynge.

Hvis man Julenat gaar op paa en *Høj, der ligger paa Nabomarken til Egholmgaard*, kan man ikke komme ned igen, før man vender sin Trøje, fortæller en ung Pige fra denne Gaard[5]. *Hanghøjs*gaard har 65. Uggeløse.

[1] Uhrsk. II 123. [2] Uhrsk. II 138—139 efter Anders Hansen og Klokker Jens Larsen i Herlev. [3] Uhrsk. II 140. [4] Thiele[1] I 26—27,[2] II 214 efter mundtlig Overlevering. [5] D F S 1930—5 b: 65 Højskoleelev o. 1924

Navn efter en sløjfet Gravhøj, der, som Navnet ogsaa antyder, skulde være et gammelt Rettersted[1].

66. Slangerup. Ved Hørup ligger flere Oldtidsgrave. Om en af dem fortælles det fra Blidstrup og Tikøb kendte Sagn om Undervætternes Brudetog: det viste sig her som Tak for Laan af Saks til at klippe Brudekjole med, men forsvandt, da Hyrdedrengen lo ad en lille Trold, der paa Vej over Grødfadet faldt ned i Smørhullet. Om en anden Høj har vi en daarlig Optegnelse af et kendt Sagn om en Pige, der kigger i en Øltønde, som Højfolkene har lovet skal være utømmelig, og finder den fuld af Savsmuld[2]; i Horns Herred er der optegnet langt bedre Varianter af dette Sagn.

I Landsbyen Jordhøj fortælles et af de sædvanlige Højbrudssagn: de syge Køer blev raske, saa snart Ejeren holdt op at grave i sin Høj[3]. *Blodhøj*, hvor Svend Grathe og Knud Magnussen skal have holdt Slag, og hvor i 1745 en Blodkilde fremsprang, er en naturlig Banke[4].

67. Uvelse. Kun enkelte Gravhøje er bevaret. Ved *Femhøj*gaard er f. Eks. jævnet ikke mindre end fire, mens Overtroen har værnet om den femte, da der døde to Heste for Gaardmanden —[5]. Ejeren skænkede den saa til Fredlysning.

68. Gørløse. En *Stendysse* paa Højtvedgaards Mark rejser sig ved Midnat paa Ildsøjler, mens Nisserne danser[6]. Vætterne bor ellers i *Vildbjerg*, der sammen med Strø Bjerg og i Lighed med Langebjerg og Hanebjerg[7] er tabt af en Trolds Sæk; de havde under Tjørnene en Danseplads paa Størrelse med en Bordplade. En gl. Kone paa Gaarden havde engang Besøg af et lille Spøgelse, der vilde have hende med til en Troldkone i Vildbjerg, som var i Barselnød, men hun betakkede sig[8].

69. Græse. Paa *Skovbakken*, hvor der, som Jessen siger, nu er „ikke mindre end Tegn til Skov og Træ, men i Höysal. Kong Chr. IV's Tid har været en overmaade tyk og stor Skov"[9], ligger Gravhøjen *Danshøj*,

[1] Lærer N. Nissens Indb. t. Nationalmus. antiq.-hist. Arkiv 1874. [2] Uhrsk. II 142 og 143. [3] Uhrsk. II 143, D F S VIII Bl. 476 Lærer Jg. Hansen 1877. [4] V. Boye 1890, D F S 1906—23: 66, Kall. Fol. 48[1] og 30[2], Nord. Billed Magasin 1869 1. Kvart. 126, Uhrsk. III 69—70 og 177. [5] Lærer Nissens Indb. 1874. [6] D F S 1930—1: 68 opt. 1921. [7] Top. 67 og 62. [8] Uhrsk. II 148 efter Klokker Jens Larsen. [9] Kall. Fol. 48[1].

hvor Kong Dan skal være begravet, og hvor der hver St. Hans Aften brændes Blus med Spil og Dans —[1]. Sagnet om Kong Dan er dog uden Tvivl opstaaet for at forklare Navnet paa Højen, og dette skyldes langt snarere den Dans, her har været ved St. Hans og andre festlige Lejligheder[2]. „Paa den Gaard, hvis Mark Højen ligger paa, kan der ikke trives røde Heste. — Det kan jo tænkes, at det er fra Højen, det stammer"[3].

I Sigerslev, Hjørlunde og Udesundby er ingen Sagn om Oldtidsminder optegnet. 71-73. Sigerslev, Hjørlunde & Udesundby.

Om en *Høj Syd for Byen* fortælles Sagnet om Bægeret, der røves fra Ellefolk. De raabte: „Bliv paa det bolde og ej paa det knolde!" og forfulgte ham, til han naaede Kirken. Ved *en anden Høj* har der været saa meget Troldtøj, at det for 100 Aar siden var umuligt at sælge den Gaard, den hørte til: en Spøgelseskaret kørte ind i Højen, der stod paa gloende Pæle, og Linned, der var hængt til Tørring, fandtes fuldt af Guldtudser, der imidlertid forsvandt, da Jesu Navn nævnedes[4]. 74. Oppesundby.

ØLSTYKKE HERRED

strækker sig ligesom Lynge-Frederiksborg Herred fra Roskilde Fjord mod Vest, saaledes at det følger Sydgrænsen af dette Herred, til begge lidt før København-Hillerød Landevej naar Lynge-Kronborg Herred. Ølstykke er det mindste af Frederiksborg Amts seks Herreder, men det frugtbareste. Det har da ogsaa været bebygget lige fra Oldtiden. Grave fra den yngre Stenalder findes her særlig mange af, især fra Sognene længst mod Vest: Snostrup, Ølstykke og Stenløse. I det sidste Sogn samt i Farum og Ganløse kendes ogsaa en Del Gravhøje fra senere Tid. Men Stengravene er dog i Modsætning til, hvad der ellers er almindeligt, de talrigeste. „Disse Høje vrimler det af der i Egnen — hvori muligt vilde findes mange Oldtidssager", siger en gammel Oldforsker, „men Overtro afskrækker fra at grave og efterse samme, da de anse slige Høje for Opholdssteder for de under-

[1] Uhrsk. III 172—74. [2] Se Grüner Nielsen i Da. Studier 1918 p. 119 ff. [3] Uhrsk. III 174. [4] Uhrsk. II 155 og 154.

jordiske Aander, Spøgeri og Trolde og Gud ved alle de Hjernefostre, deres forvirrede og haardnakkede Indbildningskraft skabe sig, og tillige tro de, at de ved disses Opgravning skulde faa Misheld paa deres Kreaturer og sligt"[1].

81. Snostrup. I 1838 udsendte den i 1807 nedsatte Oldsags-Committée et Par Mænd, der sammen med Pastor K. A. Møhl i Ølstykke skulde tage Egnens Oldtidsminder i Øjesyn. Resultatet af Rejsen ansaas for saa godt, at det blev lagt til Grundlag for en historisk-antiquarisk Beskrivelse af Snostrup og Ølstykke Sogne; en saadan havde man i længere Tid haft Mod paa at forsøge sig med. I denne Beskrivelse nævnes en Række nu delvis glemte Navne paa Oldtidsminder og enkelte Sagn. Saaledes skal den Snold, Byen har Navn efter — Snaldstorp hedder den 1290 — være begravet i den nu sløjfede *Snoldshøj* SV. for *Dødningerne*, tre Langdysser paa St. Rørbæk Mark. Og i Jættestuen i den fredlyste *Møllehøj* noget længere mod Syd har der boet en Rise, „medens han holdt Vagt som Landværn"[2].

En *Høj ned ad Rørbæk til* blev frelst fra Ødelæggelse, da Ejeren pludselig troede at se Gaarden brænde[3].

82. Ølstykke. Sagnene i Sognet samler sig om *Frodebjerg* ved Værebro, hvor allerede Saxo beretter, at Frode Fredegod blev begravet[4]. Frodebjerg er imidlertid en naturlig Banke, muligt har der staaet en Dysse paa den — dens folkelige Navn er *Bjerg* — Markbogen 1682 Froede Bierre — og ikke *Høj*, som Resen og de af ham afhængige Forfattere samt Videnskabernes Selskabs Kort har lavet det til, netop fordi man mente, det var Frodes Gravhøj. I Stedet har man da udpeget den temmelig ødelagte *Svumpedysse* paa Svedstrup Mtr. 71 SØ. for Tinghøj som Frodes Grav[5].

En Fordybning i Frodebjerg, der allerede nævnes hos Worm og senere Jessen og muligvis stammer fra en Udgravning, Biskop Joa-

[1] F. Stub i Samleren 1797 p. 431. [2] Annaler f. nord. Oldkyndighed 1838—39 p. 344 Anm., 350 og 360 Anm. Forestillingen om Vætter som Landeværn kendes ellers kun fra Bornholm, se H. Ellekilde: Bornholmske Landvættesagn i Bornh. Saml. XIX p. 78—121. [3] Uhrsk. II 156—57. [4] Saxos 5. Bog Slutn. J. L. Wolff: Encomion Regni Daniæ (1654) 477, Resen I 34 ≻ Pont. Da. Atlas II 318 og Theatr. Dan. 93; Kall. Fol. 48[1] og 30[2] § 26 (15); Præsteindb. t. Hofman $^{21}/_{8}$ 1758 ≻ Hofman: Fundationer VII 51 Anm. og Pont. Da. Atl. VII 163 Anm. [5] Ann. f. nord. Oldk. 1838—39 p. 370.

chim Rønnov o. 1534 lod foretage, har givet Anledning til et Sagn om Skattegravning af en Slags, som ellers ikke er videre almindeligt paa Sjælland, men desto mere i Jylland: Da Skattegraverne just var i Færd med at drage Kong Frodes Sværd ud af Jorden, „blev den ene af dem forskrækket over at se en komme bagvendt ridende paa en stumphalet Hest og fortalte sin Staldbroder, hvad han saa. At Sværdet, da Tavsheden saaledes var brudt, igen sank i Jorden, behøver næppe at tilføjes"[1].

Folkeoverleveringen fortæller endvidere om Frodebjerg, at det er slæbt sammen af Fanden af Alverdens Hestemøg samtidig med, at han byggede Værebro[2]. Desuden en Variant af Pan-Sagnet: „Sig til den lille Katte Knøre, at Knøre Møre er død!"[3]

Hængehøis Daater, d. v. s. Datter, en Knold ved Hængehøj paa Udlejre Mark — Højens Datter svarer her til adskillige Øers Kalve: Fænø Kalv, Masnedø Kalv, den kaldes ogsaa Lille Hænghøj, 1690 Lille Hænghøis Aas — „skal efter Nogles Sigende indeholde 2, efter andre 7 Kongeløsen"[4]. En Kongeløsen eller -løsning er saa meget Guld, som der skal til at løskøbe en Konge med, som de danske Kvinder i sin Tid løskøbte Svend Tveskæg med deres Smykker. Forestillingen om en saadan er et særlig dansk Sagntræk. Maaske netop paa Grund af dette Sagn er Lille Hænghøj længst sløjfet; allerede under Englænderkrigen, siger Møhl, gravede de militære i den, dog uden at finde noget. Selve *Hænghøj* skal have været Byens Galgebakke; den staar endnu, men der er lavet Vandværk i den.

83. Stenløse.

Uhrskov har her en Optegnelse af Sagnet om Troldenes røvede Bæger, men blandet sammen med Sagn om Bjergtagning, saaledes at det er en Pige i Stedet for et Bæger, Rytteren berøver Højfolkene: „Rid paa det boldede, ikke paa det knoldede!" og ind paa Kirkegaarden. Her er Tale om en Høj paa Gdr. Mathiassens Mark; mens Pan-Sagnet er knyttet til *Galdebakken*, det er vel Galgebakken, mellem Knardrup og Maaløv: „Fip i G. er død!" „Er Fip i G. død,

[1] Smst. 373. [2] Efter mundtlig Kilde fortalt af Thiele i Danm. Folkesagn [1] I 20—21 > [2] II 95 og genfortalt af A. Olrik i Sagn og Æv. fra Folkemunde I 42, sml. D F S 1906—23: 82 Gunnar Knudsen 1911. [3] Uhrskov II 157. [4] Ann. f. nord. Oldk. 1838—39 p. 365.

saa maa jeg nok skynde mig hjem," siger den Trold, der er ved at stjæle Øl, og glemmer at sætte Tappen i Tønden eller sin Kobberkedel, der den Dag i Dag vises frem i Jensen Bjellekjærs Gaard[1].

84. Viksø. Ingen Sagn om Oldtidsminder vides nedskrevet.

85. Slagslunde. „Findes paa Marken adskillige rindende Kilder med Hedenske Begravelser. Men ingen Inscription, som til nogen Oplysning kan anføres," siger Præsteindberetningen til Hofman 1758[2], og i Pont. Da. Atl. VI 19 Anm. nævnes „i Særdeleshed een, som er 66 Skridt lang, rundt omkring besat med Kampe-Steen". Det er formodentlig den fuldstændig sløjfede Langdysse Syd for Slagslunde paa Mtr. Nr. 20 ved Vejen til Stenlille, den kaldtes *Langben Rises Dysse* og indeholdt store Sten og 7 Grave, siger Herredsindberetningen. Langben Rises Grav vises adskillige Steder i Norden, bl. a. ogsaa i Draaby og Rerslev; Langben Rise betyder blot den langbenede Kæmpe, men spiller som Egennavn en Rolle i flere Kæmpeviser. En anden *Langdysse* paa en lav Bakke NØ for Slagslunde, Mtr. 14 a, skal være „den rigeste i hele Landet næst efter Dyssen paa Vadstrup Mark", men er meget ødelagt[3].

86. Ganløse. *Aserhøj* hedder en af de 3 eneste bevarede Gravhøje, SØ for Ganløse. Det er en stor, smuk, fredlyst Jordhøj. „Om Natten staar den paa 4 Ildsøjler, og den, der ligger begravet derinde, kommer da udenfor og skal lufte sig. Og gamle Folk fortæller, at en Mand, paa hvis Mark denne Høj laa, engang vilde sløjfe den, men den første Dag, han gravede i den, døde 2 af hans bedste Heste"[4].

87. Farum. Paa begge Sider af Vejen gennem Lillevang ligger temmelig højt 8 lave Gravhøje. En af dem maa være den *Kaffehøj*, hvor en Kone ønskede og fik sig en Kop Kaffe, men rendte, da den kom. Dette betød Dødsfald, og hun døde ogsaa Dagen efter[5].

---

[1] Uhrskov II 161 og Nordsjæll. Venstreblad $^{3}/_{11}$ 1921, hvor Folketingsmd. L. Larsen har nedskrevet nogle Brudstykker af en Vise om Sagnet, som han i sin Drengetid har hørt gamle Kartekoner synge den: her hedder det, at Tip i Gadebakken i Søsum er nylig død. [2] Fundationer VII 51 Anm. [3] Sm. [4] D F S 1906—23: 86 Højskoleelev 1920. [5] Uhrsk. II 168.

Desværre maa Horns Herred af Pladshensyn udskydes til en anden Gang, men i og for sig staar denne Halvø heller ikke hverken geografisk eller sagnhistorisk det øvrige Nordsjælland særlig nær.

De Sagn, der er optegnet flest af i Nordsjælland, er Højbrudssagnene, der i det hele taget er de almindeligste sjællandske Sagn om Høje. Bortset fra mere almindelig holdte Beretninger om Gengangere og mytiske Dyr og Faren vild ved Høje, samt ikke videre karakteristiske Sagn om Skatte og Skattegravninger er det ellers Sagn om Højfolkenes Liv og Færden, der fortælles: først og fremmest det nordiske Vandresagn om Bægeret, der røves fra dem (Top. 24, 29, 33, 42, 44, 74, 84), dernæst Sagnet om den reparerede Ovnsrage (Top. 23?, 25, 27, 33), Pan-Sagnet (Top. 25?, 44, 46?, 48?, 82, 83) og Sagnet om Højfolkenes Bryllup (Top. 29, 32, 66). Derimod er et andet ellers velkendt sjællandsk Sagn om Højkonens Barsel, der bl. a. er optegnet flere Gange i Horns Herred, kun lige antydet, nemlig i Gørløse (Top. 68); Sagnene om Bjergtagning (Top. 18, 42, 64, 83) og Skiftinge (Top. 11, 25, 47) er forholdsvis faa, og Sagn om Højfolkenes Usynlighedshat og Stalden, der maa flyttes[1], mangler helt. Oftest ved man jo ikke andet at fortælle om Gravhøjene end den helt klassiske danske Forestilling, at de rejser sig paa gloende Pæle, mens deres underjordiske Beboere holder Gilde; noget sjældnere har man hørt disse smække med deres Kister (Top. 17, 18, 31, 32) eller Spil (Top. 13 — sml. 14 — 17, 18, 21, 31, 69) og andre Lyde (Top. 23, 29, 31, 32) og set deres Tøj hænge til Tørre (Top. 27, 51, 74).

Vil man spørge om, hvad der karakteriserer Nordsjællands Højfolk frem for andre Egnes, maa det blive deres natlige Færdsel fra Høj til Høj og gennem visse Gaarde, særlig dog i Horns Herred, i nær Tilknytning til de mange nordsjællandske Sagn om den vilde Jagt (Top. 17, 18, 23, 27, 29, 32, 48, 62, 74,)[2]. Dernæst de gentagne Beretninger om, hvordan de henter Vand op til Højene (Top. 27, 29, 31, 33, 48, 52) — de fleste andre Steder nøjes de ikke saa gerne

[1] Se f. Eks. DS [2] I Nr. 364 ff., 755 ff. [2] Se H. Ellekilde: Toves Tryllering og Kong Valdemars vilde Jagt i Frdbg. Amts hist. Aarbog 1930 p. 182--204.

med Vand, men tager baade Øl og Mad i Gaardene! Endelig er det ogsaa værd at lægge Mærke til det ikke helt ringe Præg af svensk Sagnoverlevering, her findes: Skattegravningssagnet i Tikøb, Sagnet om den brændte Højdjævel i Esbønderup (den sidste er traadt i Stedet for Sveriges Skovfrue), og maaske Raabet i Torup om at laane Kedler; de sidste to Sagn er vel undertiden optegnet ogsaa i Jylland, men maa dog betegnes som sjældne i dansk Sagnoverlevering, mens de i Sverige hører til de alleralmindeligste mytiske Sagn. Endelig fortælles om en Høj mellem Hjørlunde (Top. 72) og Roskilde, at nogle Dværge fra den ligesom den svenske Nøkke engang spurgte en Præst, der kom kørende, om „de vel kunde blive salige, hvortil han svarede, at han ikke nu kunde sige dem det. Da stævnede de ham til at møde med Svar om et Aar. Imidlertid gik det Kusken ilde, idet han, da han næste Gang kørte derforbi, væltede paa flak Jord og sloges ihjel. Da Præsten nu Aarsdagen derefter kom tilbage, og de atter spurgte ham, svarede han: „Nej! I ere alle fordømte!“ Og næppe havde han svaret saa, førend hele Højen stod i lys Lue.“[1]

Men dette svenske eller rettere skaanske Slægtskab mærkes ikke alene i Nordsjællands Sagnoverlevering, det præger ogsaa paa mange Maader baade Sproget og Menneskene, især nordpaa.

---

[1] Thiele [2] II 243.

LIDT OM ESROM SAGN[1]

AF HAKON MÜLLER

I. ESROM SØS TILBLIVELSE

En Række af vore Indsøer er omspundne med Sagn om deres Tilblivelse i en fjern Fortid. I rigest Maal gælder dette om Tissø[2], men ogsaa til Esrom Sø, vort Amts skønneste Indsø, knytter der sig en Række Sagn, der har betydelig folkloristisk Interesse. De falder i to ret skarpt adskilte Klasser: de primitive kortfattede Opskrifter fra det 18.—19. Aarhundrede og de udvidede Former i de unge Opskrifter fra vort Aarhundrede. At følge Sammenhængen mellem og Udviklingslinjen i disse Sagn er Formaalet med denne Undersøgelse.

Den ældste Opskrift, vi kender, findes i „Indberetning om daværende Kronborg Amt 1743 til E. J. Jessen[3]" og skyldes antagelig direkte — eller indirekte gennem Amtmanden eller Amtsforvalteren — *Hans Christian Mesler*, der var Sognepræst i Esbønderup 1712—1747. Den lyder saaledes:

„Esserom Søe — — —. Det almindeligste Navn er Esse Søe. Ældgamle Folk, hvoriblandt en troeværdig Kone paa 94 Aar, fortæller, at hende er sagt, at samme Esse Søe har ligesom anden Engbund været høstet, da just ved en Høst en Deel af Høstfolkene hørte saadan Røst:

[1] For den værdifulde Hjælp og de Impulser, jeg under Udarbejdelsen har modtaget af Arkivar *Hans Ellekilde*, Dansk Folkemindesamling, bringer jeg min hjerteligste Tak. [2] Se Evald Tang Kristensens Æresbog 1923, S. 34—35. [3] Findes i Rigsarkivet. Kall. Fol. 48.

Staar op at læse,
Esse begynder at blæse,

hvorpaa en Deel forlod Mosen, men en Deel omkom ved det hastig paakommende Vand."

De ældste trykte Former af Sagnet i *Hofmans* Fundationer VII S. 155, der antagelig bygger paa en Indberetning af Meslers Efterfølger, *Johan Ernst Jørgensen Frankenau*, Sognepræst i Esbønderup 1747—1770, og i *J. M. Thieles* Danske Folkesagn 1818 I S. 25 er ligeledes begge ganske kortfattede:

Hofman:

Gamle Folk beretter, at denne Søe har tilforn været, ligesom en anden Engbund, høstet, og at en Røst deen Tiid sagde til Høst-Folkene:

Staaer op at læse
Esse begynder at blæse;

derefter forlod en deel Moesen, andre blev af Vandet druknede; alt efter Traditionen.

Thiele:

Esrom Søe var tilforn den dejligste Engbund. Men som engang Høstfolkene gik der og arbejdede, hørte de en Røst, som sagde:

Staaer op at læse!
Esse begynder at blæse!

Da skyndte Folket sig fra Arbejdet, og strax skyllede Søen frem. De, som havde agtet hin Røst ringe, omkom i Vandet.

Man vil se, at der bortset fra Thieles mere digteriske Fortællemaade er nøje Overensstemmelse med Hensyn til Enkelthederne; da Thiele i sine Noter kun henviser til Hofman og ikke angiver at have mundtlig Overlevering, har han aabenbart ikke personlig hørt Sagnet i Nordsjælland. Om nogen Fortolkning eller Forklaring paa, hvad eller hvem Esse er, er der ikke Tale i nogen af de tre Opskrifter.

Vi vil nu følge de senere Gengivelser og Fortolkninger af Sagnet. I Dansk Folkemindesamlig findes fra forrige Aarhundrede og Begyndelsen af dette to meget vigtige Dokumenter, stammende fra Folk, der har været knyttet til Egnen.

Af disse er Hoveddokumentet et Brev fra Bygningshistorikeren, Dr. phil. *Jacob Helms*[1] (1824—1906), der fra sit syvende Aar til efter sin Konfirmation boede i Esbønderup Præstegaard, fik Undervisning

[1] ældre Broder til Forfatteren af „Grib", Skolebestyrer *Johannes Helms* (1828—95), jvfr. nedenfor. Deres Fader, *Søren Bagge Helms*, var Præst i Esbønderup til 1857.

paa Esrom, „færdedes da stadigt omkring i Egnen ved disse Steder og havde meget med Kulsviere og Befolkningen i det hele (og deres Fortællinger) at gøre." Brevet, af hvilket tidligere kun et mindre Uddrag har været gengivet i „Blandinger, udgivne af Universitetsjubilæets danske Samfund" (1883), I S. 185 skal her gengives i det Omfang, der har Interesse for vort Emne. Det er dateret „Skjellerup Præstegaard ved Ullerslev 7. Februar 1882" og er stilet til Raadstuearkivar, Dr. phil. *Oluf Nielsen*, der Aaret før havde udgivet den berømte *Codex Esromensis*.

„. . . . . Naar jeg nu har faaet Lyst til at skrive lidt til Dem om et Par Punkter, som jeg er stødt paa deri (ɔ: Codex-Udgaven), saa er det ingenlunde som Kriticus, men jeg har tænkt, at det dog maaske kunde interessere Dem at høre et Par Bemærkninger nærmest om lokale Forhold, som jeg er ganske vel hjemme i. Fra jeg var 7 Aar gl. har jeg levet i Esbønderup Præstegd. og fra samme Tid af har jeg ogsaa været hjemme paa Esrom Kloster. Amtsforvalterens der var mine Forældres nærmeste Omgangsvenner, — jeg har igjennem mange Aar leget Skjul i de hvælvede Kjældere, med de lønlige Kroge og det mystiske Broder Rus's Hul, og sagtens har den gamle Klosterbygning haft sin Part i at vække hos mig Lysten til at komme efter gamle Bygningers Fortidshistorie . . .

Da Esrom jo nævnes som „villa" i Kong Svends Brev, maa dette Navn altsaa en Gang have levet paa Befolkningens Tunge. Det gjorde det *aldeles ikke* i min Barndom og Ungdomstid. Jeg er vis paa, at jeg aldrig har hørt Navnet „Esrom" brugt af Bønder, uden de netop var fixed op til at bruge det af den polerte Del af Befolkningen, — Bønderbørn vidste i Regelen slet ikke, *hvad* „Esrom" var. Man hørte aldrig hos gamle og unge andet Navn derfor end Kloster (udtal „Klaa'ster") — Kroen og Møllen hed „Klaa'ste(r)s-Kro", „-Mølle". (Arresten, som var der dengang, havde sit faste Navn „Kulhytten"). — Heller aldrig har jeg hørt en Bonde, som ikke var forfinet, sige „Esrom-Sø", — nej aldrig andet end „*Esse-Sø*", — der *ikke*, som De (Indl. IX, Anm.) antager, er en fra den forskjellig Sø i Esbønderup Sogn, — men netop den *store Sø*. Dette kan jeg sige med den fuldeste Sikkerhed. Dog udtales Søens Navn ikke ganske efter denne Bogstavering men nærmest kun med én 's' Lyd og en *lang, første* Stavelse, og med *e* Lyden nær over mod *æ*, hvilket ogsaa passer med et Rim, jeg oftere har hørt i min Barndom, og som

angaar hvorledes Søen først blev til. Tidligere havde der nemlig været en meget stor Eng, men en Dag, da en Mand og en Kone gik derude og rev Hø, hørte de en Stemme raabe inde fra Skoven:

Mand, Mand!
Gaa i Land!
Nu begynder Ese
og hvæse*),

og næppe var de kommen op af Engen, før det blev et forfærdeligt Vejr, og Vandet styrtede frem alle Vegne fra, saa siden har den store Sø været der. Det er jo morsomt, saa godt dettė Sagn passer med Deres Formodning at, *Navnet kunde komme af „eisa"*[1].

Medens Bynavnet „*Soderup*" nu er ubekjendt, og lige saa „Sodemølle", er derimod „Sodemark"[2] med „Sodebjerg" eller Sodebanke endnu vel kjendt, og er et Sted, hvor jeg er færdedes meget, da det var den nærmeste Vej fra Esbønderup til Esrom at gaa derover og *derigjennem*. I mine Drengeaar var „Sodemark" nemlig næsten helt bedækket med Skov, men den er nu, maaske paa en ubetydelig Rest nær, ryddet. Skoven og nu Marken strækker sig fra nærved Esrom og omtrent midtvejs imod Esbønderup; paa en Strækning begrænses den af Esrom Mølleaa, og ved den har da afgjort Sodemølle**) ligget. — Denne Aa nævnes eller nævntes i min Barndom altid alene „Mølleaaen".

*) I den nordsjællandske Udtale lyder dog ogsaa *æ*'et her nær over imod en lang eller vel rettere *bred e* Lyd. **) Dette fremgaar ogsaa af „Hulerød Mølle", som jo var „nedenfor" ved *samme* Aa, da denne maa være = „Dronningmølleaa", der ligger i *Esbønderup* Sogn, men lige tæt ved Hulerød, der ganske rigtigt er i *Søborg* Sogn.

Det andet Dokument i Dansk Folkemindesamling skyldes den for faa Aar siden afdøde fhv. Folketingsmand *Lars Larsen*, Vejby, der i 1850'erne optegnede Overleveringen i den Form, han havde den dels fra sin Bedstemoder, Sidse Niels Datter, gift med Børge Rasmussen og bosat i Ravnehusene i Maarum Sogn, dels fra sin Fasters

[1] Til Referatet af Sagnet i det omtalte Værk føjer Oluf Nielsen følgende Bemærkning: „Heraf ses, at Esrom er et Navn, der har sin Oprindelse fra Søen og ikke omvendt og betyder Engen ved Ese Sø. Ese betyder det brusende Vand, smlgn. Oldnorsk e i s a. Denne i mange Henseender overbevisende Forklaring paa det sikkert ældgamle Sønavn, som bringer saa god Overensstemmelse mellem Stednavnet og det gamle Sagn er — desværre fristes man til at sige — forladt af *Gunnar Knudsen* i „Frederiksborg Amts Stednavne" 1929, S. 72, hvor der fremsættes en Tydning, der atter gør Versets Esse gaadefuldt, idet han afleder Esse af Aas, Bjærghøjde, Landhøjde og altsaa forklarer Esrom som „Pladsen ved Bakkedragene". [2] Se „Frederiksborg Amts Stednavne" 1929, S. 46 og 78.

Mand, den i 1765 fødte Gaardmand Jens Rasmussen fra Vejby. Dertil knytter Lars Larsen ved Indsendelsen i 1909 nogle i sproglig Henseende yderst interessante Bemærkninger.

„Der blev i mine Drenge- og Ungdomsaar næsten aldrig nævnt Esrum, men stadig brugt Udtrykket „Kloster" eller Æse eller Ese Kloster, Ese Sø og Ese Mølle. I Nordsjælland bruger man næsten ikke 'æ', men siger Treer og Teer, Fe istedetfor Fæ o. s. v. Ovennævnte Kone, der var min Bedstemoder, fortalte, at Ese Sø engang havde været en stor Eng, hvorigjennem løb en Aa, her stod engang nogle Piger og skyllede Vasketøj, da kom der en gammel Kælling (Troldkælling) og sagde:

„Tag i jert Tøj og pakke jer strax
for nu begynder Æse at blæse",

saa svulmede Aaen op og blev til den nuværende Sø.

Det samme fortalte Jens Sørensen fra Vejby, der var født 1765 og gift med min Faster. De Gamle mente, at Klosteret fik Navn efter Æse eller Ese, medens Nutidsmennesker[1] udleder Navnet fra det latinske „Eklissa sankta Roma".

Naar vi sammenligner Helms' og Lars Larsens Gengivelser i Brevene med de ældre Opskrifter: Mesler, Hofman-Thiele, ser vi, at *Helms* ligesom Hofman-Thiele har Motivet med Høstfolkene, ganske vist kun en Mand og en Kone; iøvrigt er Fortællingens Gang den samme; derimod har Verset en anden Form, i Stedet for: „staar op at læse": „Mand, Mand, gaa i Land", i Stedet for 2den Linies „blæse": „hvæse".

Hos *Lars Larsen* finder vi af nye Træk og Variationer, at de optrædende Personer alle her er *Kvinder*: Piger, der skyller Vasketøj, gl. Kælling. Om Høstfolk fortælles der intet, og Kællingens Advarsel har ikke den prægnante Form som Hofman-Thiele-Helms.

[1] synes at sigte til den fantastiske og ganske værdiløse Etymologi, der nævnes i Pastor *Meslers* Indberetning af 1743, citeret Aarbog for 1921, S. 113. Denne ligger antagelig til Grund for Begyndelsen af N. P. Wiwels Fortælling „Broder Rus paa Esrom" 1852 (jvfr. nedenfor): Klosteret E. Sancta Roma eller som det almindeligt skreves E. S. Rom. blev berømt over hele Norden...." Wiwel er sandsynligvis Lars Larsens Kilde. Som et andet Kuriosum kan antydes den Tydning, *L. Both* giver i „Danmark" I 1871, S. 90: „Esrom, der fra Arilds Tid har været et Pas paa den alfare Vej mod Øst ad hiin Side Esrom og dens Udløb til, har uden Tvivl faaet Navn deraf (East—Øst, Easerum — det Østre) (!).

F. L. Grundtvig har i en Alder af 11 Aar (1865) optegnet Versetı i den mere pædagogiske Form:

„Naar Æse
begynder at blæse,
skal alle smaa Børn ind at læse".

„Bønderne kalder Æsrom Sø Æse", tilføjer han.

Rimeligvis stammer den lille Paamindelse til Børnene fra Fredensborg og er naturligvis en Udløber af den fra Thiele kendte blæse — læse Form. Læse (læsse) er her misforstaaet som læse Lektier.

Vi ser, at Mesler, Hofman, Thiele, Lars Larsen, F. L. Grundtvig alle har Esse — blæse, medens Helms er ene om Esse — hvæse. Selv om de ældste Kilder har blæse, kunde dog forskellige Grunde tyde paa, at Esse — hvæse er den oprindeligste Form, og at den anden er en yngre vestensøsk Omdannelse, men da Mesler paa den ene Side, Helms paa den anden begge har levet i Esbønderup, ser jeg mig ud fra det foreliggende Materiale ikke i Stand til at bevise noget i den Retning. Arkivar ved Dansk Folkemindesamling *Hans Ellekilde* anfører i et Brev til mig, at han i sin Barndom c. 1900—1905 har hørt Sagnet fortælle af sin Fader, Sognefoged *Peter Ellekilde* i Hellebæk paa en Tur til Esrom. Tydeligt husker han Rimene Esse — hvæse.

Thorkild Gravlund har i „Herredsbogen" I S. 98 fremsat den originale Tydning, at „Esroms Trold hedder Esse". Skovboerne vil tage Eng i Vaar, men Vætten skræmmer dem bort, tager sin Eng ind i i Søen, giver dem dog Lov til at *læsse* det Græs, de har slaaet. Han har næppe, som det hedder i Sagnopskriften, bedet dem „læse", „bede Bønner".

Gravlund har sikkert Ret i, at Esse skal opfattes som en Trold, et rent personligt ulykkebringende Væsen. Ogsaa er jeg tilbøjelig til at give ham Ret i Tydningen *læsse* Hø paa Vognen.

Meningen med den gamle Sagnform maa altsaa være den: „Skynd jer med at faa læsset, for Esse begynder snart at blæse". Rimet er

[1] Findes i Original i D. F. S. VII, Blad 248. Evald Tang Kristensens Afskrift er værdiløs.

antagelig opstaaet paa Østsiden af Søen, hvor der ligger ret gamle Byer. som Tikøb nær Søen, snarere end paa Vestsiden, der baade dengang var og nu er skovklædt.

Den Tanke, at der skulde ligge en reel Virkelighed bag Sagnet: at en mindre Ese Sø engang skulde have overskyllet et Stykke England, hvor Folk gik og høstede, er fristende, men maa afvises, da intet tyder paa *geologiske* Forskydninger i den Retning i historisk Tid. Snarere kunde man tænke sig et Dæmningsbrud ved Søens nordlige Del ved Esrom Klosters Vandmølle, men herom fortæller de *historiske* Kilder til Klostrets Historie, som ellers flyder rigeligt, intet.

I en Gruppe for sig vil vi til Slut behandle de Sagnopskrifter, der skriver sig fra de sidste Aartier. *Anders Uhrskov* gengiver i „Nordsjællandsk Folkeliv" II, S. 49—51, to ret fyldige Varianter. Den sidste af disse, der skyldes Frk. *Dagmar Christiansen*, Esbønderup, Elev paa Frederiksborg Højskole 1921, er den, der staar de andre nærmest. Der er dog indført et helt nyt Moment:

Midt paa en meget stor Eng laa der en Borg, hvis Beboere levede et Liv i Overdaadighed og Ugudelighed. En gammel Mand var dog ikke som de andre og skulde derfor skaanes. Ogsaa han er paa Høslet, da Røsten raaber:

„Gammel Mand, gaa i Land,
for nu kommer der Vand."

Han gaar op paa Bakkerne og reddes, medens Borgen synker i Jorden, og Vand oversvømmer Engen.

Det vil ses, at denne Version savner den *karakteristiske Linje om Esse*, der begynder at hvæse eller blæse.

Den Version, der skyldes Frøken *Karen Schultz*, dengang (1921) Elev i Frk. Mørks Skole, synes at være blevet til under litterære Reminiscensers Indflydelse, det sædvanlige Sagn om den sunkne Borg, der synker for Folkenes Ugudelighed[1], Folkeæventyr o. l. og fjerner sig ret stærkt fra den primitive Form.

Medens det hos Frk. Dagmar Christiansen er en Borg med onde

[1] se om disse Sagn: Danske Sagn III, S. 241 ff., Danske Studier 1925, S. 117 ff., Elna Schøne: Gamalt å Nyt IV 1932.

Beboere, er det her en stor Bondegaard, hvis Ejer var lige saa ond og gerrig, som han var rig og mægtig.

Hans Datter var god og køn og elskede en Karl paa Gaarden; da Faderen, der vilde have hende gift „med en meget rig Mand som ham selv", opdagede det, jog han Karlen bort. „Han havde svoret, at hvis hans Datter blev gift med en saadan Stodder, skulde hans Eng blive til en Sø". Datteren flygtede bort med Karlen, og i samme Øjeblik de holdt Bryllup, skete det, at en tæt Taage lagde sig over Engen, hvor Manden sad og betragtede sin Rigdom, og en mægtig Røst sagde:

„Mand, Mand, kom i Land,
nu begynder Esse at hvæse[1]".

Han prøvede, om han kunde se igennem Taagen, men det var ham umuligt, derfor lukkede han Øjnene. Da han havde siddet saadan en Stund, mærkede han, at Solen begyndte at skinne varmt igen, og han aabnede Øjnene og saa til sin Forbavselse, at der var Vand rundt om ham; det blev ved at stige; det naaede ham højere og højere op paa Livet, og til sidst druknede han i Bølgerne".

Folkene paa Egnen var glade over, at Manden var død, saa at de nu kunde beholde deres Kvæg i Fred, og de kaldte Søen „Esse Sø".

En gennem Anders Uhrskov i 1930 indsendt Opskrift skyldes Hr. *Oluf Ferdinand Kristiansen*, Villa Aahus, Frederiksværksvej, Ullerød; den er ret kortfattet og viser baade indholdsmæssigt (Kvæget, der optages og brændemærkes, den tætte Taage, den onde Bondes Død i Bølgerne — dog intet om Datteren og Karlen) og sprogligt ved ordret de samme Vendinger, en saa nøje Overensstemmelse med Frk. Karen Schultz' Gengivelse, at jeg ikke synes, man kan tillægge den nogen selvstændig Værdi. Dog rummer den een Afvigelse: Verset har her „hvæsse" i Stedet for Helms-Ellekilde-Karen Schultz: „hvæse".

Man ser som fælles Træk i de to (tre) sidste udvidede og uoprindelige Versioner en Nemesis, en Forklaring paa, hvorfor Beboerne skal straffes med, at de frodige Enge bliver til Sø. Frøken Karen Schultz har intet om Høhøsten, og hele den romanagtige Gengivelse

[1] Man bemærker Versets Overensstemmelse med Jacob Helms' Version, dog „kom" for „gaa".

fjerner sig langt fra det enkle Folkesagn, med hvilket det dog har Kærnepunktet: Verset tilfælles.

Maaske de kan være Udløbere af et andet mere gængs Sagn om Esrom Søs Tilblivelse, det som ovenfor omtalt andre Steder fra kendte Sagn om Borgen, der synker paa Grund af Folkenes Ugudelighed og Ondskab.

I Oktober d. A. har jeg takket være Maler *Arnold Olsen* i Esrom modtaget tre Sagnopskrifter fra Esbønderup Sogn.

De to ældste af Sagnmeddelerne følger ret nøje den primitive Sagnform.

Hos den i Esbønderup 1847 fødte Maler *Martin P. Olsen* er det en Karl og en Pige, der hører „en vældig Røst":

„Stat op at læsse,[1]
for nu begynder Esse at hvæsse".

Hos den i Ostrup 1854 fødte, fhv. Skovløber *Jens Jørgensen*, boende Munkevangshus ved Esrom, fortælles der om „tæt Taage": Røsten lyder:

„Kvinde og Mand,
gaa i Land,
for nu begynder Esse at blæse".

Den tredie, fyldigste Opskrift skyldes den i 1859 ved Saltrup Skov fødte Husmand *Chr. Nielsen;* den staar Karen Schultz nærmest og er en Sammenblanding af den primitive Sagnform (Mand og Kone [her „af Herremandens Folk"]) og den udvidede: „stor Herregaard paa et Bakkedrag midt paa Engen", Herremanden „væmmelig Tyran", „bekendt for sin store Ugudelighed". Røsten lyder:

Mand, Mand,
gaa i Land,
for nu kommer der Vand,
nu begynder Esse at hvæsse".

„Den onde Herremand og hans Herregaard blev begravet i Bølgerne".

Den *primitive* Sagnform, som har været Hovedpunktet i denne Undersøgelse, er saa ganske enestaaende i dansk Folkeoverlevering. Nærmest kan den sidestilles med det berømte Oldsagn om, hvor-

[1] bekræfter Gravlunds Tydning.

ledes Gefion pløjer Sjælland ud af Sverige, og at siden Mælaren opstod netop der, hvor Sjælland blev pløjet ud. Ifølge *Hans Ellekilde*[1] har dette Sagn „fra først af handlet om, hvorledes Gefion med de fire mægtige Okser for sin Plov har pløjet Sjælland løs fra Skaane, saa Øresund maaske paa den Maade blev til. Det er jo ganske let at se, at Øresund Nord for Helsingør har Form af en mægtig, overnaturlig stor Plovfure". Et vist Slægtskab kan man maaske ogsaa finde med et Sagn om Limfjordens Tilblivelse, der paa Christian IV's Tid er fortalt af Historikeren *Lyskander:* „En ung Frue pralede i sit Overmod af, at hun skulde føde en Søn til Verden endnu større, end Kristus var. Men i sin første Barselseng fødte hun et Svin. Det Svin vokste siden til en saadan Størrelse, at man vil fortælle, at hvor det gik i Skov og Krat, kendtes Børsterne over alle Trætoppe, og det angives, at dette uhyre Svin, som man kaldte Limgrim, har oprodet den første Munding eller Indløb i Landet, og den blev af Limgrim kaldet først Limgrimsfjord, men nu Limfjorden. Siden har Vandet vokset og skaaret sig dybt ind i Dale og lavet sumpede Steder indenfor Limfjordens Munding".

Noget indbyrdes Afhængighedsforhold mellem de tre Sagn: Esse-Gefion-Limgrim mener jeg ikke, der kan være Tale om; derimod er de alle Udtryk for primitive folkelige Forestillinger om Farvandes og Søers overnaturlige Opstaaen.

II. BRODER RUS, DJÆVELEN I ESROM KLOSTER

„Der fortælles, at da Fanden engang saa, hvor fromt og dydigt Munkene levede paa Esrom Kloster, tog han Menneskes Skikkelse paa, gik til Porten og bankede paa for at indlades, sigende, at hans Navn var Ruus. Da gav han sig ud for at være Kokkedreng og blev som saadan af Abbeden taget imod. Men, som han engang var ene med Køgemesteren, satte han sig op imod ham og fik derfor Tugtelse. Herover blev han saare fortrydelig, og da han netop havde en Kedel med Vand over Ilden, og han nu mærkede, at den sydede, tog han af al Magt Køgemesteren, satte ham paa Hovedet ned i den,

[1] „Kendes der Sagn om Øresunds Tilblivelse?" (Frederiksborg Amts Avis $^{18}/_{12}$ 1929).

gav sig derpaa til at løbe og skrige, klagende over den Ulykke, som i Køkkenet var hans Mester vederfaret. Saaledes bedrog han ved Falskhed alle Brødrene i Klostret, at de mente ham aldeles fri, og blev han da af dem sat til Mesterkok. Men dette var netop, hvad han havde tragtet efter, paa det at han siden kunde fordærve dem alle tilhobe. Thi nu lavede han Maden saa fed og saa lækker, at Munkene glemte baade Faste og Bøn og lagde sig efter Vellevned. Ja, det siges endog, at han førte Kvinder til Klostret og kom derved meget i Abbedens Gunst, saa at denne endog formaaede ham til at blive Broder, efterdi han vel ønskede bestandigen at have en saadan Kok ved Haanden. Fra den Tid af tog Kiv og Ondskab saaledes Overhaand i Klostret, at det sikkert var kommet i den Ondes Vold, hvis ikke Brødrene betimeligt havde omvendt sig. Da nemlig engang Broder Ruus havde været i Skoven og der havde set en dejlig, fed Ko, slagtede han den og tog selv en Fjerdepart med sig til Klostret, men ophængte det øvrige i et Træ.

Da nu Bonden, som ejede Koen, savnede den og opdagede, at de tre Fjerdingdele hang i Træet, besluttede han i et andet Træ at give Agt, naar Tyven kom at hente det øvrige. Og han kom da paa denne Maade til Kundskab om, hvorlunde Djævlene havde deres Spil der i Skoven og hørte tillige nogen Tale om Broder Ruus, hvorlunde han vilde indbyde Abbeden og Munkene til et Gæstebud hos sig i Helvede. Derved paakom Bonden en stor Forfærdelse, saa at han næste Dag gik til Abbeden og fortalte alt, hvad han havde set og hørt i Skoven. Da Abbeden fik dette at høre, lod han alle Munkene komme til sig i Kirken og begyndte der at læse og sjunge, saa at Ruus, der ikke kunde fordrage sligt, forsøgte at liste sig ud. Men Abbeden greb ham i Kappen og manede ham til en rød Hest, befalede ham i Helvedes Vold. Og i mange Tider efter denne Tildragelse viste man endnu i Esrom Kloster Broder Ruus's Jerngryde og Rist".

Saaledes lyder det kendte Sagn hos *Just Mathias Thiele* i „Danske Folkesagn II 1819, S. 68". Vi vil nu i det følgende undersøge, hvorledes det har faaet denne Form hos Thiele.

Desværre foreligger der ikke, som i saa mange andre Tilfælde, ældre folkelige Opskrifter fra selve Egnen, hvorfor Sagnet i den af Thiele gengivne Form maa betegnes som et i overvejende Grad *litterært* Sagn.

Noget andet er, at der utvivlsomt i Slutningen af Middelalderen

i Esromegnen har cirkuleret en Fortælling om en Klosterbroder, der har skejet ud fra de strenge Klosterregler og forført de andre Munke. Maaske der endog, som vi senere skal se, ligger *en historisk Kærne* gemt i Sagnet, der saa senere har faaet selve Djævelen til Hovedperson.

Fra Reformationstiden har vi trykte Digte om Broder Rus paa flere Sprog: *Plattysk, Højtysk, Dansk, Svensk* og *Engelsk.* Ældst synes et plattysk Digt at være, som menes at være trykt hen mod Slutningen af det 15. Aarh. Imidlertid henlægges Handlingen her til Sachsenland, hvorimod et højtysk Digt, der iøvrigt ligner det plattyske paa afgørende Punkter, udtrykkeligt nævner Esrom som Hjemstedet i følgende Ord:

Saaledes som jeg har hørt det af en af Ordenen,
der var kommet fra Klostret, og som siger,
at Klostret er Esrom i Danmark,
ved Helsingør i Sjælland vel bekendt,
og hørende under Roskilde Bispedømme,
og hvor man følger Bernhardinerordenens Regler.

Det danske Folkedigt, der i det ældste til vore Dage overleverede Tryk stammer fra 1555 og senere — efter at være underkastet forskellige Omarbejdelser — er optrykt i ikke mindre end 9 forskellige Udgaver, er sikkert blevet til paa Grundlag af det plattyske; det følger dette ret nøje med Hensyn til Handlingens Gang, men er iøvrigt paa mange Punkter en fri og original Gendigtning, der for flere Episoders Vedkommende overgaar baade det plattyske og det højtyske i komisk Kraft og digterisk Værd.

Hovedindholdet, der saa vidt muligt gengives med Digtets egne Ord, er følgende[1]:

Jeg hedder Rus, jeg er vel skøn,
hvo mig vil tjene, han faar ond Løn.
Det siger mine Tjenere alle,
som mig en Herre monne kalde,
Fordi de ere i Orden med mig,
Thi faa de saadan Løn som jeg.

Deres høviske Levned Djævelen saa,
han kom fuld snart for Porten at staa.
Han sagde sig at være tjenesteløs,
han lod som hannem svarlige frøs.

[1] For at lette Læsningen er der anvendt moderne Retskrivning.

Han indlades og bænkes hos Abbeden, der spørger ham ud, om hvad han kan gøre. Han sagde:

Jeg er en Stegere Dreng.
Jeg kan og fuld vel rede en Seng
og hente en Kone og lægge deri,
i saadanne Kunster er jeg vel fri.
Jeg kan og tappe godt Øl i Krus
og skænke deraf til Dagen er ljus.
Jeg kan og fuld vel tie kvær
hvad mig befales vaare det end ver (værre).
I Kloster at tjene haver været min Id
til denne Dag af Barndommens Tid.
Kære Abbed, jeg hedder Rus,
saa kalder de mig i Stegerhus.

Abbeden tager ham i sin Tjeneste, lader ham skure Gryder og vaske Fade og beder ham skaffe glade Gæster, særlig Kvinder til Abbedens Forlystelse.

Før lod han aldrig af fare,
end han havde dem alle udi sin Snare.

Stegeren sætter ham irette, fordi han har været saa længe borte.

Han slog paa Rus, at han sig sked,
men Rus blev da først retteligen vred.
En mægtig stor Kedel paa Ilden stod,
han sød fuld fast, for Ilden var god,
og ingen var i Stegerset saa nær,
som vidste, hvad de brygde der.
Rus tager sin Mestere ved sin Ha(a)nd
og løfter hannem i det sydende Vand,
han gjorde hannem et skalkagtig Sned,
vendte Artzen op og Hovedet ned.
Rus løb af Stegerset med en Hast,
han vred sine Hænder, raabte fast,
ynkeligen kærde (klaged) med Suk og Graad,
hvor ilde det var hans Mestere gaa'd,
hvorledes han var udi Kedelen styrt'
og skammeligen havde sig selv formyrdt.
Abbeden kom med Munkene alle
den Tid, de hørte Rus saa kalde.
Tog Stegeren op, sloge Vandet ud,
skurede Kedelen vel med Sand og Grud (Grus, groft Sand).

Han arver Stillingen som Mester Kok:

Dermed var Munkene vel tilfrede,
de vare fuld glade at det saa skede.
Han blev deres Kok et Aar eller sju (7),
tilforn en Skalk saa vel som nu.
Deres Mad gjorde han saa vel at smage
om Fredagen som de andre Dage.
Al Fasten igennem ligesaa
det gjorde det Flaad han kasted paa
med Ister, Smør og megen Spæk,
som Abbeden fyldte udi sin Sæk.
Desligest og hans Brødre alle,
da monne de Rus en Mestere kalde.

Han optages som Broder Rus for altid at kunne blive i Klosteret.

Der gjorde de Rus til Broder al,
saa timedes dennem et Fandens Fald.

Ofte sidder han i Porthuset og laver Knipler og svarer, at han laver dem for efter Ordensreglerne aldrig at være ørkesløs.

Prioren bortfører Abbedens Kone og laaner hos Rus Knipler til at udstyre Munkene med, naar Abbeden kommer.

Rus sladrer imidlertid til Abbeden, saa at der kommer et stort Slagsmaal i Stand, under hvilket Rus stiller sig hellig an.

Broder Rus gaar ud for at fange Sjæle og har undervejs Oplevelsen med Koen.

Medens den ulykkelige Bonde gaar og leder efter Koen, ser han

„en mægtig, græsselig Helvedes Skare,
Lucifer monne den ypperste være,
han satte sig neder paa en Stol,
at kalde tilsammen han befol.
De Djævle i Verden Befaling havde
besvige Folket og gøre dem Skade.
Der vilde han skarpelig Regnskab høre
og vide, hvad hver havde at føre.

Belzebul beretter, hvorledes han har stiftet Ufred mellem to Brødre, saa den ene slaar den anden ihjel, og faar af Lucifer Tak for sin Gerning. Mester Astraat har arbejdet med Held hos Herrer og Fyrster. Asmodeus er optraadt som Falskspiller og har fremkaldt Strid og Mord.

Hele Natten gaar med disse Beretninger. Lucifer savner Broder Rus, der imidlertid kommer i det samme og fortæller, at han har til Agt at gøre et Gilde i Helvede, hvortil Abbeden og alle Munkene skal føres.

Til Slut rider Lucifer til Helvede,

med alle de Djævle hos hannem vaare.
Det var en stor, utallig Skare,
da gjordes der Bulder med saadant Skraal,
at aldrig man hørte saadan Vraal.

Bonden, som „har staaet udi Træet", gaar til Klostret og fortæller alt, hvad han har hørt. Abbeden kalder Munkene sammen.

Han bad dennem gøre Pligt og Bod,
for de havde brøt den Herre Gud imod.
De begyndte straks at læse og sjunge,
De tjente Gud med Hjerte og Tunge
og bad hannem hjælpe dem af deres Nød,
at de maatte undgaa den evige Død.
Straks sagdes der Messer udi Guds Hus.
Herr Abbed sendte Bud efter Broder Rus.

Rus kommer, Abbeden forstøder ham og maner ham

„At du dig skaber udi en rød Hest,
du haver os været fuld ond en Gæst....
Rus han gjorde, som Abbeden bød,
han blev en Hest og han var rød.
Da maatte der alle Munke se,
han var en Djævel, saa faa han Ve.

Abbeden bad ham fare bort;

Rus gav et Skraal og for sin Vej,

begav sig straks til England, hvor han for i Kongens Datter, saa at han snart forvendte hendes Dejlighed, saa at ikke mange kendte

hende. Præster og Klostermænd kaldes hid, men ingen kan bortmane ham, fordi han selv er Klostermand.

Der gaar da Bud til Abbeden i *Saksenland*, der straks følger Kaldelsen. Kongen beder med Suk og Graad Abbeden om at finde paa nogle gode Raad. Kongedatteren hentes. Rus — altsaa i Kongedatterens Skikkelse — ligger først ganske stille, siden begynder han at skrige og siger: „desvær' jeg maa nu vige". Abbeden befaler ham at blive til en Hest igen.

Broder Rus gjorde som Abbeden bød,
blev til en Hest, som førre var rød.
Hvor stille han hos Abbeden stod,
da maatte man se, han ej var god.

Til Tak gav Kongen Abbeden Lov til at begære, hvad han vilde have, „han vilde hannem give baade Gunst og Gave".

Abbeden udbeder sig en meget stor Blyhob, som han faar Øje paa i en Vraa.

1000 Skippund Bly læsses paa Broder Rus, der i en Fart fører det over til Klostret. Han kommer tilbage og tilbyder at føre selve Kongens Slot til Klostret.

Abbeden afviser det, men befaler ham at ride ham selv hjem til Klostret; dette sker, Rus tækker Klosterkirkens Tag med Blyet og beder om nye Opgaver.

Hvor skal jeg bygge, hvor skal jeg bo,
jeg venter mig aldrig mere Ro.
Abbeden svarede med Alvors Tale,
jeg vil dig ej længer forhale.
Ikke langt herfra, jeg siger dig dette,
ligger et græsseligt øde Sted,
der skal du bo til evig Tid
og aldrig mere komme hid
eller nogen Sted i andre Lande;
du skal ej skade Kvinde eller Mand,
du skal ej skade Fisk eller Fæ,
ej Hus, ej Mark, ej Skov eller Træ
eller nogen anden Verdsens Kreature,
men ligge der til Dommedag og lure.
Broder Rus gjorde, som Abbeden bad,
han gav et Skraal og tog afsted.
Det gik hannem ud foruden Gammen,
beskærme os Gud fra hannem. Amen.

Digtet slutter med en Bøn til Gud om at skærme Menneskene mod Djævelens Spil. Jesus Kristus har ofret sit eget Blod og nedslaaet al Helvedes Magt.

Digtets sidste Vers vidner om, at de maa være skrevet paa Reformationstiden; de lyder helt polemisk mod Katolicismen:

Thi bør Jesu alleneste Ære from
og ikke nogen Pave eller Munke i Rom,
thi de kunne ingen hjælpe af Nød,
de gaar selv paa Vejen til den evige Død.
Uden de vender fuld snart om
og tilbage til Christum komme.
Med al Selskab, Naade af Gud begære,
som alle Synder forlader og tilgiver herre
formedelst Jesum sin Søn alene.

Dette Vidnesbyrd giver jeg Jesu med den
Hellig Aand
for alle Mørkhedsens Magt baade Kvinde
og Mand.
Thi glæder vi Kristne os, ved Jesum
vor Frelsere allesammen
og priser og lover Gud Fader med den
Hellig Aand derfor evindelig. Amen.

Jeg vender nu tilbage til det mærkelige Faktum, at det danske Digt, som det vil ses af den foregaaende Gengivelse, ligesom det plattyske stedlægger Handlingen til Sachsen, medens det længst væk fra Esrom skrevne højtyske Digt har Angivelsen Esrom.

Forskellige Formodninger er blevet fremsat til Forklaring af dette Forhold. Den traditionelle er den af Overbibliotekar *Chr. Bruun* i 1868 fremsatte: at Fortællingen om Broder Rus i Esrom er naaet til Nordtyskland, hvor man saa har stedfæstet den til Sachsen. En dansk Digter har i det 16. Aarh. faaet det plattyske Digt i Hænde og bearbejdet det frit paa flere Punkter, men fastholdt Sachsen som Skuepladsen, uvidende om, at Fortællingen oprindelig hørte hjemme i Danmark. Imidlertid har en højtysk Digter faaet nøjagtigere Efterretning om Broder Rus' Hjemsted og indført de ovenfor citerede Linier i sin Gendigtning. En anden Mulighed er det, at det er den højtyske Digter, der bygger paa den *ældre, renere, nordsjællandske Sagnform*, som han har kendt gennem mundtlige Kilder. Mod de foreliggende Vidnesbyrd drister jeg mig dog ikke til at tro, at det højtyske Digt i Virkeligheden skulde være ældre end det plattyske. At gætte paa, at der skulde foreligge et nu tabt højtysk Digt, der har været ældre end baade det plattyske og det os overleverede højtyske, er fristende; men det er altid farligt at gætte paa tabte Kilder.

Mærkeligt er og bliver det, at man i alle de følgende Udgaver af det danske Digt paa en Tid, da der i højst forskellige Egne af Tyskland forelaa højtyske Udgaver, har fastholdt Sachsen og ikke gengivet det dets nationale Esrom-præg og dermed forøget Digtets Salgsmuligheder, noget, der kunde være sket med samme Lethed, som det er foregaaet i de højtyske Udgaver.

Her er der indtil videre et springende Punkt.

De Udtalelser, der foreligger paa Dansk om, at „Sagnet fra umindelige Tider leved og endnu lever i Esrom", maa siges at være stærkt overdrevne. Den folkelige Overlevering — før de senere S. 59—60 omtalte Opskrifter fra 1931 — er som nævnt kun spinkel.

Fra de store Kældere i Esrom Kloster førte en lille Aabning ind til

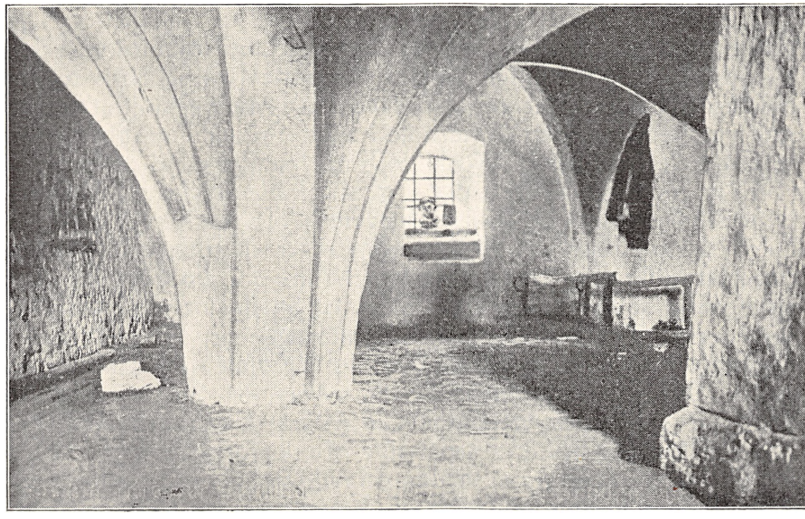

BRODER RUS' KÆLDER. ESROM KLOSTER

et stort, mørkt Hul, som kaldtes Broder Rus' (eller Bruderrus') Hul; Sagnet fortalte, at denne Aabning ikke kunde mures til. For ca. 100 Aar siden forsøgte en Murer to Gange at tilmure Aabningen, men begge Gange fandtes Stenene Dagen efter liggende paa Gulvet.[1]

Dertil indskrænker den *ældre folkelige* Tradition sig, og den melder intet om, hvem Broder Rus var.

[1] Gengivet efter Chr. Bruun: Broder Rus's Historie, Indledn. S. 11. Nede i Hvælvingen under Klostret forevises endnu Broder Rus's Rist, og til den knyttes Forestillingen om, at Broder Rus har været lagt paa en Pinebænk og brændt. „Den er vist kun et Lad til at stege en hel Oksekrop paa, og da man i Klostertiden aldrig spiste Kød, maa den stamme fra en senere Periode". (Fra Frederiksborg Amt, 1921, S. 112, sml. 96).

For at naa til et Resultat maa vi derfor følge de *litterære* Dokumenter.

Jeg nævnte før, at der maaske er en historisk Kærne i Digtet. Til Bevis herfor har Chr. Bruun og andre anført et latinsk Dokument fra 1371, der dog kun kendes i en mer end 100 Aar yngre Afskrift[1]. Det lyder saaledes:

Bandlysning af en frafalden.

N. o. s. v. sender de ærværdige og udmærkede Mænd . . . Abbeder, Prælater, Priorer, Kanniker og andre, der beklæder høje gejstlige Embeder, Præster, Sognepræster og Landsbypræster, Vikarer, Kapellaner og offentlige Notarer i Lunde Bys og Stifts Kirkeprovins sin Hilsen i Herren og Besked om virkningsfuldt at udføre denne vor Befaling. Den ærværdige Fader, Broder P., Abbed i Esrom Cistercienserkloster i Roskilde Stift, har klaget til os over, at en Broder Johannes Kraffse, der som Munk har givet sig ind i ovennævnte Kloster, øjensynlig efter Djævelens Tilskyndelse har svigtet sin Tro og kastet sin Kutte og letsindigt er vendt tilbage til Verden og nu gaar omkring i verdslig Dragt til Fare for sin Sjæl, til ikke ringe Forargelse for mange og til Skam og Skade for selve Cistercienserordenen. Ved saaledes letsindigt at lægge sin Munkedragt er han utvivlsomt ved selve denne Gerning hjemfalden til Excommunication i Følge de kanoniske Bestemmelser, og den ovennævnte Abbed har derfor selv gentagne Gange i al Kærlighed formanet denne frafaldne og ligeledes ladet sine Munke formane ham til med knust Hjerte at aflade fra et saadant Frafald og snarest vende tilbage til sin Orden, idet han ydmygt underkastede sig sin Ordens Tugt; men glemmende sin Frelse lod han haant om den frelsebringende Paamindelse, og i Tillid til den verdslige Magt foragtede og foragter han som en besat og gal overhovedet at vende tilbage til sit Kloster. Af den Grund bad Abbeden indstændigt den ærværdige Broder i Christus, Biskoppen i Roskilde, at lade den forannævnte Johannes, der nu er frafalden og excommuniceret, forkynde som saadan gennem sine undergivne; men som samme Abbed personlig udviklede for os, nægtede Bispen bestemt at gøre dette. Derfor er Abbeden selv tyet til os som sin Overordnede med heftig Klage over fornævnte Afslag og den omtalte Johannes' Trods og med Bøn om, at vi hurtigt vilde yde ham passende Støtte overfor det føromtalte. Efter altsaa at have overvejet denne hans retfærdige Bøn og efter at

[1] Haandskrift i det kgl. Bibliotek (gl. kgl. Samling 4, Nr. 3124, Blad 242—43). Da Afskriften er meget mangelfuld, kan Oversættelsen paa flere Punkter kun gives med Forbehold. Oversættelsen skyldes Lektor H. Boisen, Hillerød. Oplysning om tvivlsomme Steder er velvilligst meddelt af Arkivar Dr. William Christensen.

være fyldestgørende sat ind i nærværende Sag erklærer vi paa indstændig Anmodning af ovennævnte Abbed . . ovennævnte Broder Johannes, hvem vor Generalofficial[1] i aandelige Spørgsmaal, siddende til Doms ved vor Kirke i Lund, af saadan Grund har erklæret for udelukket fra Munkenavnet, ogsaa for excommuniceret ved nærværende Skrivelse. Eder og enhver af eders paalægger og foreskriver vi derfor i den hellige Lydigheds Navn og under Straf af Excommunication, som vi udslynger mod eder og enhver af eders — dog først efter tre forskriftsmæssige Advarsler —, hvis I undlader at adlyde vor Befaling, ved nærværende Skrivelse, at I hver Søn- og Helligdag i eders Kirker og andetsteds, hvor I bliver anmodet derom, naar I har ladet Klokkerne ringe og har tændt Lys og derpaa slukket dem igen, skal forkynde offentligt og lade forkynde gennem andre, at oftenævnte Jo(hannes) K(raffse) saaledes er excommuniceret og udelukket fra Samfund med alle troende i Christus. Yderligere vil vi og under fornævnte Straf paalægger og foreskriver vi, at hvis ovennævnte Johannes, der er frafalden og hermed excommuniceret, en Maaned efter Bekendtgørelse af nærværende Skrivelse, hvad Gud forbyde, skulde forblive i sin Forhærdelse, skal han fra det Øjeblik i det Sogn, i den By eller Borg, hvor han har Bopæl eller monne tage Ophold, holdes fuldstændig borte fra Gudstjenesten. Fra en saadan Kundgørelse og Befaling maa I ikke aflade, førend han vender tilbage til sin Orden og det omtalte Kloster i Esrom og har fortjent at opnaa Tilgivelsens Naade, og før I af os faar anden Besked. Til Tegn paa Udførelsen af denne vor Befaling skal I, som bliver anmodet derom, sende nærværende Brev tilbage forsynet med eders Segl. Til haandgribelig Bekræftelse af foranstaaende har vi ladet vort Segl hænge ved nærværende Skrivelse. I det Herrens Aar 1371 . . . før den hellige Jomfrus Fest.

Man ser af dette ejendommelige Aktstykke, at Johannes Kraffse har svigtet Ordenen og ført et verdsligt Liv. Han foragter Abbedens Paamindelse, Biskoppen i Roskilde vil ikke være Abbeden følgagtig, og Ærkebispen i Lund bliver da anmodet om at sætte ham i Band, da Cistercienserne Ære ellers staar i Fare.

Man kan antage, at Cistercienser munke paa Vej til Aachen, Rom og andre Valfartssteder har fortalt Ordensbrødre og Rejsebekendt-

[1] Official, Benævnelse i den kanoniske Ret for Biskoppens Stedfortræder paa Jurisdiktionens Omraade.

skaber om Johannes Kraffse og hans dramatiske Bandlysning, saaledes at Fortællingen har faaet en stor mundtlig Udbredelse.

De fremsatte Hypoteser om, at Navnet Kraffse skulde være blevet til det tyske Rausch, er det rene Gætværk. Rausch-navnet er en slet og ret Symbolisering og her brugt som Egennavn for Rusens og Fylderiets Repræsentant i Digtet og direkte oversat til det danske Rus. Umuligt er det ikke, at det kan være gaaet til paa den omvendte Maade: at selve Navnet Broder Rus er rent nordsjællandsk, et passende vittigt Øgenavn til en verdslig Munk som Johannes Kraffse, og altsaa oversat til det tyske Rausch.

Iøvrigt er der jo stor Forskel paa den *historiske Person*, den danske Munk, der aflægger sin Munketro og kaster Munkekutten, og Digtets Broder Rus, Djævelen, der begynder med i verdslig Skikkelse at søge Plads i Klosterkøkkenet, højtideligt optages som Munk og tilsidst manes til en rød Hest.

Antagelig er der i Løbet af 15.—16. Aarh. foregaaet *en Sammenblanding af den historiske Fortælling om Johannes Kraffse og det nordtyske Djævlesagn.*

Om den mellemliggende Udvikling er sket i Esromegnen eller i Nordtyskland, lader sig næppe afgøre.

Vi vil nu følge den litterære Overlevering i Danmark fra for 400 Aar siden *op til* og *tilbage til* Thieles Gengivelse.

I den ældste danske Komedie, *Christen Hansens* Dorotheae Komedie, der er skrevet muligvis for netop 400 Aar siden (1531), finder vi Linierne:

> „Give Gud hver vil ikke være saa fus (fremfusende, vild)
> ligervis som den Djævel Broder Rus".

Af disse Linier lader der sig kun slutte lidt, om Spørgsmaalet Esrom eller Sachsenland intet.

Har den litterært dannede Rektor Hansen kendt det plattyske eller det højtyske Digt, eller skulde der have eksisteret en nu tabt, trykt dansk Udgave ældre end 1555, eller skulde han bygge paa en mundtlig dansk Overlevering? Ingen af Hypoteserne lader sig bevise.

Fra Christian IV's Tid har vi 2 Kilder, som muligvis er afhængige af hinanden; om de bygger paa folkelig Overlevering, eller om den ene eller begge Forfatterne har kendt det højtyske Digt, er et aabent Spørgsmaal.

Den ene er en kort Notits hos Historikeren *Cornelius Hamsfort* († 1627), hvis latinske Skrift først blev trykt paa Holbergs Tid, og hvor der nævnes „Esrom, i hvilket Kloster Broder Rus levede". Den anden er en noget fyldigere Meddelelse hos en af Christian IV's Astrologer, Sønderjyden *Niels Helvad*, der i et i Hamburg 1624 trykt Skrift paa Tysk: „Østersøens historiske Skov og Omkreds" nævner Esrom „et herligt Kloster og Priorat paa Sjælland, hvor fordum Broder Rus har været Broder og Kok, ligesom hans Billede er blevet forevist paa en Tavle før Klosterets Ruin og Ødelæggelse."

I de sidste Ord møder vi sikkert en folkelig Tradition. Helvad anfører fremdeles, at der i Klosterkirken har været et Epitafium, der er skrevet i en mærkelig Blanding af Latin og Dansk („Stund auch in diesem Klosterkirchen nachfolgendes Epitaphium angeschrieben"); det lyder:

Hic jacet John Prest	(Her hviler John Præst,
Qui dedit suum graa Hæst,	som gav sin graa Hest
Nec non de siligine tve lest,	og endvidere to Læster Hvede.
semper commedebat, det Best,	Stadig aad han, det Bæst,
requiescit in pulvere, Sudwest.	og ligger i Støvet i Syd-Vest.)

Hos Helvad anføres det efter min Opfattelse som to ganske uafhængige Meddelelser: [1]) Broder Rus som Broder og Kok, [2]) Epitafiet over John Præst. Meningen med Epitafiet, — som muligvis aldrig har eksisteret —, og dets Indskrift er sandsynligvis den ganske simple, at Munkene i Esrom har moret sig med at skæmte med en velnæret Nabopræst, Hr. John, der havde en graa Hest.

Den, der har Ansvaret for Sammenblandingen og for den Vægt, alle senere Forskere, særlig de tyske, hidtil har lagt paa dette Forhold, er *Erik Pontoppidan*, der i „Theatrum Daniae" (1730) unøjagtigt gengiver Helvad ved „Allhie ist . . . Frater Ruschius Bruder und Koch gewesen. Ehe die Klosterkirche zur Wohnung verwandelt ward, wies man allda sein Bildnis und nachfolgendes... Epitaphium".

Vi gaar videre til Meddelelserne hos de store Topografer fra Enevældens Tid, blandt hvilke de yngre som Regel skriver af efter deres Forgængere.

Peder Resen fortæller i sit historiske Atlas Danicus fra 1677:

„I dette Kloster fortæller man, at en vis Rus, Broder Rus, en Tid lang har spillet de saakaldte Brødre forskellige Puds. Man hævder, at det var en Djævel, som iklædt menneskelig Skikkelse optraadte som Kok, idet han i denne Tid blev Ophavsmand til forskellige Ulykker og Synder. Omsider, da Svigen var blevet bekendt, gik han sin Vej, hvad enten det nu var paa Abbedens Bønner eller paa hans Vink, idet han antog en Hests Skikkelse. Der er i Omløb et Digt om den nævnte Mand skrevet af en Spasmager, ganske vist barbarisk og primitivt, men dog ikke uden Vid".

Tilslut gengiver Resen Helvads Notits om Billedet af Broder Rus i egen Person[1].

Hos Resen har vi sikkert Spor af den lokale, folkelige Sagnopfattelse af Broder Rus — ganske vist i halvglemt, udvisket Stand.

I Beretningen fra 1743, der skyldes Esbønderup-Præsten *Mesler* (jvfr. ovfr. S. 35), er der kommet følgende ud af det:

„Jeg har ellers hen ved 30 Aar siden læst i et gammelt Manuskript, som fandtes hos Hr. Christopher Lucasøn, at der i Kirken fandtes et Billede (enten det har været et Træ Billede eller et Skilderi, ved jeg ikke) eller og paa Esrom Kirkegaard skal være fundet en Ligsten, hvorpaa har været vist en samme Klosters forrige Munk, som gementlig kaldtes John Prest, *men hedte John Ruschius*, der tillige maa have været Kok eller Køgemester i Klostret, og paa hans Grav paa Kirkegaarden var dette halv latinsk og halv dansk lystige Epitafium indhugget: „Her hviler John Præst" o. s. v. . . . Men denne rare Ligsten er for lang Tid siden forkommet, og ved ingen af at sige, hvor den er bleven af."

Bandlysningen har naturligvis været en Ting, der har sat Sindene i stærk Bevægelse, baade hos Klosterbrødrene og Folket. Med største Lethed har der dannet sig Forestillinger om, at det er Djævelen, der i Broder Johns Skikkelse har besøgt Klosteret og søgt at bringe

[1] Han giver S. 384 et Billede af Esrom Kloster og Broder Rus's Rist.

Munkene i Fordærv, men at Abbeden har opdaget den slemme og jaget ham bort.

I det 18de Aarh. møder vi paa Tryk Fortællingen i *Erik Pontoppidans* forskellige historisk-topografiske Skrifter. — Vi har allerede ovenfor omtalt Følgerne af Pontoppidans frie Bearbejdelse af Helvads Notits i „Theatrum Daniae", det Vildspor, følgende Forskere, der muligvis ikke selv har set Helvad efter, derved er kommet ind paa, og det Kraftspild med Hensyn til Gisninger, dette har medført[1]. — Størst Interesse for os har „Marmora Danica" (1739), hvor han i sin Omtale af det trykte Digt polemisk skriver:

„. . . Det fortier Navnet paa Klostret, der fejlagtigt siges at have været beliggende i Sachsenland. Der fortælles sammesteds, at Broder Rus har været en Djævel og ledte Munkene ud i Forbrydelser og Udskejelser."

Pontoppidan anfører endvidere et Træk, som ikke findes i Digtet, og som han vistnok fejlagtigt tillægger Resen, om at

„Broder Rus standsede en Adelsmands Vogn med usynlig Kraft, da denne for Spøg havde truet sine Børn med, at Broder Rus skulde tøjle dem (hvad han [Resen] skriver skal være sket ved København dengang for 40 Aar siden)."

Sagntrækket med Adelsmandens Vogn, der bliver standset, er iøvrigt et almindeligt Djævlemotiv, overført til Broder Rus.

I Pontoppidans Danske Atlas VI 35, 177 saavel som i Svogeren *Hofmans* Fundationer VII 156 fortælles der endelig:

„Der findes nu ikke noget af de gamle Antikviteter uden en stor Jerngryde og Rist, som skal have tilhørt Broder Rus."

Som Resultat af Undersøgelsen kan opgøres:

Thiele har næppe selv haft nogen folkelig Tradition at bygge paa, men han har gengivet det gamle Folkedigt og søgt at give det en vis folkelig Kolorit ved at koncentrere Fortællingen om Episoderne

[1] F. Eks. i Heinrich Anz' iøvrigt meget fortjenstfulde Afhandling „Die Dichtung vom Bruder Rausch" i „Euphorion", Zeitschrift für Litteraturgeschichte IV (1897), S. 756—772.

med Broder Rus og Kokken, der druknes i Gryden, og Bonden og Kofjerdingen i Træet. Han lader det med Rette slutte med, at Broder Rus bliver manet til en rød Hest. Dertil føjer han saa Pontoppidans Notits om Gryden og Risten. Derimod gaar han let hen over Digtets mere litterære Slutning med Djævlenes Generalforsamling og udelader ud fra et rigtigt Instinkt ganske Episoden med Kongen af Englands Datter, der næppe heller har noget med folkelig Overlevering at gøre, men er en tysk, litterær Udvidelse af Sagnet.

Takket være Thiele opnaaede imidlertid Broder Rus-Sagnet en Renæssance. Man studerede atter den gamle Fortælling. Digtet er gengivet i en højst fantastisk og uhistorisk Fortælling af den nordsjællandske Forfatter, *Niels Peter Wiwel*; den fremkom først som Føljeton i „Berlingske Tidende" (1852) og blev senere (1856) optrykt i Bogform sammen med andre nordsjællandske Sagn og Fortællinger. I 1867 fandt *Chr. Bruun* ved et Tilfælde det ældste Tryk af Folkedigtet inde i Bindet paa en gammel Homerudgave fra 1561.

Esromromantikken gjorde et nyt Fremstød og naaede sit Højdepunkt i *Einar Christiansens* Renæssancedrama „Broder Rus", der i 1889 fik en stor og velfortjent Succes paa det Kgl. Teater.

Den antikatolske Tendens i det gamle Digt har Einar Christiansen bygget videre paa til at skabe et Opgør mellem gammel og ny Tro, mellem Middelalder og Renæssance. Handlingen spiller i 1521 ved Skærsommertid. At Stykket blev taget af Plakaten, længe før det var udspillet, skal ifølge Forf.'s Erindringer (S. 90) skyldes, at danske Katolikker følte sig stødt over Komediens Spillen-op med katolske Ærværdigheder og gennem Prinsesse Marie overfor Teaterchefen, Kammerherre Fallesen, udtalte Ønsket om altid at kunne befinde sig vel i det Kgl. Teater.

At *Johannes Helms* i sin Fortælling „Grib" (1893) nævner Broder Rus' Hul, og at *Georg Nordkild* i sin talentfulde Roman fra 1929, „Kulsvierblod" lader en af Personerne, Ole, se Broder Rus i et Syn ved St. Laurentius' Eg, skal kun anføres for Fuldstændighedens Skyld.

I en noget løsere Tilknytning til Sagnet staar *Svend Leopolds* fantasifulde Satire „En Nat i Esrom" (1913). Broder Rus er her blevet til en gammel Doktor Rus, som han har givet Georg Brandes' Maske og som med stor Slagfærdighed gaar i Rette med „en stor, mavefør Præst", den officielle Kirkes Talsmand.

Vi har nu fulgt Udviklingen af Broder Rus' Skikkelsen fra Middelalderens Overtro og Gru op til vort eget Aarhundredes forfinede litterære Satire.

Som fremhævet foreligger der ingen ældre folkelige Opskrifter af Sagnet, derimod er der for ganske nylig fremkommet fire; de skyldes Maler *Arnold Olsen*, Esrom, og er af denne indsendt til Dansk Folkemindesamling i Sept. 1931; de tre ældste, mandlige Meddelere: *Martin Olsen, Chr. Nielsen, Jens Jørgensen* er netop de samme, som har gengivet Sagnet om Esrom Søs Tilblivelse (se S. 43).

De har ikke mindst deres store Interesse ved at de paa flere Punkter stedfæster Begivenhederne. At de er Udtryk for en *ublandet, folkelig Overlevering*, er jeg utilbøjelig til at antage; Reminiscenser fra Thiele og navnlig fra N. P. Wiwels Fortælling, som netop fremkom i Meddelernes Barndom, synes at spille ind. Men der er selvfølgelig ogsaa den Mulighed, at Nordsjællænderen Wiwel i højere Grad end Thiele bygger paa en folkelig Overlevering.

Den fyldigste og interessanteste Opskrift skyldes Maler *Martin Olsen.*

Broder Rus havde stjaalet Koen fra Mølleren i *Mørsbækhuset* (mellem Esrom og Esbønderup); han slagtede den ude paa den nærliggende *Gytshøj*; her var det ogsaa Djævlene dansede om et stort *Ege*træ. Den bestjaalne gaar til „Abbeden, der lige var kommet hjem fra Rom" (som hos Wiwel). Da Abbeden næste Dag vil tage Broder Rus i Skole, finder han ham „siddende oppe paa et af Klosterkirkens Altere" (hos Wiwel ligger han der nøgen) „galende som en Hane". Broder Rus manes bort og brændes til Aske. "Broder Rus's Eg stod paa *Gytholm*[1] til ca. 1840". En Mand fra Saltrup, *Anders Rasmussen*, har fortalt, at da han gik i Esbønderup Skole, i ca. 1820, laa Broder Rus's store Kobberkedel ved Esbønderup Smedie.

[1] nær ved den S. 38 nævnte Sodemark.

Husmand *Chr. Nielsens* Fortælling samler sig om Kokken i Kobberkedelen. Broder Rus steger her Kødet af den stjaalne Ko i Skoven og „laver en hel Djævlesammenkomst". Broder Rus ses „sidde oppe i et stort *Egetræ* (jvfr. Martin Olsen) med selve Fanden". Broder Rus manes bort og brændes.

Hos Fru *Ellen Rasmussen* (f. i Esbønderup 1879) er Broder Rus „*selve Djævelen*".

„Han blev manet bort fra Klosteret som *en rød Hest* og brændt paa en Rist, og hans Aske blev baaret ned paa *Knagebakke* ved Esrom Sø og spredt for alle Vinde. Det skulde være paa *Esse Galgebakke* nær Fabianshus, at Broder Rus blev brændt[1]."

Man ser som fælles Træk hos disse tre Meddelere, at Broder Rus bliver brændt. — „Risten" (Resen-Hofman-Thiele) i Kælderen har trængt til en Forklaring og sat Fantasien i Bevægelse. Ganske vist afbilder Resen Risten, men ingen trykt Kilde før Wiwel oplyser noget om dens Anvendelse.

Den fjerde Opskrift — fhv. Skovløber *Jens Jørgensens* — indtager en Særstilling derved, at Broder Rus her udelukkende optræder som *Spøgelse!* Den lyder i sin Helhed:

„Maren Niels Hans fra Esbønderup Gyde tjente som ung Pige hos Skovkasserer Fasting i Esrom Kloster, men hun var ikke altid glad ved at være der, for hun var bange for al den Uro og Tummel, som var overalt i Klosteret; men særlig i Broder Rus's Kælder, der kunde det visse Nætter tude saa uhyggeligt, at man ikke kunde sove. En Aften, Maren havde været hjemme hos sine Forældre, ser hun da ved Indgangslaagen til Klosterets Have en mærkelig Tønde komme rullende nede fra Haven og henimod Vinduet i Broder Rus' Kælder og forsvinde, og Maren var sikker paa, at det var Broder Rus, som ikke kunde finde Fred, men kom til Klosteret som en Tønde eller Gryde.

I „Udflugter til Gribskov, Esrom m. m." (1880) skriver *L. Both*:

„Man viser dernede et Hul, hvori en Munk ved Navn „Broder

[1] I Wiwels Fortælling bliver Broder Rus *paa en Bakke i Grib Skov* brændt paa en Rist ved langsom Ild og hans Aske kastet i Esrom Sø.

Rus" eller den røde Munk (dette Navn stammer antagelig fra Wiwels Fortælling) var indemuret og *gjorde fælles Sag med Røverne i Grib Skov*, der berøvede Klosteret Kvæg og Svin. Han endte — efter Sagnet — ved *Døden paa Baalet;* i et andet Rum i Klosterbygningen vises den Rist, hvorpaa han blev levende brændt".

Both synes saaledes at støtte sig til den nyere folkelige Overlevering. — Selv har jeg (1929) hørt Foreviseren af Broder Rus's Hul fortælle Sagnet næsten som hos Both, forøget med det Træk, at *Broder Rus sejlede rundt med Munkene paa Esrom Sø.*

I *Anders Uhrskovs* lige udkomne Bog „Sjællandske Sagn", (1932), træffer man S. 58 en Udløber af Broder Rus-Sagnene, som er meddelt af Hr. *Hans Peder Hansen*, Kærsvold, Lynge pr. Lillerød.

Som bekendt levede der i Esrom Kloster en Munk, som hed Broder Rus. Sagnet fortæller, at da Broder Rus efter at have forført Munkene flygtede fra Esrom Kloster, medtog han en stor Mængde Bly og Guld. Han flygtede ad Søvejen langs Esrom Sø mod Nøddebo. Da han kom til det Sted, hvor nu Nøddebo Kirke ligger, vilde han holde Hvil, han saa da Munkene, som forfulgte ham, komme frem af Skoven. For at komme hurtigere af Sted kastede han alt Blyet fra sig her. Men Munkene besluttede at *gøre Bod* ved at bygge Nøddebo Kirke, og Blyet, som laa der, blev brugt til at tække Kirkens Tag med[1].

Denne Variant bringer atter — trods alle Forskelle — Wiwels Fortælling i Erindring. I denne er det Abbeden, der paa Vejen hjem fra England (jvfr. S. 49) taber en Klat af Blyet ved Nøddebo, da han „gav Æslet (Broder Rus) et Rap med Pisken". Kirkespiret tækkes med Blyet. Begge Former synes at vise tilbage til en ældre Nøddebo-Overlevering.

[1] Jvfr. det samme Side hos Uhrskov anførte, ganske selvstændige Sagn: Munkene i Esrom havde engang besluttet at bygge en Kirke i Nøddebo, men de vidste ikke, hvor den skulde ligge. De slog da Benet over paa et Lam og lod det løbe, og dær hvor det lagde sig, byggede de Kirken. (Udg. efter Fortælling af Skomager O. M. Petersen, Ullerød).

Broder Rus-Bibliografi.

Helvaderus: Sylva Chronologica Maris Baltici. Wald und Umbezirk des Baltischen Meeres. 1624. Hamburg, S. 46. — *Cornelius Hamsfort* i Scriptores Rerum Danicarum III, 281. — *P. Resen:* Atlas Danicus, 1677 (Uldall 186 fol. Bd. II, S. 385). — *Erik Pontoppidan:* Theatrum Daniae, 1730, S. 91. Marmora Danica, 1739, S. 199. Danske Atlas VI, 1764, S. 35, 177. — *Hofmans* Fundationer VII, 1761, S. 156. — *Wadskiær:* Poetisk Skueplads paa Christiansborg Slotsplads, 1741, S. 108. — *Nyerup og Rahbek:* Den danske Digtekunsts Historie, 1800, I, S. 114—122. — *Nyerup:* Almindelig Morskabslæsning, 1816, S. 239. — *I. M. Thiele:* Danske Folkesagn, 1818, II, S. 68—70. Noter S. 143—149. 1843, II, S. 74—76. — *N. P. Wiwel:* Nordsjællandske Sagn og Fortællinger, 1856, S. 1—18. — *Chr. Bruun:* Broder Rus's Historie, 1868 (med Bibliografi over Udgaver af Folkedigtet i Danmark og Udlandet). — *Axel Olrik:* Djævlen i Vitskøl Kloster i „Danske Studier", 1912, S. 15—17. — *Niels Stenfeldt* i Fra Frederiksborg Amt, 1921, S. 98—101, 113—115. — *Anders Uhrskov:* Sjællandske Sagn, 1932, S. 58.

Ferd. Wolf og St. Endlicher: Von Bruder Rausch, Wien 1835. — *Oscar Schade:* Geschichte des Bruders Rausch, Weimar 1856. — *Heinrich Anz:* „Die Dichtung vom Bruder Rausch" i „Euphorion", IV, 1897, S. 756—772.

Traps Danmark. — L. Boths topografiske Skrifter. — O. Kalkars Ordbog.

OM HAVER OG HAVEDYRKNING I BYERNE

(FREDERIKSBORG AMT)

AF JOHANNES THOLLE

Paa Havebruget i By og paa Land har der stedse været en betydelig Forskel. Rent praktisk har der til Grund herfor ligget dette, at mens en Have paa Landet kan betyde, at der skaffes et haardt tiltrængt Læ omkring Husbygningen, gælder dette ikke for Byer med tæt eller høj Bebyggelse, og mens man paa Landet til Tider udelukkende har maattet regne med Hjemmeavl alene til Forsyning med Frugt og Havesager, har man ofte i Byerne kunnet købe det, man behøvede, hos stedlige Havedyrkere og Handlende. Endvidere har det kunnet spille en vis Rolle for Havernes Indretning og Beplantning, at der ikke for Byhavebruget har eksisteret saadanne Paabud og Bestemmelser om Plantning af Frugttræer, Pile og Humle, som har eksisteret for Landbohavebrugets Vedkommende. Derimod har andre Hensyn kunnet kræve visse Indgreb fra Styrets Side, saaledes bl. a. Hensyn til Ildebrande, og dette har da bl. a. ogsaa sat sine Spor i visse regulerende Bestemmelser med Hensyn til Indhegning af Byernes Haver. Disse laa jo i Reglen tættere paa hinanden end Landsbyernes, og ved de tilstedeværende tættere Bebyggelser maatte Brandfaren fra døde Indhegninger (bortset fra Sten) siges at være ret stor.

Over Udviklingen af Haver og Havedyrkning i Amtets Byer: *Helsingør*, *Hillerød*, *Slangerup*, *Frederikssund* og *Frederiksværk*, skal

der i det følgende gives en kortfattet Oversigt, idet der iøvrigt om de specielle Haver skal henvises til den topografiske og historiske Litteratur herom, og til Forstaaelse af de almindelige Forhold vedrørende Havedyrkningen skal der henvises til Forfatterens Oversigt over Havebruget i Almindelighed og Landbohavebruget i Særdeleshed[1].

I.

Byernes private Haver har til alle Tider været undergivet de Love, hvorefter Samfundene har udviklet og indrettet sig; men skønt deres Tilstedeværelse har betydet, at Bybeboerne har haft Adgang til gavnlige Fritidssysler, og at et vist Naturelement har kunnet bevares i Bybebyggelsen, har Havernes Betydning dog aldrig, før op imod vor Tid, været vurderet, som den burde. Naar Byerne er voksede, og Bebyggelsen er bleven tættere, er det stedse gaaet ud over Haverne, hvorved Adgangen til Naturen og Livet i denne er bleven vanskeliggjort, og det Særsyn har man derfor set, at netop der, hvor (særligt op imod vor Tid) Trangen til saadanne Haver har været størst, har deres Tilstedeværelse været ringeagtet, og under Byernes Vækst er de bleven opslugt af ubeplantede Gaarde, Gader, Pladser eller bebyggede Grunde. Først vor Tid har — ofte for sent — forstaaet, at de private Byhaver har deres store Betydning for Borgernes Sundhed og Trivsel, og ved Siden af de offentlige Haver, som man ofte med stor Bekostning og under store Vanskeligheder har maattet tilvejebringe, gaar Udviklingen derfor nu den Vej at gøre det muligt i saa stort Omfang som muligt at afgive Plads for private Haver, det være sig Gaardhaver, Villahaver eller Kolonihaver. Den private Byhave har her faaet Bekræftelsen paa sin samfundsmæssige Betydning og undertiden i sidste Øjeblik faaet sin Plads i Bybilledet og Byplanen.

II.

I Middelalderen var saavel Lysten til at besidde en Have som Muligheden for at kunne faa en saadan tilstede i betydelig Grad. Dette hænger nøje sammen med det Forhold, at Bebyggelserne i

Middelalderens Byer ikke har optaget ret store Arealer indenfor Bygrænsen, og at denne Bebyggelse ydermere har været af temmelig landskabelig Art. Byernes Udseende var stærkt afvigende fra det, vi nu kender, og det har i mange Henseender lignet det Billede, som vore gamle, stagnerende Landsbyer udviser (f. Eks. Slangerup nu). Der laa betydelige Jorder i Byerne, — Jorder, som dreves som Landbrug og som laa hen i Vange og Løkker eller som store Fælleder til Græsning etc. Selv en By som København var i Middelalderen en agerdyrkende By[2].

1. Gammeldags Nellike

Livet og Forholdene i disse Byer har faaet deres malende Skildring i følgende Strofer, der tegner et klart Billede af Forholdene vedrørende nærværende Emne: Havebruget, hvor det hedder[3]:

Paa Bordet staar der en Vase
med en Blomst . . . kanske har
hun selv en Stump Have, fra
hvilken gennem det aabne Vindue Duften af Nelliker og Verbena trænger ind til Spindersken. Bylivet har endnu ikke naaet den Naturløshed, som inde paa vore Byers Gader. Borgerne har oftest et Stykke Landbrug: udenfor Bymurene græsser deres Kvæg paa den fælles Bymark . . . store Købmænd har deres Godser . . . selv den jævne Borger har i enkelte Byer sit „Gartenhaus", hvor han selv avler sine Grøntsager. I en tysk Visebog fra 1470 gaar Ridderen ud i sin Have, der er siret som et Stykke Skakbræt med Urter — altsaa i regelrette Figurer som et Stykke Kunstindustri — og mellem Verbena og

Salvie, Violer og Roser synger Skovfugle . . . . Blomsterne døbes med alskens poetiske Navne . . . Jomfruen plukker Wohlgemuth, Vergissmeinnicht, Je-længer-je-lieber, Männertreue, Herzentrost o. s. v. Deres Andagtsbøger hed „Den lille Urtegaard", Rosenkrandsens lukkede Have". . . . Van Euck malede „Manden med Nelliken". . . .

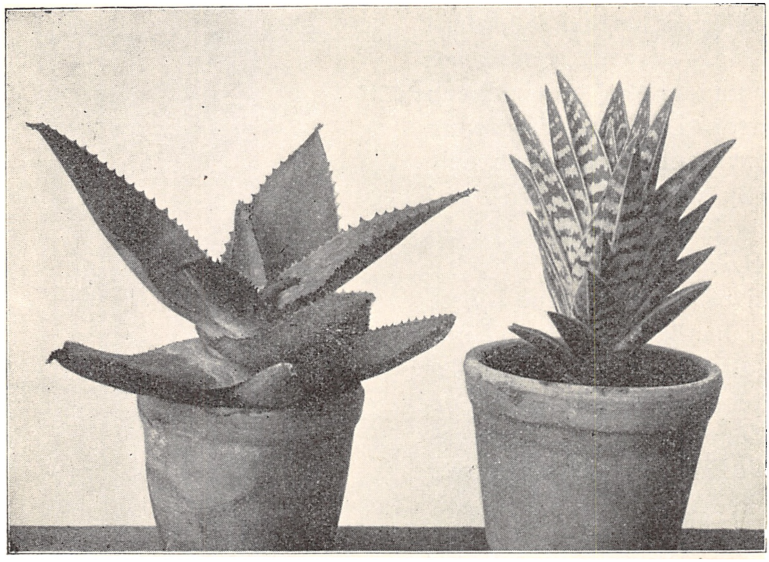

2. SEMPERFI; GAMMELDAGS STUEPLANTE

Paa en anden Maade er noget lignende fortalt andetsteds: at hidrørende fra det dyrkede Jordsmon, som laa indenfor Bygrænsen, havde Byerne deres Landsbypræg. Købstadsbygningerne var de fleste Steder firlængede Gaarde og Gaderne ofte „i næsten hele deres Længde begrænsede af Havediger"[9].

Billederne svarer sikkert meget godt til den Virkelighed, hvorom vi har nogen Vished, og betragter vi de ældste Billeder af en By som *Helsingør*[4] (c. 1580), faar man det bestemte Indtryk, at en meget væsentlig Del af Byens Borgerhuse har været omgivet af frodige Plantninger med Træer etc., altsaa har de haft Haver. Saavel i selve

Bykernen, som dog allerede da er vokset op i flere Etager, som udenfor denne i de mere landlige Omgivelser, ses Trægrupper og indhegnede Haver, og til adskillige af dem kender vi temmelig meget. Klostrene har haft deres Haver. Ved Dominikanerklosteret var der baade „Humlegaard, Kaalgaard og Have", uden at det er rigtigt

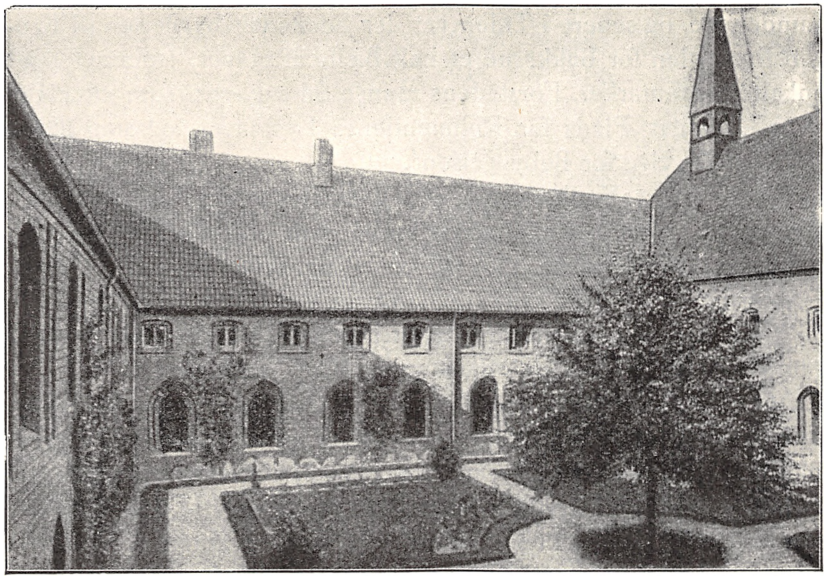

3. Haven ved Karmeliterklosteret i Helsingør i den moderne Tid

klart, hvad der menes med dette sidste vagere Udtryk[5]. Og ved Karmeliterklosteret og Franciscanerklosteret har der ogsaa været Haver, — sidstnævntes var den senere Lundehave udenfor Byen[5]. Sortebrødreklosterets Have overdroges i Reformationsaaret til et Hospital[5], og der nævnes endvidere fra 1492 en Have tilhørende Esrom Kloster[6]. Blandt andre Haver i Helsingør maa nævnes to, som Herluf Trolle (1561) skænkede til Latinskolen, og som var beliggende mellem Byen og Slottet[7]. Anders Portner fik (1585) Livsbrev paa en indhegnet Kaalgaard uden Afgift ved St. Annaegade[8],

— Hofprædikanten fik (1587) en Fribolig med „Gaards- og Haverum"[8], mens Kongen (1599) købte Hofskrædderens Hus og Have for 110 Dlr.[8] Af den „øde Havejord" købte Borgmester H. Mogensen Rosenvinge (1578) et Stykke, der senere benævnes „Kokkens Have" (endnu senere: Skydeselskabets)[5] o. s. v. Udenfor Byen, men dog i nær Tilknytning til denne har vi Kronborg Have og Lundehave, og senere i Tiden var der Forstadsbebyggelsen til Krogen By, neden for Bakkerne et helt Bælte af Haver, isprængt med enkelte Sædemarker, Forstadens mange Smaahaver, som efter Pestens Dage gav Plads for Rigmændenes Lysthaver, og som siden atter maatte vige for Bebyggelsen[4].

For *Slangerups* Vedkommende var det saaledes, at „Timianstræde", som laa paa Grænsen mellem Byen og dens Marker, var den Vej, der førte ud til Haverne, som laa i en Ring omkring Byen*). Deres Urtehaver havde Borgerne i en lang Række Øst for Kongensgade og Nord for Kannikestræde, og en Del af Kannikestræde bærer i gamle Skøder Navn af Timianstræde eller Timiangade[23].

Af en vis Indflydelse paa Byernes Liv var naturligvis de Slotte, som laa nærved dem, saaledes i Særdeleshed Kronborg og Frederiksborg Slot, og disses Haver hører naturligvis til de anseligste paa Stedet, omend de ikke egentlig er Byhaver. Saavel af denne Aarsag som af den Grund, at deres Historie er saa omfattende, skal den ikke paa dette Sted gøres til Genstand for nogen Omtale.

III.

Som det er antydet i Indledningen, var der den Mulighed for Borgerne, at de kunde købe deres Fornødenheder af Havesager etc. i Byerne, og allerede fra et meget tidligt Tidspunkt hører vi Tale om Handel med Haveprodukter i *Helsingør*. Endog saa tidligt som i Privilegiet for den nye By paa Krogen ($^2/_6$ 1426) tales der om Handel med Humle[7], og skønt der naturligvis meget vel kan være Tale om Handel med udenrigs Humle, har vi dog ogsaa Lov til i denne Forbindelse at nævne, at der 1574 ogsaa har været fastsat visse Leverancer af Humle i Kronborgs Genanter[10], og der nævnes endog fra

*) se Byplanerne i Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie I, S. 24 og 207.

1583 en Humlemand sammesteds[8]. — Men foruden Handel med Humle har der ogsaa været en vis Handel med andre Produkter fra Haverne. Undertiden er denne foregaaet ved Borgere i Byen, til andre Tider ved udenbys boende. Helsingør Bys Regnskab beretter, at der 1577—80 var en Række „Hugisser", som solgte Frugt og Smaakreaturer, og som benævnes: Anne Anders, Ludtze regnollz, Magdalene Juells m. fl. og som betalte Afgift til Byen[11]. Fra samme Tid meldes der om, at en københavnsk Kvinde havde givet 8 Sk. i Leje af en af Byens Kældere, fordi hun havde haft noget Løg og andet deri[11]. Det Beløb, disse Huggersker betalte, varierede fra 7 Sk. til 1 Mark; men det var kun faa Aar, disse Beløb erlagdes, — allerede 1578 blev Huggerskerne afviste og maatte selv skaffe sig Plads[11, 12].

Ogsaa ved *Frederiksborg* har der paa disse Tider været nogen Handel, i hvert Fald med Humle. Saaledes gives der ($^{21}/_{12}$ 1561) Kromanden Benedictus Drusin Tilladelse til at handle, bl. a. med Humle, og da Aaret efter Peiter Bommel faar Livsbrev paa samme Kro ved Frederiksborg Slot gives den samme Tilladelse ogsaa til ham[8]. Af en helt anden Art er den Handel, der Tid efter anden er gjort gennem Tolderne ved Øresund, og gennem hvilken der udenlands fra Gang paa Gang er tilført Landet Urtefrø, Træer og andre Planter. Det har haft en vis Indflydelse paa de (kongelige) Haver, hvortil de paagældende Varer indkøbtes; men iøvrigt var det ikke Handel med Havesager i den Forstand som det foran nævnte. Hvorvidt Niels Hendriksen i Helsingør, som i Aarene kort før 1660 aarligt „løber ind i Issefjorden med sit Skib, sælger Humle, Salt og andre Varer i Tønde og Skæppetal til Bønderne", har handlet med dansk eller udenlandsk Humle, eller maaske begge Dele, vides ikke[8]. Nok er det, at denne Trafik, som var forbudt, paabydes det ham at holde op med[12]. At der iøvrigt dyrkedes betydelige Kvanta Humle paa Egnen i disse Tider, er utvivlsomt. Forlenings-brevet paa Kronborg nævner saaledes baade 1504 og 1505 en saa betydelig Mængde som næsten 400 Skpr. Humle[8], og som nævnt har der ogsaa været Humledyrkning omkr. 1574—83. Paa den an-

den Side ved vi ogsaa, at da der i 1610 og 1611 skulde foretages Pligtbrygning af Øl i Frederiksborg og Kronborg Amter, og der til denne Brygning fordredes 4 Skpr. Humle og 1 Pd. Malt til hver 9 Tønder Øl, var det Tolderne, der maatte skaffe Humlen (det ene Aar til 36 Tdr. Øl), — hvilket kunde tyde paa, at der altsaa paa denne Tid ikke var nok at faa paa Egnen[8].

Om Humle siger iøvrigt „Bryggernes Skraa" fra Helsingør ($^5/_{10}$ 1626)[7]: at „naar Humle, Korn eller Malt ved Søfarten kommer her for Byen at sælges, da skal Overkøbmanden sligt tilkendegives, førend nogen det maa købe", og den samme Bestemmelse indsattes i den nye Skraa for 1642[7]. Ogsaa disse Bestemmelser tyder paa, at man har maattet tilføre Humle udefra, og at Avlen paa denne Tid er noget ringere end før, — et Forhold som forøvrigt ogsaa gælder for andre Dele af Landet. Paa et langt senere Tidspunkt (1704) træffer vi atter paa Oplysninger om Humlehandel i Helsingør, idet der paa denne Tid opgives at leve en Mand, Hans Hummelmand, hvis Gerning bestod i at handle med Humle[4*]).

IV.

Af den Jord, som Privatpersoner tog ind til privat Dyrkning, maatte der svares en vis Afgift, og *Helsingørs* Regnskaber figurerer da ogsaa med en Post, der benævnes Haveleje[11]. Denne udgør ikke nogen væsentlig Del af Byens Indtægter, men for Aaret 1577 svares der dog i „1ste Fjerding" af 10 Personer ialt 3 M 2 Sk, i „2den Fjerding" er der 12 Personer, i 3die 17 og i 4de 20 Personer, der svarer Haveleje.

For den frie Jord gjaldt der foruden de i Bylovene fastsatte Regler[13] de af Regeringen udstedte Forordninger. Af disse skal nævnes den under 7. Aug. 1687 udstedte Forordning om, at Indbyggerne af Hensyn til Sæbesyderierne i Hovedstaden skulde besaa $^1/_4$ af de frie Jorder med Hampe-, Hør- eller Roefrø[14]. Skønt denne Forordnings Udførelse vilde have været til Gavn for Byerne og Landet i

*) se nærmere Forfatterens Artikel i Tidsskr. f. Landøkonomi 1930, S. 259—285: Humledyrkningens Historie i Danmark.

det hele taget, forsømte Købstæderne at udføre Paabudet, og det paabydes derfor ($^{14}/_{8}$ 1741), at man skal besaa Fjerdeparten af Jorden med Hamp, Hør eller Tobak, og det forbydes Borgerne (som det før har været brugt) at overlade noget af Købstadjorden til udenbys Folk, som ikke svarer Skat[14]. Byjorderne skal Borgerne selv bruge.

For en af Byerne, *Hillerød*, gælder det, at Foranstaltningen om at saa Hør m. m. overhovedet ikke blev sat i Værk der, fordi det, som man udtrykte sig, ikke vilde være til nogen Nytte at prøve derpaa. Byens faa Jorder var ikke egnede dertil, dels fordi de „faldt mest suragtig vaade samt ler- og sandblandede" og dels fordi der „i denne Egn fandtes en Mængde Vildt, som var meget begærligt efter at opæde Hørren i dens Fremvækst"[15].

Endskønt Forordningen angaar Jorddyrkning i Byerne, maa man ikke derfor tro, at Regeringen saa med milde Øjne til et saadant. Tværtimod maa det siges kun at være Udtryk for en vis Økonomi med den Jord, som nu engang ikke var bebygget; at faa de Jorder bebygget paany, som før havde været det, var Hovedsagen i Datiden. Til Fremme af Byggeriet udstedtes allerede i 1687 Forbud imod at lade indrette Haver ud imod Gaderne i Hovedstaden, og faa Aar efter ($^{10}/_{12}$ 1692) udstedes der ogsaa for Byerne det Forbud, at „ingen herefter under vedbørlig Straf maa lade indrette *Haver* ud til Gaden paa øde Bygnings-Pladser i Kjøbstæderne udi Danmark; hvorom *Magistraten* paa ethvert Sted alvorligen skal holde . . .", „saasom sligt er til *Vanheld* og foraarsager, at deslige Pladser ei igjen opbygges"[14].

V.

Om alle de grønne Grunde, Tofter, Kaalgaarde og Urtegaarde, som ikke udelukkende var omgivet af Bygningsværker, lukkede stærke Hegn[24] af Kampesten eller Gærder, sat af død Slaaentorn eller flettede af Vidjer og Kviste om de i Jorden nedrammede Staver[16]. Der løb undertiden en smal Gang imellem dem eller en Vej med et blomsterduftende Navn (som foran set). De tørre Gærder af Ris og Kviste kravlede omkring fra Hus til Hus, og de var i Ilde-

brandstilfælde og i en Tid, hvor Straatag var det almindelige, en uhyggelig, men for Ilden saare belejlig Bro at bygge sig Vej over. Hvor ofte end Regeringen i skarpe Vendinger krævede, at Hegnene skulde fjernes og erstattes med Mure, Plankeværker eller levende Værn, som kunde være en mere anstændig Indhegning for en By og en mere ufarlig Indhegning i Ildebrandstilfælde, hjalp det ikke, og Risgærderne stod endnu op imod vor Tid som næsten fredhellige Bestanddele af Byerne. Endnu Aar 1800 og 1802 maa der udstedes kategoriske Paabud om Risgærdernes Afskaffelse i Købstæderne, men selv da gik det ikke saa meget ud over dem, som Myndighederne kunde ønske det[17].

I *Helsingør* begyndte i Aaret 1616 Bønderne i Esbønderup, Søborg og Tikøb Sogne at sætte Stengærder ved de Haver (Baghaver), som laa ud imod Marken[4], — et Arbejde som endnu ikke var færdigt 1627, men som dog to Aar efter er saa vidt fremme, at det paa fremmede Tilrejsende giver Indtrykket af, at Byen er omgivet af Mure[4]. Saavel af Sten som af Ris er der dog Tid efter anden stjaalet, naar Behov paa disse Varer gav Lyst dertil. De første er stjaalet til Byggeri eller nye Hegn, de sidste til Ildebrændsel[4].

Ogsaa ved *Frederiksværk* sattes der Stengærder om Haver og Plantninger[18], og den Dag i Dag vidner saavel i *Slangerup* som *Hillerød* tætte mossede Gærder om, at ogsaa der har de solide Stengærder været i Kurs.

VI.

Under saadanne Forhold, som de forannævnte, og under de Krav, som Menneskene stillede til deres Funktion, udviklede sig da Haverne, og betragter vi Kortet over *Helsingør* (1697), ser vi, at i Bykernen er der praktisk talt ingen Haver ud imod Gaderne, men derimod, som et Perspektiv viser det, fuldt op af Haver inde bag Husenes Murværker, og ud imod Byens Periferi breder de store Lysthaver sig[4]. Planen antyder Havernes Stil, der enten er simple Renaissancehaver eller mere udviklede Barokhaver, — deres fornemste Forbillede synes Lundehave at være. De er store af Omfang,

— dog alle mindre end Lundehave, og de er rigt udsmykkede med Vandspring, Vaser, Lysthuse etc. etc. — Haven ved Øresunds Toldkammer var bl. a. smykket med et ottekantet tyrkisk Lysthus. Gadenavne antyder, at der er eller har været Haver ud imod visse Gader: Tornebuskegade, Fiolgade etc. — Navne, som har vist det samme i Hovedstaden. Men Landsbystadiet er dog for denne Bys Vedkommende overstaaet, og det er, som nævnt, ikke ved Hovedgaderne, at Haverne findes.

Hillerød Bys Haver har neppe været af et Udstyr, som kunde komme paa Højde med Helsingørs Haver. Denne By, som ligger inde i Landet, har ikke haft de Indtægter, som flød i Toldbyen, og Haverne har sikkert mere tjent Ernæringen end Fornøjelsen. Saaledes maa dette i Særdeleshed sikkert antages om den Have, som man mener Gartner Hendrick Hermansen har anlagt paa det Stykke Jord nær Sparepenge, som blev ham tilskødet af Kongen 1631[19]. Han har sikkert ønsket det til at avle Grøntsager til Forhandling og for sig selv. Ogsaa den store Humlehave, der omved 1620 laa nord for Jægergaarden, indhegnet af et Plankeværk og forsynet med et Hus, har tjent temmelig prosaiske, omend meget nyttige Formaal, og i Huset boede Humlemanden[15]. Af hvad Art Hillerøds Haver har været, da de optaltes i 1682, faar vi at vide, idet det udtrykkeligt hedder, at der til de 81 Boliger hørte 47 Haver og 5 Kaalgaarde[15]. — „Haverne" har formentlig været baade Frugt- og Lysthaver.

Ogsaa om *Slangerups* og *Frederikssunds* Haver tør det sikkert siges, at de paa disse og senere Tider bestandigt har tjent Ernæringen mere end Forlystelsen, og de har derfor ligesom Hillerøds neppe nogensinde være smykket med Vandspring, Lysthuse etc. etc., saaledes som Øresundsbyens Haver.

VII.

Skønt mange Haver er dyrket for Hjemmets Forsyning med Havesager og er dyrket af Husfaderen i Forbindelse med Hjælpen fra Kone, Børn og Tyende, er der dog ogsaa mange, som har krævet

særligt Arbejde og Indsigt. Det gælder ikke saa meget dem, som dreves af Havekoner (Huggersker), der solgte deres Varer til andre, — det gælder derimod mere dem, som var af et vist kunstnerisk Udstyr, og til hvis Anlæggelse og Vedligeholdelse der krævedes gartnerisk Indsigt. Desværre meddeler Kilderne ikke ret meget om private Gartnere i Byerne, — der har sikkert i ældre Tid været langt flere, end der her nævnes.

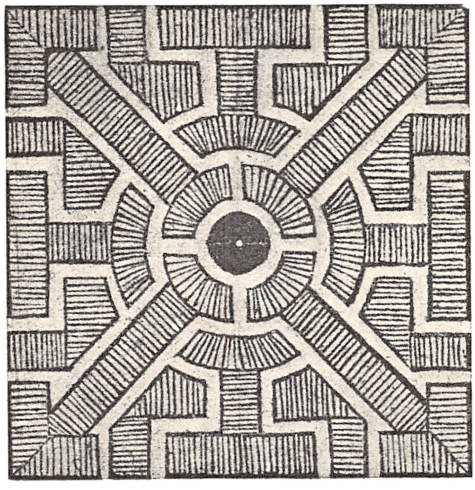

4. HAVEMØNSTER FRA H. R. BLOCHS HAVEBOG

I *Helsingør* nævnes der slet ingen fra Tiden omkr. 1700[4], hvorimod der lidt senere findes saadanne. En saadan er Johan Caspar Weinmann, som 1737 søger Stillingen som Gartner paa Kronborg, og som da opgiver at have lært Professionen og at have nedsat sig i Helsingør[20]. Til samme Embede er ogsaa Peter Berthelsen, Borger af Helsingør, Ansøger; men det forlyder iøvrigt intet om, hvorvidt han har lært Professionen[20]. Iøvrigt har sikkert Gartnere ved de nærliggende Lyststæder og Slotte (Kronborg, Lundehave) virket ogsaa i Byerne. Ikke mindst gælder dette Lundehaves Gartner, Hans Raszmussen Bloch, som i sin Havebog (1647) har gjort udførlig Rede for, hvorledes Borgerne rettest anlagde deres Have, og hvorledes Lundehave var anlagt[21]. Ogsaa Kronborg-Gartneren Fr. Chr. Reynal(l) har sikkert virket i Byen. I hvert Fald havde han endnu $^1/_2$ Aar efter sin Tiltrædelse paa Kronborg (1739) en af Byens Jorder i Brug, og han maa for dette Stykke Jord „svare til Byen“[22]. Det samme har hans Forgænger gjort, altsaa har ogsaa han haft Jord i Helsingør og formentlig ligesom de andre Gartnere arbejdet som Handels- og An-

lægsgartner der[22]. Om der nu er Tale om Reynals egentlige Forgænger (C. F. Lagvary), der kun var i Embedet 1 Aar, eller dennes Forgænger (Benedictus Weinmann, Fader til ovennævnte Weinmann), er ikke vist, — dog er der formentlig Tale om den ældre Weinmann, der var paa Kronborg fra 1716—37[4, 12, 20].

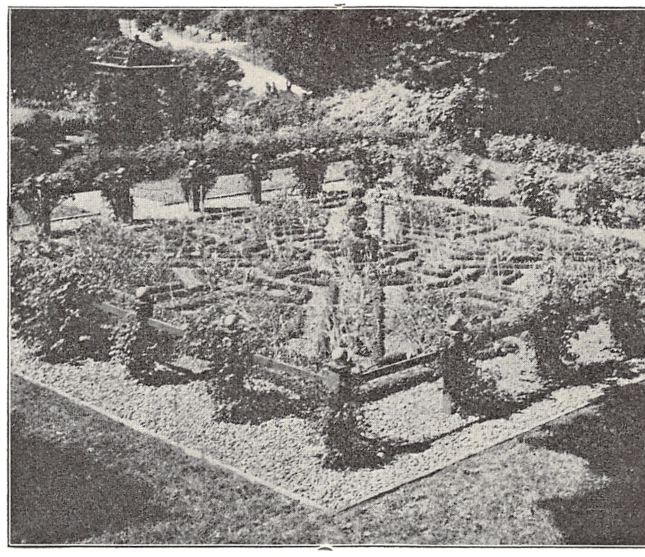

5. En rekonstrueret Blochsk Have (Vordingborg)

En enkelt af *Hillerøds* private Gartnere er allerede nævnt foran. Ogsaa her har dog sikkert Slottets Gartnere, maaske ikke mindst Mestersvende etc., ydet deres Medvirken i Byen. Iøvrigt er Kapitlet om Gartnerne en Sag for sig, som det er Forfatterens Haab at kunne behandle ved anden Lejlighed paa nærværende Sted.

VIII.

Noget før Aar 1800 traadte *Frederiksværk* ind i Amtets Række af Byer, mens kort efter Aarhundredskiftet Slangerup som Købstad

gled ud, og Frederiksværk først fik Købstadsrettigheder i 1907. Som denne Bys Vækst i særlig Grad skyldes en enkelt Virksomhed og en enkelt Personlighed, saaledes gælder dette ogsaa det Omraade, som nærværende omhandler: Plantninger og Haver. Uanset snævre Nyttehensyn plantede Frederiksværks Grundlægger, General Clas-

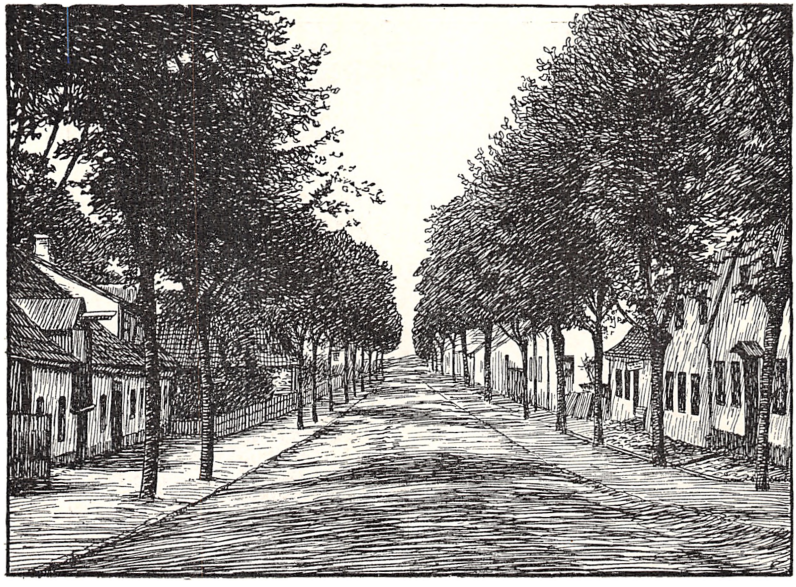

6. STRANDGADE, FREDERIKSVÆRK

sen, Træer ved Veje, paa Bakker, Sandstrækninger o. s. v., og der blev samtidigt med den udstrakte Plantning opsat mægtige Strækninger af Volde, der i Reglen beplantedes. Der opgives[18], at der opsattes c. 1000 l. m. Volde med Grøfter paa begge Sider, saaledes som det paa disse Tider var almindelig brugt[24], og paa Voldene plantedes c. 55000 Hassel og Tjørn samt saaedes 8 Skpr. Frø af Rønnebær, 2 Skpr. Hyld, 4 Skpr. Hvidtjørn, 8 Skpr. Hyben (Roser), 13 Skpr. Ellefrø og 2 Skpr. Bogen. I Planen over Frederiksværk regnes der med Udlægning af en regulær Park mellem Fabriken og

Krudtværket, stærkt optrukken af Alleer, og den midterste Plads, som var firkantet, deltes i 8 Dele ved Allé- og Rækkeplantninger af Træer, saaledes som den smukke Plan fra Datiden udviser det. Efterhaanden som der paa Værket blev udstukket Gader, beplantedes ogsaa disse, og ved de opførte Bygninger blev der anlagt Haver,

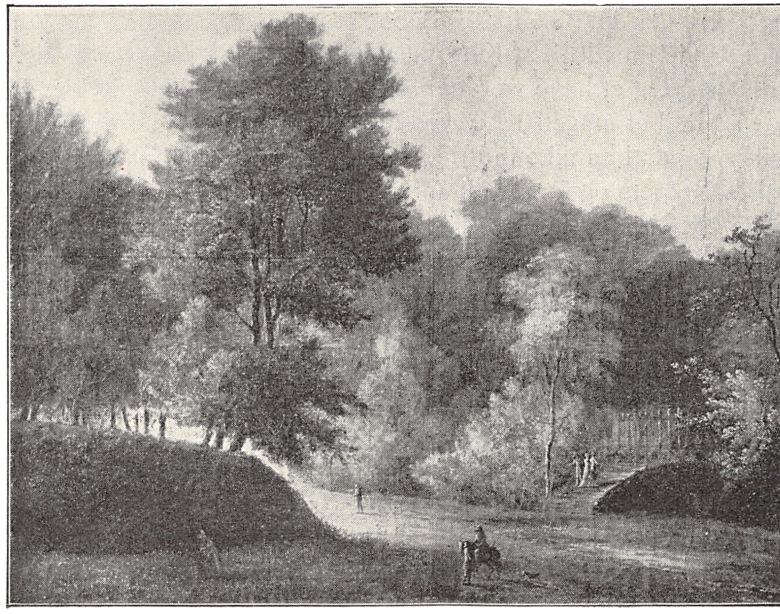

7. Fra Arresødal Have

ligeledes med Træplantninger. Et Træ, der synes at have spillet en fremtrædende Rolle i Datidens Haver, er Valnøddetræet, og, skønt adskillige Plantninger af Alléer atter er forsvunden, findes der dog foruden Alléer og tætte Plantninger fra Datiden ogsaa her og der gamle Valnøddetræer. Særligt gælder det, at der var mange Valnøddetræer ved Arresødal, og i en enkelt Vinter (1770) bortfrøs der her henimod 120 Valnøddetræer, dels paa Gaarden, dels i en Allé i Haven. Foruden Valnød plantedes der ogsaa mange Elm og Ask,

ligesom der var flere Alléer af Gran, saaledes bl. a. ved Inspektørens Have og mellem Torvet og Skolegade[18].

General Classen interesserede sig imidlertid ogsaa for andet end Træplantning, og i en Tid, hvor Kartoffelavlen endnu var ny og var Genstand for megen Modstand, maa det paaskønnes, at han ogsaa tog sig af denne. Han indkaldte en Mand fra Sachsen, ved Navn Junck, som fik en Gaard til Beboelse og Jordbrugsdrift, og som skulde hjælpe med til, at Kartoffelavlen nød Fremme paa Godset. Han synes dog at have været en uheldig Mand til dette Stykke Arbejde og nød et mageligt Liv ved at tage paa Forskud i Stedet for at virke, og da han ikke indfriede sine Løfter, gjorde han en skønne Dag sin Retræte og forsvandt med Konen, — efterladende sig en Række ubetalte Regninger[18].

Mens Haver i andre Byer, deriblandt ikke mindst i Helsingør, ikke har haft nogen varig og særligt udset Plads i Byplanen og derfor med den stigende Bebyggelse efterhaanden er trængt længere og længere ud, er dette ikke Tilfældet i Frederiksværk, og som et lysende Eksempel blandt saa mange af Landets andre uheldige Eksempler paa Mangel af Forudseenhed og Hensyntagen til dette for Sundheden i Byerne saa nødvendige Led bør General Classens maalbevidste Arbejde, store Omsorg og Forudseenhed prises paa det stærkeste.

Et Eksempel paa, i hvor ringe Grad allerede ved Aar 1800 Haverne i flere af Amtets Byer har præget disse, har vi i en Rejseskildring[25], der ikke omtaler *Helsingørs* og *Frederikssunds* Haver med et Ord, — om *Hillerød* lige antyder, at der er Haver, idet det meddeles, at det er sket, at „hele Flokke af ridende Personer have spærret Vinduer og Døre, imens andre have afplukket al Frugten paa Træerne", og om *Frederiksværk* siger, at der endnu paa denne Tid er mange Træer langs med Gaderne. Haverne er særligt i Helsingør trængt stærkt, og det er formentlig ogsaa typisk, naar det andetsteds paa samme Tid siges, at Amagerne, der kører rundt paa Sjælland og sælger deres Havebrugsprodukter, ogsaa har Afsætning af disse i Helsingør[26]. Fra *Slangerup* hedder det, at „Hamp saaes og, men

blot en og anden Skp. imellem. Kartofler lægges ikke i Marken, men i Haverne, efter disses Størrelse, fra 2 til 8 Skp.; de findes der allevegne“ [25].

IX.

Som en Reaktion overfor den betrængte Stilling, hvori Byhaverne var kommen i Begyndelsen af 1800-Tallet, hvor Byerne voksede ret stærkt, kan man ogsaa se de Regeringsforanstaltninger, som da foretoges, selv om den egentlige Aarsag ikke just var at ophjælpe Havebruget, men at støtte den forarmede Smaaborgerstand og skaffe Arbejde og Ernæring til ledige Hænder. Da ogsaa i vort Amt flere af Byerne meldte sig som Deltagere i den fremdragne Sag: Oprettelsen af Have-Kolonier, skal denne gøres til Genstand for nærmere Omtale [27].

Begyndelsen til denne Sags Gennemførelse gjordes ved Cirkulære af $^{4}/_{3}$ 1826 fra Det danske Cancelli til Fattigdirektionerne i Danmarks Købstæder saalydende [28]:

„Ved de fleste Kjøbstæder i Hertugdommene Slesvig og Holsten har Man søgt at anlægge Hauge-Colonier, som ere overladte trængende Familier i Kjøbstæderne til Brug. Det er ikke hermed tilsigtet at give Kjøbstædernes Fattige fuld Underholdning, men at give gifte trængende Haandværkere eller andre uformuende Familiefædre Lejlighed til selv i deres Fritimer, og i Særdeleshed ved deres Koners og Børns Hjælp, at vinde Bidrag til deres Underhold.

Af de Indberetninger, som er indkomne fra Øvrighederne i Hertugdommene om disse Hauge-Colonier . . . erfares den Fremgangsmaade, som i Almindelighed er brugt for at bringe denne Indretning i Gang.

Den Jord, som er bleven benyttet til de omhandlede Anlæg, har man, for at de Paagjælgende, der ved samme skulde aabne en Erhvervskilde, kunde have sand Nytte deraf, og for at det fornødne Tilsyn tillige kunde føres, stedse valgt saa nær Hovedstaden som muligt. Hvor Communerne selv eiede Jord, som laae ubenyttet, uden dog at være uskikket til Opdyrkning, benyttede Man samme til det intenderede Anlæg, i andet Fald har man søgt at forskaffe sig Jord, hvor en passende Lejlighed tilbød sig, enten derved, at Com-

munens hidtil til andet Brug anvendte Jord blev disponibel, eller ved at leje Jord mod en for Communen moderat aarlig Afgift.

Størrelsen af de Jordstykker, som ved Communerne ere anvendte til Hauge-Kolonier, har været ganske forskjellig, ligesom de locale Omstændigheder udkrævede eller tillod, hvorved deels Jordens bedre eller slettere Beskaffenhed, deels Letheden eller Vanskeligheden af at faae passende Arealer, deels det større eller mindre Antal fattige Familier, for hvilke der skulde sørges, foruden andre Hensyn, maatte komme i Betragtning. Naar Jordlodden, som skulde udlægges til det omhandlede Øiemed, først var bestemt, blev denne derefter inddelt i Parceller, hvis Størrelse ligeledes blev afhængig af locale Omstændigheder, og Parcellerne adskiltes ved Grøfter eller Hegn, der snart foretoges for Communens Regning, førend Parcellerne uddeltes, snart senere og successive ved Parcellisterne selv, i al Fald ved nogen Hjelp fra Communen. Havde Jorden ej forhen været dyrket, eller var Jordbunden mindre gunstig til Haugedyrkning, har man ligeledes søgt at lette Arbejdet ved for Communens Regning at lade forbedre ved Giødning, stundom ved aarlig at anvise Parcellisterne fornøden Giødning. Uddelingen af Parcellerne er skeet snart ved Valg, snart ved Lodkastning, og hvor Antallet af dem, der attraaede Haugeparceller var lidet, bleve trængende Familier opfordrede af Communens Foresatte til at melde sig. De Fordele, som Hauge-Kolonierne skjænkede dem, der først meldte sig, lokkede i Almindelighed flere til at følge Exemplet, og ikke sjeldent meldte der sig da efterhaanden flere, end Kjøbstaden kunde komme til Hjelp.

Parcellerne ere tildeelte de trængende Familier paa kortere eller længere Tid, dog altid paa flere Aar, stundom endog paa Livstid og under forskjellige Vilkaar, eftersom Omstændighederne krævede, saaledes at nogle benyttede deres Haugepladse uden al Afgift til Communen enten for hele Tiden eller i de første Aar, Andre imod en moderat aarlig Afgift, der atter sædvanlig for de første Aar bestemtes ringere end for de følgende. For offentlige Afgifter er Parcellisterne overalt fritagne.

Parcellerne er alleene bestemte til Dyrkning af alle Slags Haugesager og Kartofler, dog ere ogsaa Avling af Hør og Hamp indført paa flere Steder og til stor Fordel; hvorimod al Kornavl er Parcellisterne forment.

For at forvisse sig om, at Dyrkningen foretages paa den hensigtsmæssigste Maade, at Parcellisterne ei forsømme at benytte den Jord, hvorved Communen har villet befordre deres Vel, paa en Øiemedet værdig Maade, og for at den størst mulige Orden kan herske iblandt

Parcellisterne indbyrdes, har man paa flere Steder forfattet passende Regulativer for Dyrkningen og Parcellisternes Forhold imod Communen og hinanden indbyrdes. Ligesom Forseelser, begaaede af Parcellisterne, blive strængt paatalte og straffede, saaledes blive paa den anden Side de vindskibelige Familier tilsagte Smaae-Belønninger af nødvendige Haugeredskaber.

Tilsynet med Reglementets Overholdelse og med Indretningen af det hele føres paa nogle Steder af Communen eligerede Borgere, paa andre Steder har Øvrigheden eller vedkommende Fattigbestyrelse paataget sig samme . . . . .

Den saaleden omhandlede Colonie-Indretning har efter de indkomne Beretningers Udvisende i det hele havt god Fremgang, og svaret til det velgiørende Øiemed, som Man ønskede at naae, da Man opfordrede Øvrigheden i Hertugdommene at virke for Sagen. Man har haft den fyldestgiørende Erfaring, at de Familier, hvem Haugeparcellerne ere tildeelte, ej alleene have kunnet skaffe sig selv de fornødne Haugevæxter til Hjelp til deres Underhold, men og paa mange Steder ved Afsætning til Communens Beboere erhvervet sig en aarlig Penge-Indtægt, at Indretningen har bidraget til at vække Arbeidslyst hos Børnene, afholdt Familiefædre, hvis ringe Næringsbrug levnede dem mange Fritimer, fra Lediggang, og udbredt Dyrkningen af nyttige Haugevæxter.

Da de samme velgiørende Virkninger, som ere sporede i Hertugdommene, upaatvivlelig ville vise sig ved lignende Indretninger her i Riget, anseer Cancelliet disses Iværksættelse for en Gjenstand, der fortjener den største Opmuntring.

Collegiet finder sig derfor opfordret til at anmode samtlige Direktioner for Kjøbstædernes Fattigvæsen om, med Iver at virke til at see lignende Indretninger indførte ved Communerne her i Riget, hvor ikke de locale Forhold maatte tale derimod, hvorhos man forventer inden Udgangen af 2de Aar Indberetninger om den Fremgang, Direktionens Bestræbelser i denne Henseende have haft, samt, hvis Hindringer i Anlæggenes Indretning og Fremme skulle møde, da Underretning om, hvori disse bestaae, og om Vanskelighederne ved at kunne faae dem hævede.

Monrad. Ørsted. Lassen. Kierulff. M. Lange. M. Hansen. Moltke. /Haas."

Overfor dette Cirkulære reagerede Kommunerne paa forskellig Maade. Nogle lod det ligge uden at foretage sig nogetsomhelst, —

andre svarede, at de ikke havde Jord disponibel, — atter andre gik modvilligt i Gang med Indretningen af Kolonier, og et Faatal gjorde det med Glæde og Begejstring. Indenfor Amtet skete der dette, at en af Byerne udtalte, at de ikke agtede at gøre noget, mens to andre igangsatte Foranstaltningen, — om en fjerde forlyder der intet[29].

Helsingør synes at have været mest interesseret i Foretagendet, og det hedder derfra i en Indberetning[29], at en Jordlod paa $2^{4336}/_{5000}$ Td. L. beliggende ved Vejen til Ladegaarden var bleven udlagt til Havekolonier. En Landmaaler havde inddelt Stykket i 16 Lodder i Størrelsen fra 1586 til 2800 Kv. Alen. Disse Lodder var bleven overdraget til 17 Familier, som efter Opfordringen havde meldt sig, og de havde dyrket Jorden under Tilsyn af Fattigforstanderen. I Aaret 1829 var Kolonien bleven besigtiget af Amtmanden, der fandt, at den svarede meget godt til sit Formaal. De 17 Familier, som fra Begyndelsen fik Haver i Kolonien var:

Lodden Nr. 1: Skrædder Lundquist og Skomager Fred. Hansen (i Forening).
„ „ 2: Skomager Holm.
„ „ 3: Bødker Jørgensen.
„ „ 4: Skomager de Bryn.
„ „ 5: . . . . Holmbom.
„ „ 6: Murermester Trap.
„ „ 7: Skrædder Lundberg.
„ „ 8: Drager Morten Svendsen.
„ „ 9: . . . . Nissen.
„ „ 10: . . . . Odemar.
„ „ 11: . . . . Nielsen.
„ „ 12: Skrædder Frantz Larsen.
„ „ 13: . . . . Lars Felett.
„ „ 14: Skrædder Dahlquist.
„ „ 15: Skrædder Wennerlied.
„ „ 16: Klinker Adler.

Listen over Brugerne rummer Navne paa jevne Folk; men det er paafaldende at konstatere det overvældende Flertal af svenske eller fremmede Navne. —

Frederikssund udtalte i en Beretning, at man var af den Forme-

ning, at denne Bys mange Omstændigheder i Forening med, at der til hvert Hus i Byen hørte Haver, maatte foraarsage, at en Havekolonis Anlæggelse ikke vilde faa noget heldigt Udfald. Dertil kom yderligere, at Byen ikke ejede nogen Plet Jord, hvorpaa et saadant Anlæg kunde gøres, og man tvivlede om, at et bekvemt Stykke Jord vilde kunne faas tilkøbs, da de om Byen beliggende og til Udesundby hørende Jorder ejedes af Folk, der under ingen Omstændigheder vilde afhænde noget deraf. Man agtede derfor ikke at foretage sig noget[29].

For *Hillerød* er det etsteds opført, at der var indrettet en Koloni, uden at der iøvrigt foreligger mere om den, og fra *Frederiksværk* foreligger der intet[29].

Kolonierne rundt i Landet opløstes Tid efter anden, og kun et enkelt Sted oprettedes der nye under de givne Forordninger. Aarhus er en af de faa Byer, som har haft Kolonier af „Frihaver“[27, 30] (som de kaldtes) til vore Dage; ogsaa Helsingørs Koloni forsvandt atter.

X.

I Perioden 1800—1855 forøgede Byerne deres Indbyggerantal i ganske anselig Grad. For Amtets Vedkommende gjaldt det, at Helsingør og Hillerød fordoblede Antallet, mens Frederikssund næsten tredoblede det[31]. Dette Forhold gjorde sig ikke blot gældende i en ændret Bebyggelse, idet man byggede i flere Beboelseslag, — det gjorde sig ogsaa gældende overfor Haverne, som mere og mere bebyggedes. Derfor hedder det ogsaa 1858[31], at i en By som *Helsingør* „findes inde i Byen næsten slet ingen“ Haver, og skønt det i denne Amtets største By i særlig Grad er gaaet ud over Haverne, viser Bykortene fra de andre Byer dog, at det ogsaa der er gaaet ud over dem. Endnu værre bliver det dog, da Jernbanernes Tid for Alvor indfinder sig og Landboungdommen drager ind til Byen med de gyldne Løfter, — indtil Banerne ogsaa fører Folk den modsatte Vej, og i nær Forbindelse med dem: Cyklerne, og muliggør det for Folk at bo og bygge udenfor Byerne og her i Forstads- og Villakvartererne at genskabe det, der tabtes i Byerne: de udstrakte Havebebyggelser.

Nogen Maalestok for Havedyrkningen i 1858 har vi vel ikke i Opgivelsen fra Øresundstolden i dens sidste Dage; i hvert Fald er det, der udførtes, ikke avlet i Byerne, men en væsentlig Del er dog sikkert avlet indenfor Amtets Grænser. Det kan da have sin Interesse at se disse Opgørelser anført, og de udviser, at der til fremmede Steder er udført[31]:

471 Tdr. Kartofler,
24,320 Pd. Hør samt
48,600 Pd. og 148 Tdr. Grøntsager og Rødder.

Iøvrigt hedder det endnu paa denne Tid, at Amagerne sælger deres Produkter, kaldet „Amagertøj", i By som paa Land, men at Kartoflerne dog er begyndt at danne en Undtagelse fra Reglen om, at der kun bruges saare lidet af Grøntsager ved Maaltiderne. Disse er „hos Kjøbstedmanden, som paa Bondens Bord" begyndt mere og mere at spille en Rolle[38].

XI.

Som Afslutning paa denne Oversigt over Havedyrkningen i Amtets Byer skal anføres nogle Indberetninger, som er gjort af lokale Kapaciteter i Slutningen af 18-Tallet nærmest Aar 1897. De er udfærdiget paa Opfordring af afdøde Havebrugsforfatter, Direktør Stephan Nyeland, ved Udfyldelse af Spørgeskemaer, indsendt til ham og afskrevet og opbevaret i hans efterladte Manuskript i Landbohøjskolens Bibliotek. De omfatter Byerne og deres Omegn og beretter som følger:

(Helsingør). Med Hensyn til Fremskridt i de sidste 40 Aar paa Havebrugets Omraade haves Kolonihavernes Anlæg og Udvidelse som noget af det betydeligste.

Her findes ingen Privathaver af særlig Besydning. Helsingør ligger jo meget indkneben.

Af offentlige Anlæg findes kun Marienlyst.

Ingen har virket i Byen eller Omegnen for Havebrugets Fremme.

Her er ca. 30 à 35 Gartnere i By og Omegn.

I Marienlyst gamle Slotspark staar en meget smuk Pterocaria caucasica med (hvad der er sjeldent) en meget høj og smuk Stamme.

Der var smukke gamle Træer i Toldkammer-Haven; men det er nu Havn.

Torveforholdene ere som for de fleste Kjøbstæder umulige, idet der er fuldt op af udenlandske Sager.

Her er hist og her f. Ex. ved Grønnehave Rester af Lindealléer fra gammel Tid, som have hørt til Marienlyst. Den er nu Communens Eiendom, og der bliver intet gjort uden det nødvendigste. Der er en gammel Have anlagt af Kammerherre Bretton paa Montebello, og Hofdame Frk. Oxholm, der ejer Bergmansdal, ofrer meget paa Haven der[32].

Om Planteskolen og Gartneriet fortælles[32]:

Gartneriet her i Helsingør var i Midten af Aarhundredet hovedsagelig Kjøkkengartneri og især beregnet paa at forsyne forbisejlende Skibe eller rettere saadanne, der stoppede op for at betale Sundtolden, med Grøntsager.

Da min Stedfader, Handelsgartner Emil Jensen i 1846 kom her til Byen, hvor han lige i Udkanten kjøbte en Ejendom paa c. 5 Td. L., der tidligere havde været brugt til Handelsgartneri, men nu var meget forsømt, fandt han Forholdene saaledes. Han tog strax fat med Energi paa at rense og opdyrke det kjøbte Jordstykke. Han fik efter et Par Aars Forløb bygget et efter Datidens Forhold ret stort Drivhus, anlagde en hel Del Gjødningsbede, byggede senere et mindre Drivhus til og skabte saaledes efterhaanden en Forretning med Blomster, Planter etc. til Byens Befolkning og det omliggende Landdistrikt, hvorved der væsentlig blev bidraget til at hæve Interessen og Sandsen for Havedyrkning. I Forbindelse hermed vedligeholdtes Handelen med Grøntsager med Skibene. Efter at have haft Gartneriet i endeel Aar var han sikkert een af de første, der her i Landet begyndte paa Aspargeskultur efter en større Maalestok, idet der heraf anlagdes omkring $1^1/_2$ Td. L. Den danske Asparges fandtes her. Jeg husker, at de paa gamle Bede kunde endnu give Asparges paa $^1/_8$ til $^1/_4$ Pd. Stk. Hovedparten af disse Asparges bleve solgte til Kjøbenhavn og sendtes hver Morgen pr. Damper. Da de imidlertid ikke med Fordel kunde sælges Alle paa den Maade, oprettede A. E. Jensen med sin Hustrus Assistance et Henkogeri. Han kom derved samtidigt ind paa i Forbindelse hermed at henkoge Grønærter og anvendte alene Fearbeards early Nonpareille. Han var oplært til at vise den allerstørste Agtpaagivenhed i Valget af de Planter, der blev anvendte til Frøavl. I Aaret 1870 blev A. E. Jensen

syg af en uhelbredelig Sygdom, som gjorde, at han døde 1873 i en Alder af 60 Aar. Jeg var da i Udlandet og særlig for at uddanne mig i Planteskolecultur og begyndte strax. Efter A. E. Jensens Død kjøbte jeg i December 1873 Gartneriet og omdannede efterhaanden Haven, især fordi jeg saa, at de forhaandenværende Kulturer ikke syntes mig lønnende, til Planteskole. Efter nogle Aars Forløb var Arealet for lille, og derfor begyndte jeg Anlæggelse af en Planteskole paa Klostermosegaard, $^1/_4$ Mil fra Byen, i Forbindelse med Gaardens Ejer paa Grundlag af, at hans Søn Sofus Dithmer, naar han blev uddannet, skulde indtræde som Kompagnon. Allerede inden den Tid havde jeg faaet den Idee at overføre Dyrkning af Azalea og Camelia, som havde været dyrket hos Gartner Koch alene (ved Sortehest i Kbh.). Jeg solgte c. 5000 Azalea om Aaret. I 1888 indtraadte L. Dithmer i Forretningen. Paa den gamle Ejendom i Byen blev bygget et større Glasgartneri, hovedsagelig beregnet paa Export, og samtidig blev Planteskolen stadig udvidet, saa den omfattede 16 Tdr. L.

Efter 10 Aars Samarbejde besluttede vi at dele Forretningen, som skete ved Udgangen af 1894, idet Hr. Dithmer overtog Blomstergartneriet og jeg Planteskolen. Har nu i 1898 udvidet den til 42 Tdr. L. Rosendyrkning arbejder jeg særligt for.

Fra *Frederikssund* foreligger to Indberetninger, der dog hovedsageligt siger det samme[33]:

Der hører store Haver til adskillige Ejendomme her i Byen; men de ere temmelig almindelige med Undtagelse af Kjøbmand H. R. Langes Have, der vistnok ogsaa er den største. Den er næsten at betragte som et Parkanlæg.

Der findes langs med Vigen i det saakaldte Villakvarter og i Forbindelse dermed nogle hyggeligt beplantede Spadserestier, som for en halv Snes Aar siden er anlagte af Byens Forskjønnelsesselskab, hvoraf Branddirecteur, Ritmester Flindt er et særligt virksomt Medlem. Han har ogsaa som Inspecteur ved det herværende Amtssygehus med faa Pengemidler tilvejebragt smukke Plantninger omkring Sygehuset. —

Et offentligt Anlæg er anlagt paa Kalvø i Nærheden af Havnen. Kapitalen er tilvejebragt ved Actier. Barber Torp har været særlig ivrig derfor, og Handelsgartner N. Jensen har anlagt det. Skrænten ned mod Fjorden er beplantet med Hvidgran, Ædelgran og Bjergfyr. Langs Strandkanten nedenfor Bakken er en Spadseresti. Paa

selve Bakkekammen er et lille Anlæg med Læplantning om. Der er Plaine med Tumleplads for Børn. Yderst i Anlægget er en Cyclebane. Det hele roses meget.

Gartner Christiansen paa Svanholm har virket en Del, men ikke havt den heldigste Indflydelse. Planteskolen paa Svanholm er meget elendig.

Af Gartnere maa nævnes N. Jensen, Sølyst, der har stor Asparges- og Jordbærdyrkning samt Frøavl og Frøhandel. Gartner Andersen, Elmely, dyrker Jordbær og Grøntsager. Gartner Clausen har Blomstergartneri og Planteskole m. m. Landpostbud Olsen dyrker Jordbær, Grøntsager og har Frugtavl.

Torvedagene er lidet besøgte, da der kun møder et Par Vogne. Derimod falbydes mange Grøntsager fra Svanholm, Jægerspris, Slangerup o. fl. Steder. Carl V. Langes Blomstergartneri har udviklet sig stærkt.

Fra *Frederiksværk* hedder det[34]:

Her er ingen særlige Fremskridt i Havebruget, om end Byen er fulgt nok saa godt med paa Havebrugets Omraade i de sidste 30 Aar. Det kan vel mest betragtes som en Eftervirkning fra General Classens Tid.

Her er 6 større Haver nemlig Krudtværkets, Valseværkets, der er 3 Td. L. og har mange gamle Træer, Heegaards, Arresødals og Cancelliraad Heilmanns.

Handelsgartner Knudsen har et Handelsgartneri paa c. $3^1/_2$ Td. L. og Handelsgartner Nielsen en god Have. Kommunen har anlagt et lille Anlæg, som dog snarere maa betragtes som en Granplantage.

Her findes flere smukke Alléer og store Træer.

Havesagers Afsætning skeer ved Markederne, der afholdes hver Maaned.

Om *Frederiksborg og Hillerød*[35]:

Endel af de ældre Haver her i Byen have snarere været i Tilbagegang end Fremgang i sidste Halvdel af 18-Tallet. Først i de senere Aar spores ret Fremgang.

Opførelsen af flere Villaer og Anlæg af Smaahaver ved dem har bragt mere Liv i Havedyrkningen her i Byen, særligt Blomster- og Frugttrædyrkning.

Ved afdøde Saugværksejer Dahls Ejendom er der et smukt og godt vedligeholdt lille Parkanlæg.

Af offentlige Anlæg er her ingen, da Statens Anlæg, Slotshaven, Jægerbakken, Dyrehaven og Indelukket m. m. er i Byens umiddelbare Nærhed.

Byen har 3 Handelsgartnere. Gartner Jørgensens Have er c. 3 Td. L. og er vel holdt; men der klages over den magre Jordbund. En Gartner Sørensen har en Have paa 2 Td. L., — han er meget flittig, og Gartner Bjørn har kjøbt et større Areal.

Hver Mandag og Torsdag er her Torvedag. De fleste Grøntsager, der falbydes, kommer fra de større Gaarde: Hillerødsholm, Sophienborg o. fl. Der kommer ogsaa baade Træ- og Buskfrugt fra Bønderhaver. Til Novembermarkedet tilføres her en Mængde Havesager, endog fra Amager.

Om Nyhuse ved Hillerød[35]:

Hr. Begtrup har ved Højskolen, som blev bygget 1895, plantet et Anlæg.

Her er 6 Gartnere. I vor Have findes et Graapæretræ, der skal være c. 300 Aar gl. og maaler i Omkreds $2^1/_2$ Alen fem Alen fra Jorden. Det er af en overordentlig Højde og Frugtbarhed.

Handelsgartner Batzke har forpagtet den økonomiske Del af Slotshaven ved Frederiksborg.

Skønt ikke nogen egentlig By, skal dog ogsaa Forholdene ved Fredensborg By omtales, særligt da dette Afsnit ikke kom med i Oversigten angaaende Landbohavebruget (Aarbogen 1927). Det hedder[36], at

Havebruget staar efter danske Forhold højt paa Fredensborgegnen, særligt i Asminderød Sogn; men det drives dog efter et vist gammeldags Tilsnit.

Ved enhver ældre Ejendom, Hus eller Gaard, findes gamle Haver med mange Frugttræer, blandt hvilke alle de gamle saa vel kjendte Sorter findes. Slotshaven har sikkert indtil for c. 30 Aar siden øvet sin Indflydelse paa Egnens Havebrug, og de mange Smaaskove have givet fortrinligt Læ. I Haverne i Fredensborg findes endnu over en halv Snes mægtige Valdnødtræer af samme Alder vistnok fra første Halvdel af 17-Tallet.

En stor gammel Have er Haven ved Reconvalescenthjemmet, en anden betydeligt større er Villa Nova, men den er betydeligt yngre. Villa alba i Asminderød har en Have paa c. 5 Td. L. Den skal være anlagt af Jens Worms Begtrup, Pagehovmester hos Enkedronning

Juliane Marie. Der findes endvidere 10 større smukke Villahaver, blandt disse er Birkefuldmægtig Rossings den smukkeste. Deri findes flere sjeldne veludviklede Sirtræer og Buske. Buen Retiro har ogsaa en smuk Have og ligeledes Kroen i Asminderød.

Der er tre Handelsgartnere i Fredensborg. Haven ved Birkely er Frugthave paa $2^3/_4$ Td. L.

De mange nye mindre Villahaver ere anlagte i Løbet af de sidste 20 Aar.

Her handles meget med Jordbær, Stikkelsbær og Træfrugt. I 1896 afgik fra Fredensborg Station 70,000 Pd. Jordbær og endnu flere ifjor.

Gdr. Hans Jensen, Langerød, har ialt plantet 5 Td. L. til. Denne Have, som begyndtes for 35 Aar siden, giver en god Indtægt. Gaardejer Peter Jørgensen i Vexebo dyrker 6 Td. L. med Jordbær, Hindbær og Ærter, og han har plantet flere Frugttræer. Han saaede ifjor 80 Pd. Ærter. Der er ogsaa bag Slotshaven plantet en Plantage af Kirsebær til Cherry-Cordial-Fabrikation.

Af gamle Podemestre findes endnu enkelte. Naar de plante unge Vildlinge om et ældre Træ, kalde de det for at patte, idet de forklare, at de unge patte det ældre.

Endelig skal anføres, at Statistiken 1912 opgiver, at der i Helsingør nu findes ialt 170 ha Haver (af 1158 ha), i Hillerød 58 ha (af 623), i Frederiksværk 35 ha (af 211) og Frederikssund 14 ha (af 342).

XII.

Med *Helsingørs* Kommunes Overtagelse og Omdannelse af Marienlyst Have, med Indrettelsen af det lille Anlæg ved Grønnehave og Strandpromenaden ved Sundet fik denne By nogen Erstatning for, hvad der var tabt. De nybyggede Villaer gav ogsaa nye Haver, og Kolonihavernes Mængde føjede sig dertil. Og saaledes er det ogsaa gaaet andetsteds i Amtets Byer, Haverne er vokset i Antal om end sjeldnere i Omfang siden Aarhundredskiftet. Kun i Bykernen er det ikke bleven bedre.

Disse Forhold er kun muliggjort ved Transportmidlernes Forbedring og derved, at Myndighederne har brudt med de gamle Love. De tidligere Forbud imod Indrettelsen af Haver i Byerne er afløst af Begunstigelser for saadanne, — eller, — hvor dette ikke er Til-

fældet, saasom ved offentlige Haveanlægs Indrettelse — i det mindste af et velvilligt og beskyttende Syn paa Sagen. Endnu har dette nye Syn ikke sat sine Spor i Lovene. Hverken Kongerigets 1ste

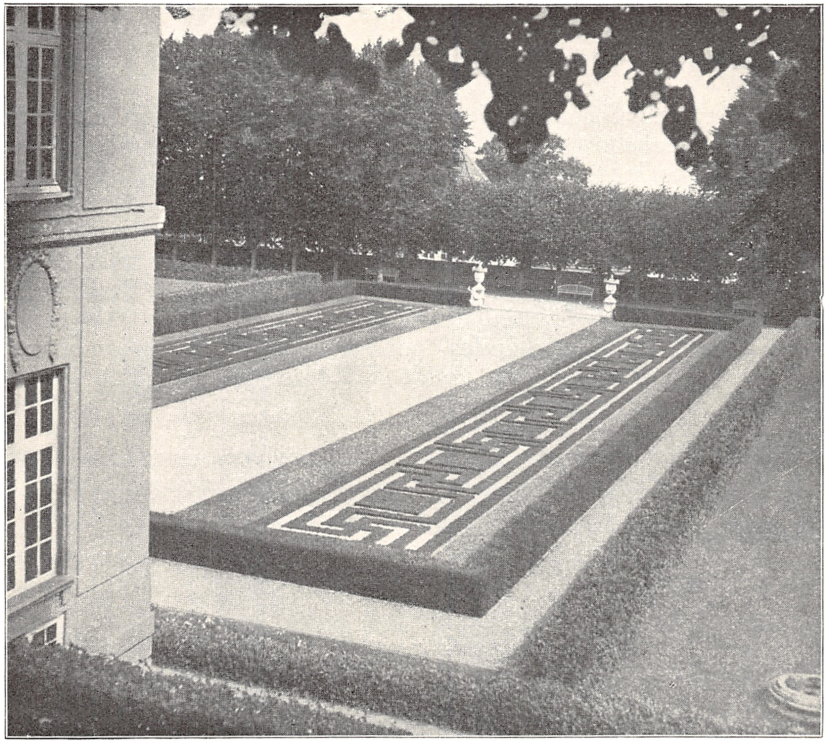

8. MARIENLYST HAVE

eller 2den Byggelov har taget Hensyn til den nye Ting enes Tilstand og (skønt andre af Landets Kommuner har indført det) har ingen af Amtets Byer i deres Vedtægter fra Tiden omkr. 1900 om Bebyggelse eller Sundhed funden Anledning til at skaffe Haverne en Begunstigelse eller Beskyttelse.

Teksthenvisninger:

[1] se særligt „Landsbyhaven" i „Fra Frederiksborg Amt" 1927. Kronikerne i Dagbladet „København" for $^{29}/_{7}$, $^{12}/_{9}$ og $^{6}/_{10}$ 1923. Artikler i Gads danske Magasin Jan. 1923, Maj 1925, Juli 1925 og Maj 1927. Bogen „Danske Gartnere" 1927 m. fl. — [2] *O. Nielsen:* Københavns Historie og Beskrivelse, 1877—92. — [3] *Vald. Vedel:* By og Borger i Middelalderen, 1901. — [4] *L. Pedersen:* Helsingør i Sundtoldstiden, 1926. — [5] *Lorenzen*: Danske Klosterbygninger I ff. — [6] Codex Esromensis, Nr. 246. — [7] *Wegener:* Aarsberetninger fra Geheimearchivet III S. 5, 46, 50, 51, 70—91. — [8] Cancelliets Brevbøger. — [9] *Mejborg*: Gamle danske Hjem, 1888. — [10] *Erslev*: Danmarks Len og Lensmænd, 1879—85. — [11] Danske Magazin 3. R. II. — [12] se nærmere, *Johannes Tholle:* Danske Gartnere, 1927. — [13] se *Bjerge og Søegaard:* Vider og Vedtægter I, 1904—06. — [14] Schous Register over Forordninger etc. — [15] Hillerød By, 1925. — [16] *Hugo Matthiessen*: Gamle Gader, 1917. — [17] *Fogtmann*: Kongelige Rescripter.... — [18] *C. Christensen:* Frederiksværk, 1926. — [19] Kronens Skøder I, 448. — [20] Rentekam. kgl. Resol. Nr. 149, 1737, R. A. — [21] *H. R. Bloch*: Horticultura Danica, 1647, se ogsaa *L. Pedersen*: Kronborg Have. — [22] Rentek. kgl. Resol. Nr. 99 af $^{24}/_{6}$ 1739, R. A. — [23] *A. E. Nielsen*: Slangerup, 1921. *Arne Sundbo:* Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie I, 1931. — [24] om Hegn se iøvrigt Forf.s Artikel i Gartner-Tidende 1927 Nr. 26—27. — [25] *Wedel:* Indenlandske Reise, 1800—06. — [26] *Begtrup:* Beskrivelse over Agerdyrkn. 1803. — [27] om Havekolonier, se nærmere Forf.s Artikel i Gartner-Tidende 14-21/12 1926 samt Kroniken i Aften-Nationaltid. $^{9}/_{8}$ 1926; „Havekunst", 1929, S. 7 ff. — [28] Danske Kancellis Brevbog m. Bilag, Cirkl. Nr. 617 af $^{4}/_{3}$ 1826, R. A.-Sønderj. Aarbøger 1930, I. — [29] Danske Kancellis Brevbog m. Bilag, Cirkl. 3423 $^{18}/_{12}$ 1828, R. A. — [30] se nærmere, Aarbog for Aarhus Stift, 1927. — [31] *Trap:* Danmark, I. Udg., 1858. — [32] ifl. Indberetning fra Planteskoleejer Zeiner-Lassen, c. 1897. — [33] do. do. fra Hvbrsk. Otto Clausen ($^{20}/_{2}$ 1897) og Plskl. C. V. Lange. — [34] do. do. uden Kildeopgivelse. — [35] do. do. fra Kammerraad J. P. Johansen ($^{16}/_{3}$ 1897) og Hr. Lowsen. — [36] do. do. fra exam. Gartner N. Petersen, Birkely, Fredensborg, 1897. — [37] *Trap* Danmark, IV Udg., 1920. — [38] *Sarauw*: Bidrag t. Kundskab om de danske Provindsers nærv. Tilst. VI, 1831.

DANEVIRKEVISENS TONEDIGTER

AF GEORG HIMMELSTRUP

I Slutningen af det attende Aarhundrede virkede Nordmanden *Edvard Storm* i København som Lærer og Leder af „Efterslægtsselskabets" Skole, oprettet 1786. Der var noget udpræget elskværdigt over hans Personlighed, som gjorde ham afholdt af baade Børn og voksne. Han havde en poetisk Aare, der gav sig Udslag i Viser og Sange og adskillige Smaafortællinger, som Samtiden satte stor Pris paa. Han skrev Viser paa sit hjemlige Bygdemaal. Et Par af disse synges nok endnu paa Hjemegnen. Her er af hans Sange vistnok kun kendt „Hrr. Sinklar drog over salten Sø". Ogsaa Salmer digtede han. Biskop Balle fik ham i 1790 med i den Salmebogskommission, som skulde skaffe os en Salmebog, der svarede mere til Tiden, end man fandt, at Kingos gjorde. Der kom han dog kun med til Udgivelsen af det første Prøvehæfte, thi han døde 1794. 10 af hans Salmer kom med i „Evangelisk kristelig Salmebog". I vor nuværende Kirkesalmebog findes ingen af hans Salmer.

Det er ikke som Digter, vi mindes ham, men som Skolemand. Han havde fire Plejesønner. Den mest bekendte er hans fjerde Plejesøn Adam Oehlenschläger. Hans tredje Plejesøn var en Bondesøn fra den for sin Naturskønhed bekendte Landsby, Farum, et Par Mil nord for København. Præsten der, *Kampmann*, var Ungdomsven med Edvard Storm. Han var ogsaa Salmedigter. Vor nuværende Salmebog har tre af hans Salmer. Samtiden mente om dem begge, at de hørte til de betydeligste Digtere, hvad de senere Tider just ikke

har bekræftet. Edvard Storm kom ofte i Præstegaarden. De to gamle Ungkarle kunde jo nok have adskilligt at samtale med hinanden om.

Ved et Besøg i Præstegaarden 1786 traf Edvard Storm en 10aars Dreng, *Povl Rasmussen*, hvis Fader nylig var død. Han syntes meget godt om Drengen, fik Indtryk af, at han havde gode Anlæg. Vel sagtens efter Samraad med Præsten bestemte han sig til at tage Drengen til sig. Men hvorledes skulde han faa Raad dertil? Han ejede aldeles ikke mere end, hvad der medgik til hans meget tarvelige daglige Fornødenheder. Og holde en Dreng med Kost og Klæder, Skolesager og øvrige Fornødenheder, indsaa Storm godt, at han ikke magtede. Hjemmefra kunde Drengen ingen Hjælp faa. Saa gik Storm til den meget velhavende Historiker *Suhm*, der ejede en større Ejendom nær ved Farum. Ham var han særdeles godt kendt med, fortalte ham, hvor godt han syntes om Drengen, og hvor gærne han vilde have ham med sig til København for at faa ham i Efterslægtsselskabets Skole, men der var jo det i Vejen, at hans egne Midler aldeles ikke kunde række saa vidt. Dette saa den velhavende Historiker godt og tilbød derfor at hjælpe med en liden Pengesum aarlig til Drengens Underhold. Der blev Glæde hos de to, Brevene fra Storm vidner derom.

I to Aar maatte Drengen vente derhjemme i Farum; men i November 1788 skriver Storm til Povl, at nu har han snart alt i Orden til ham. „Klæder og Sko ligger færdig til dig her hos mig, og da du denne sidste Uge, du er hjemme, vel ikke tager dig stort af Landsbyarbejde, saa bliver uden Tvivl intet forsømt derved, at du i en af Dagene lister dig saa jevnt til Fods herind for at prøve Tøjet, om nogen Forandring derved skal gøres. Jeg har desuden en Del at aftale med dig, foruden at en ny Hat skal købes til dig, hvorfor du enten selv maa komme eller sende dit Hoved ind at tage Maal efter. Dersom du beslutter dette sidste, saa send en af dine Fødder med, at jeg kan se, om Skoene passer. Saameget ved jeg forud, der bliver ikke Plads til nogen Halm. Naar du kommer herind, skal jeg vaage over dig som en Høne over sin Kylling, det kan du forlade

dig til. Hils din Moder og Søskende fra din oprigtige Ven og Fader Edvard Storm".

Povl kom nu til at gaa i Skole hos den Mand, der maaske var Datidens allerbedste Skolemand. Vi har en Del Breve skrevet i Ferierne, naar de to Venner ikke var daglig sammen. Naar Storm er i Farum, og Povls Skolegang holdt ham i København, fortæller Storm om sine Vandringer omkring i Egnen og om Fiskeri paa Farum Sø. At en god Fiskefangst slipper fra ham og gaar tilbunds, er jo ærgerligt, men hører dog til de smaa Ulykker, langt værre vilde det være, om han skulde opleve, at hans kære Povl „blev antegnet for Dovenskab eller Uartighed eller deslige. Himmel og Jord! hvor vilde det smerte mig. Men jeg frygter ikke derfor." Saa skriver han til Povl, at paa Lørdag maa han godt komme, blive Søndag over, men til Gengæld skal der forøget Skolearbejde til de følgende Dage.

Efter et Par Aars Skolegang blev Povl syg under et Ferieophold i Farum; da han altsaa ikke kom til København til Skoleaarets Begyndelse, fortæller Storm ham, hvad der arbejdes med, og at Kammeraterne længes efter ham. I et Brev fra Foraaret 1792 ser vi, at Povl nu har taget Navnet Edvard efter sin Plejefader, og Storm skriver, at han har lagt en Plan for, hvorledes hans Søns Tid nyttigst og bedst kan anvendes, og han haaber, at Povl heri som i alt andet vil følge sin oprigtige Ven og Faders Vilje i dens hele Udstrækning, „da du jo er overbevist om, at din Fader intet kan ville, uden hvad der tjener til din Fuldkommenhed og sande Lyksalighed. — — Du bor bestandig i min Sjæl, og dens behageligste Forretning er at tænke paa dig og at have med dig at bestille". Storm var glad for sin Plejesøn. Karakterbogen viste ogsaa, at han var meget flittig og lærenem.

Da Børneskolen var gennemgaaet, læste Storm videre med ham, og det var ham „til daglig Vederkvægelse". Poul bestemte sig for det juridiske Studium. Han vedblev ivrigt med at lægge sig efter de nyere Sprog, særlig Fransk, Engelsk og Tysk, som han derfor blev meget dygtig i. Musikken var ogsaa rigtig hans Lyst, særlig Klaver spillede

han godt. Dagens fleste Timer sad han hos Storm. Maaltiderne nød de sammen, og da gik Samtalen livligt om Videnskaberne og om det daglige Livs Krav.

Edvard Storm rykkede op i Aarene, og det mærkede han godt. I 1792 bestemte han lovformeligt, at Povl Edvard Rasmussen skulde være hans eneste Arving. For at Arven kunde blive saa stor som muligt, bestemte han, at hans Begravelse skulde være saa tarvelig som muligt, han vilde jordes paa de fattiges Kirkegaard og det „med den yderste Sparsommelighed, som nogensinde kan udfindes eller bruges". Da Storm døde den 29. Septbr. 1794, blev Arven, efter at alt var opgjort, 577 Rdl., 5 Mark, $12^1/_2$ Skilling. Det var en god Hjælp for Povl til videre Uddannelse. Student var han blevet, inden Storm døde. Juridisk Kandidat blev han 1801 med bedste Karakter. 25 Aar gl. blev han Auditør ved Søetaten. 1807 blev han saaret af et engelsk Bombestykke. Ved hans Død fandtes dette Stykke mellem hans faa Ejendele. 1809 tog han sin Afsked. Om Grunden til dette Skridt var svageligt Helbred, er maaske tvivlsomt. Hans overordnede anbefalede hans Afskedsansøgning. Begrundelsen var just ikke rosende. Der stod, at hans Arbejde blev udført med en „overdreven Vidtløftighed", ja endog med „Sendrægtighed", derfor kunde han ikke anbefales til Ventepenge, skønt man fremhævede, at hans Sprogkundskaber og Dygtighed var betydelig.

Det er dog næppe Hovedgrunden til denne uheldige Paategning, at han var for langsom til sit Arbejde. Grunden var snarere denne, at han i Retten stadig opponerede mod de meget haarde Straffe, som faldt i rigt Maal til „geworbene Marinere" endog for smaa Forseelser. Han var oplært af den Mand, der havde afskaffet Pryglestraffen i sin Børneskole; derfor er det forstaaeligt, at han ikke kunde være med til de barbariske Straffe, som var almindelige i Hæren dengang. Han fik Afsked Januar 1809, og han fik i Ventepenge 300 Rdl. aarlig.

Om denne Auditørtid skriver han i sine Optegnelser: „Mit Embede har ofte været mig en Modgangsskole. Jeg takker Gud for denne Modgangsskole, thi den har bidraget meget til at danne, skærpe, modne min Forstand. Denne Skoletid har varet 6 Aar og 10 Maaneder".

Ved Mikkelsdagstide 1809 træffer vi ham i Holbæk, hvor han boede hos Byfogeden. Høsten 1810 flyttede han til Karlholm, en Gaard i Nabosognet til Farum. Hans Søster, Karen, var Gaardkone der. Her boede han i et lille Hus tæt ved Gaarden. Nu var han fri for den Auditørstilling, som han havde saa megen Uvilje imod, nu kunde han arbejde med, hvad han havde Lyst til. Et nyt Skriftsystem havde han arbejdet med i adskillige Aar, „Dansk Kortskrivning" kaldte han det. I 1812 udgav han et lille Skrift derom. Han skal være den første, der her udarbejdede Tegn til Brug for Hurtigskrift, Stenografien. Disse Skrifttegn benyttede han meget. En Dagbog ført i over 40 Aar er skrevet med disse Tegn. Det blev til 18 Bøger, fyldte med Optegnelser om Begivenheder særlig fra Samtiden. Der gaar et vist Lune og Spydighed gennem disse. Livets komiske Side har han Øje for. Naar han har optegnet, hvornaar „Mandfolk begyndte at fri i Adresseavisen", og hvornaar „de første Avertissementer fra Fruentimre, som bejle" kom frem, er det næppe, fordi han regner det for at være af særlig kulturhistorisk Interesse. Det er sikkert blot Skriveøvelser, her foreligger.

1813 flyttede han fra Søsteren til Farum. Der flyttede han et Par Gange, indtil han 1815 fik Bolig i et lille lavt Lejehus, der ejedes af Farumgaard. Lejen aftjente han ved at læse med Ejerens Børn. Da Kong Frederik VII i Halvtredserne blev Ejer af denne Gaard, blev Rasmussen fri for at svare Leje af Hus og Have. Dette lave Hus stod endnu 1910 uforandret neden for Skolebækken.

Det var i disse Aaringer, at Prof. *Nyerup* sammen med *Abrahamson* og *Rahbek* arbejdede med at indsamle saa meget som muligt af, hvad der endnu fandtes hos Almuefolket af vor gamle Folkevises Sangskat. Nyerup og Rahbek havde været godt kendte med Edvard Storm, de havde været med til Oprettelsen af Efterslægtsselskabets Skole 1786. Ved dette Bekendtskab havde de ogsaa lært Storms Fostersøn at kende og havde da opdaget, at han havde stor Lyst til Granskning i de gamle Sagn og Viser.

Denne gamle Folkepoesi var det ikke hver Mands Sag at faa kaldt frem. Almuen var bleven mistænksom overfor den fine fremmede

Mand, som vilde have de gamle til at synge, og det var maaske ogsaa ofte for at more sig over baade Tekst og Tone, men man vilde dog ikke udsætte hverken sig selv eller de gamle arvede Viser for den Ringeagt, som ikke saa sjældent lød fra visse Folks Side.

Ludvig Holberg havde med sin skarpe Pen i en af sine Epistler sammenlignet Værdien af disse gamle Viser med afbrudte Knappenaale eller andet værdiløst Gods, som visse Folk var saa ivrige i at samle paa, at de endog fandt det Umagen værd at lede derefter i en Møding. Den lærde Historiker *Gram* havde udtalt, at disse Viser var historisk betydningsløse og Bevarelsen af sligt vidnede om Almuesmandens lave Kulturstandpunkt. Saadanne haanende Udtalelser af saadanne betydelige Mænd kunde nok bide sig fast hos Almuen og gøre den betænkelig ved at fremkomme med de kære gamle Sange, som saa ofte havde fornøjet baade gammel og ung, og mangen Vise havde talt et Alvorsord, maaske med Omkvædet: Men Lykken, hun vender sig ofte om.

Her kom Povl Rasmussen til at gøre god Fyldest paa sin Hjemegn. Han var en af deres egne, desuden var han nu igen en af Egnens Folk, overfor ham var der ingen Mistro, Folk var vis paa, at han ikke vilde gøre Løjer med dem og deres Viser, derfor vilde gamle Bedstemoder godt synge for ham. Han vandrede saa fra Hjem til Hjem, og hans Vandringer blev langtfra forgæves. Hvormange gamle Viser og Melodier han optegnede og indsendte, kan næppe bestemt opgives, men en flittig og kyndig Samler var han.

I Decbr. 1810 sendte han Nyerup 4 Folkeviser med Melodier. I Febr. 1811 sendte han en Del flere Opskrifter med Melodier. 2. Septbr. 1811 sendte han 19 Sange og 7 Melodier. 1812 og 1813 sendte han flere gamle Folkeviser og Melodier. Ofte var der Bemærkninger med, som vidnede om baade Kendskab og Kærlighed til disse gamle Poesier.

Foruden trykte Samlinger af de gamle Viser var der adskillige Aftryk af enkelte Blade i Omløb hos Folk. Saaledes fandt Rasmussen to meget forskellige Aftryk af Visen om „Skøn Anna", som begge var „trykte i dette Aar". Det var ikke alene gamle Viser, han ind-

sendte, ogsaa Sanglege optegnede han. Der har vi „Munken gaar i Enge", „Rige Fugl kommer susende, kommer brusende", „Skære, skære Havre". En Del af hans indsendte Melodiopskrifter er bevarede fra Ødelæggelse og findes nu paa Kgl. Bibliotek.

Med Sendingen 2. Septbr. 1811 fulgte en Melodi til en Sang, der ikke hørte til de gamle Folkeviser, skønt Sangen stod i Peder Syvs 200 gamle Viser. Det var Melodi til „Danmark, dejligst Vang og Vænge". Denne Sang kan ikke henregnes til Middelalderens Viser, synes derfor ikke at høre hjemme hverken i Peder Syvs Visebog eller i det Foretagende, som Nyerup var i Færd med. Som en Forklaring til, at Sangen blev taget med, staar der: „For det første er Emnet interessant og dernæst mangler Udførelsen heller ikke fra Poesiens Side al Fortjeneste".

Udgiverne skal ikke tro, at Melodien var gammel ligesom de andre Melodier, han sendte; derfor meddeler han Nyerup, at Melodien er „componeret her paa Landet i afvigte Vinter, hvilken har faaet Bifald og voldet, at Visen er siungen med Behag saavel efter Kæmpevisebogen som efter Hr. Prof. Rahbeks Mindesange, og Visen er af adskillige lært udenad". At han selv har skrevet Melodien, røber han ikke.

Danevirkevisen maa have tiltalt Povl Rasmussen meget, da han fandt, at den burde blive almindelig bekendt; men skulde det lykkes, var det nødvendigt, at Visen fik en Melodi. Ved Hjælp af en gammel Violin, som han fandt i Gaarden hos Søsteren, skrev han 1810 de Toner op, som Sangen havde fostret hos ham. Det blev den Melodi, som nu er kendt af os alle.

Rahbeks „Mindesange" og „Kæmpevisebogen" af Peder Syv var altsaa godt kendt der paa Egnen. Nu kommer Povl Rasmussen med en Melodi til en af Sangene, som man hidtil ikke har kunnet synge og derfor næppe lagt videre Mærke til. At Rasmussen paa sine Vandringer omkring i Hjemmene ofte har sunget Danevirkevisen for at faa de gamle Viser kaldt frem, kan der næppe være Tvivl om.

Med denne Tone blev Sangen kendt ikke alene der paa Egnen, men af hele vort Folk. Det kan derfor siges med en vis Ret, at Povl

Rasmussen har ikke alene givet os Tonen, men ogsaa Sangen, da det er paa Tonens Vinger, at Sangen er bleven kendt i hver en Vraa.

Om denne Melodi skriver Komponisten *Lange-Müller* i Brev til Prof. Vilh. Andersen: „Denne Melodis — — — sjældne Letfattelighed gør den til en af de bedste folkelige Melodier i Verden, og dens jævne Inderlighed, dens lidt tunge, men faste og mandige Gang, dens besindige og standhaftige, mere end udbrydende og fremstormende Karakter, dens — om man saa maa sige — mere defensive end offensive Præg gør den efter min Mening noget nær til Idealet af en dansk Nationalsang".

Nu er det adskillige Aar siden, at man ikke alene i Farum, men hos hele vort Folk kunde have fejret Melodiens 100 Aarsdag. I de mange Aar har Melodien bevaret sig som fra Komponistens Haand. At en enkelt Tone er forandret, henregnes næppe til Melodiens Forbedring. P. Rasmussen maa have truffet den danske Tone meget nøje. Der er faa Melodier, der som virkelige Folkemelodier har overlevet de 100 Aar uden at være ændret adskillige Steder, ofte saa meget saa Uligheden med Originalen er bleven altfor kendelig.

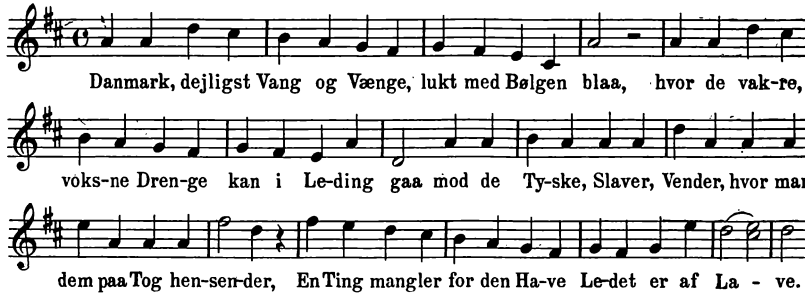

Efter Udgivelsen af 5 Bind Middelalderviser 1812—14 vedblev Nyerup at samle Viser. I 1821 udkom en Fortsættelse paa 2 Bind „Udvalg af danske Viser fra Midten af det 16. Aarhundrede til henimod Midten af det 18de". Da er det Auditør P. Rasmussen, som er eneste Medudgiver. Disse 2 Bind begynder med 60 Melodi-

opskrifter. Nyerup havde ikke videre Kendskab til Noderne. Det er derfor sikkert P. Rasmussen, som har haft Indseende med Melodierne. Bemærkningerne ved adskillige af Viserne om, at det særlig er for Melodiens Skyld, Visen er tagen med, maa vel derfor stamme fra ham.

Der gaar nu nogle Aar, inden vi hører noget om Melodien til Danevirkevisen. Første Gang, den lød for Offentligheden, var 1821. *Oehlenschläger* havde skrevet Tragedien „Erik og Abel", som blev opført første Gang paa Det kgl. Teater 21. April. Dette Skuespil om den sørgelige Broderstrid mellem disse to Sønner af Kong Valdemar begynder med, at en blind Olding synger til Harpen fire Vers af „Danmark, dejligst Vang og Vænge", første Vers og de tre sidste paa Povl Rasmussens Tone. Skuespillet var udkommet Aaret før. I et Brev 29. Decbr. fra Rasmussen til Nyerup staar der, at det er Grundtvigs Omarbejdelse af Visen 1817 i „Danevirke" som Oehlenschläger bruger. Det er det ikke heltud, der er nogle Forandringer, som velsagtens stammer fra Oehlenschläger.

Man antog dengang, at Melodien stammede fra samme Tid som de øvrige Melodier, der i 1814 var udgivet til Viserne fra Middelalderen. Følgende Replik viser dette: Kong Erik (Plovpenning) spørger Oldingen, om han selv har digtet denne dejlige Vise. Nej, svarer han,

„denne Vise er gammel,
og tit har jeg den sjunget i min Velmagt,
da jeg var stærk og fulgte Konning Volmer
paa sine Tog".

Denne Tragedie fik en særlig Betydning i den nationale Kamp. Efter Orla Lehmanns ildfulde Novembertale ved Trykkefrihedsselskabets Generalforsamling 1836 om Forholdene i Sønderjylland blev Tragedien denne Vinter opført 2 Gange. I den stærke Kamptid efter Lorenzens kække Optræden i Slesvig Stænderforsamling Novbr. 1842 blev „Erik og Abel" Vinteren 1843—45 opført 5 Gange paa Det kgl. Teater. Senere i 40erne adskillige Gange.

Disse Teateraftener bragte Danevirkevisens Ord og Tone ud i store Kredse. Ogsaa ud over Landet naaede Tonen langt omkring.

St. St. Blichers Himmelbjergmøder begyndte 1. Aug. 1839. Der skulde folkelige Emner føres frem, og Sange for Fædrelandet skulde tone. Blicher mødte med Sangen: „Danmark, Fostermoder kære", og den skulde synges paa Tonen til Danevirkevisen. Det var maaske første Gang, denne Tone lød ved en Folkefest. Da man derefter sang en Vise af Væveren fra Viby Mark, *Peder Jensen Högh*, lyder samme Tone igen. Naar baade Præsten og Væveren digtede deres Sange til denne Melodi, er det sikkert, fordi de vidste, at den kunde Folk synge[1].

Da den første Skamlingsbankefest blev afholdt 18. Maj 1843, lød den samme Tone der. Danevirkevisen med alle sine 14 Vers blev sunget. 4. Juli 1844 afholdtes næste Skamlingsbankefest, 12,000 Mennesker var tilstede. Den samme Tone lyder der igen, denne Gang til Grundtvigs Sang: „Slesvig! Anglers Jarlesæde."

Sangen med sin Melodi var i Løbet af godt en Snes Aar bleven vort Folks Fædrelandssang. Hvem der var Forfatter til Ordene, vidste man, men hvem der var Forfatter til Tonen vidste man ikke. Melodien var 30 Aar gammel, Tusinder havde glædet sig over den. Forfatteren havde i alle disse Aar levet i en af Hovedstadens nærmeste Landsbyer. Det blev dog først i 1840, man fik Oplysning om, fra hvem Tonen til Danevirkevisen stammede.

Trykkefrihedsselskabets Sangbog fra 1836, hvor første Sang er „Danmark, dejligst Vang og Vænge", manglede en Melodisamling. *Berggreen* tog sig for 1840 at afhjælpe dette Savn. I Fortalen til denne Nodesamling meddeler han, hvem Forfatteren er. Berggreen fortæller, at han hændelsesvis havde faaet at vide, at Melodien ikke stammede fra Middelalderen, hvad han ogsaa havde tvivlet paa, thi adskilligt tydede paa, at den næppe kunde have saa høj Alder, som man hidtil havde antaget. Da det blev nævnt for ham, at Forfatteren nok skulde være den gamle Auditør i Farum, skrev han til ham derom. Svaret bekræftede fuldtud, at saadan forholdt det sig.

Aarene gaar. I Landsbyens Stilhed sidder den ensomme Mand Povl Edvard Rasmussen i den tarvelige Stue, sysler med sine Bøger,

[1] Aakjær: St. St. Blicher II S. 298.

skriver sine Optegnelser med de sære Skrifttegn i Dagbøgerne. De gamle Sagn og Viser er han ikke længere med til at samle. Tidens politiske og nationale Spørgsmaal brydes der mangen en Lanse for, men i den Kamp er han ikke med. En Kampnatur har Auditøren aldrig været. Han hører ikke hjemme i al den Strid. Ingen har Brug for ham. Han er bleven glemt.

Men hvad der ikke er bleven glemt eller vil blive det, er den Tone, han engang gav vort Folk, den er med i Kampen, den lyder i de Dage, og for de Tusinder af bekymrede Sind lyder den „som en Salme i den fyldte Kirke", og den virkede som en Salme, der kalder Tilliden og Fællesfølelsen frem i Sindene. 1848-Dagene bekræfter dette. Den gamle Auditør er alligevel med i Kampen.

Stod han end noget fjern fra Dagens Strid, saa var der andre Dage, han altid tænkte tilbage paa med Glæde. Det var de Barndoms- og Ungdomsdage, da han levede sammen med Edvard Storm. Naar han fandt Brevene frem, han havde faaet fra Vennen, gik Tankerne tilbage til de Dage, da Storm fandt ham derude i det fattige Hjem, og saa mindedes han den første Jul i Farum Præstegaard, da han om Aftenen sad hos den Ven, der vilde hjælpe den fattige Dreng frem, ivrig lyttende til de Samtaler, som Storm og Præsten førte med hinanden.

Naar den gamle lod Tankerne føre sig tilbage til Skoletiden i Efterslægtsselskabets Skole, da han daglig var under Storms Paavirkning, saa bragte Minderne Smilet frem, saa levede han i Tankerne sine bedste Dage om igen. Disse Minder vilde han helst dvæle ved.

Hvad havde Livet nu i de mange Aar bragt ham?

Man saa ham færdes ude i sin lille Have mellem Frugttræerne, som han selv havde plantet, og de mange Roser, som han særlig holdt af. Han nynnede:

Rose, min Glæde,
mit Øjes Lyst,
kom og tag Sæde
her ved mit Bryst.

Saa gik han i sin graa Kavaj smaa Ture hen til det gamle Majtræ, der i hans Drengetid saa ofte havde været Samlingssted for Byens Ungdom, ja for de ældre med. Ved Midsommertid stod Træet pyntet med stærktfarvede Silkebaand og anden Pynt, mens unge og gamle dansede til Hjembyens Musik og til Majvisen. Nu var den Herlighed forbi, og nu kom den gamle Mand ved sin Stok forbi Træet, nynnende saa smaat ved sig selv, men ensom var han, og ensom vilde han helst være. Et gammelt Postbud gjorde Stuepigetjeneste hos ham, dog ikke hver Dag, og grundigere aftørret blev nok langt fra hans fattige Bohave. Engang imellem fik Trangen til at komme sammen med andre dog Magten over ham, saa gik han hen i Kroen og fik sig en Whist.

Digteren *Kaalund* gjorde i 1840erne ofte om Sommeren Ture ud til Pastor Aagaard i Farum. Der samledes mange unge i det Hjem. Han fandt snart ud til Auditøren, og det lykkedes virkelig at faa Eneboeren ud af „Hulen", som Kaalund kaldte hans Bolig, endog at faa ham med hen i Præstegaarden, hvad man der var meget forbavset over. Rasmussen følte sig ikke rigtig hjemme i de ny Omgivelser. Det kunde jo ogsaa hænde, at han sommetider paa Grund af sit noget afstikkende Væsen blev holdt noget tilbedste af de langt yngre; hans Ordafledninger og Forklaringer over Talemaaders Fremkomst kunde ofte kalde Smilet frem. I Kaalunds Selskab følte han sig saa vel, at han endog kunde være med til en god Latter, og det havde man ikke troet muligt. Hans Dragt, naar han var i Besøg, var meget gammeldags; den stive Frakke med den høje Krave, Kalvekrøset og den høje Hat hørte vistnok til Aarhundredet før.

Kaalunds Glæde over Egnens Naturskønhed fik Udtryk i Digtet „Farum". Dette Digt tiltalte den Gamle. Kaalund fik ham derfor til at sætte Melodi til Sangen, og denne Melodi maa det være Kaalunds Mening bør bruges, thi han bemærker ved Sangen: „sat i Musik af Komponisten til „Danmark, dejligst Vang og Vænge" Auditør Povl Rasmussen i Farum". (Samlede Digtninge, udg. af O. Borchsenius). Melodien blev spillet i Præstegaarden, der fik den godt Lov, skriver

en af Døtrene, men den blev vistnok aldrig trykt og er formodentlig gaaet tabt.

Engang fik Kaalund ham med paa en Skovtur sammen med flere Venner, det blev Nat, inden Turen endtes. En saadan Udflugt havde Povl Rasmussen ikke været med til siden sine unge Dage. Da Kaalund sammen med Løjtnant Frederik Schack prøvede paa at samle nogle unge Mænd og Karle paa Gæstgivergaarden til Undervisning i Dansk, Skrivning og Regning, fik han den aldrende Auditør til at hjælpe med i det Arbejde, og det gik godt. Men Kaalunds Besøg hos Præstens holdt op, og saa fik Ensomhedsfølelsen igen Magten over ham.

Det kunde hænde, at en Sangforening fra København paa sin Sommerudflugt til Farum Skov og Sø standsede ved det lille lave Hus for at lade hans Danevirkemelodi lyde for ham i flerstemmigt Kor. Det glædede han sig over, men sin Glæde lod han næppe nogensinde komme til Udtryk overfor Sangerne.

Professor Berggreen fik ved Kultusminister Hall i 1859 udvirket, at Povl Rasmussen fik et Tillæg til Pensionen paa 200 Rdl. aarlig. Han havde vistnok ikke selv gjort Skridt til denne Forhøjelse. Hvad han hidtil havde faaet, havde han kunnet slaa sig igennem med, men Berggreen havde vel fundet, at han i sin høje Alder kunde trænge til lidt blidere Levevilkaar. Samme Aar har vi hans 83. Aarsdag d. 29. Oktbr. Den Dag havde „Berlingske Tidende" en Spidsartikel om ham, skrevet af Redaktøren, Digteren H. P. Holst:

„Danmark, dejligst Vang og Vænge"
sang Du før saa smukt;
nu Du kan til Hvile trænge,
snart Dit Lys er slukt.
Dog mens end Din Lampe brænder,
her min Tak til Dig jeg sender
for Din Sang, som „danske Drenge"
ville synge længe!

Vistnok kun faa af Bladets Læsere ved, at den Mand, der har componeret den smukkeste og folkeligste af alle vore fædrelandske Melodier, hedder Povl Edvard Rasmussen, og endnu færre ved, at denne Mand lever endnu og i Dag fylder sit 83. Aar. Naar Køben-

havnerne paa deres Sommerudflugter tager ud til det dejlige Farum, og der saa ofte lader Tonerne til „Danmark, dejligst Vang og Vænge" lyde ud i den friske Skov og ved den stille Sø, da er disse Toner maaske naaede hen til en gammel Mands Øre og bleven til et Solblink i hans ensomme og glædeløse Tilværelse. Han selv er bleven gammel og svag, men hans Melodi er ligesaa ung og kraftig som for et halvt hundrede Aar siden.

I de omtrent 50 Aar, han har haft Hjem i Farum, har han reddet adskillige af vore gamle Kæmpeviser fra Forglemmelse, og han skal have opskrevet en Del, som vedrører Historien. Ret meget er det næppe, men hvad vi særlig kender, er, at han har componeret en Sang, der har ligesaa megen Livskraft i sig som den Tekst, hvortil den er skrevet. Og dette er Grund nok til at drage hans Navn frem af en ufortjent Forglemmelse. Og vi tror, at de mangfoldige, som har følt denne fædrelandske Sangs vækkende og styrkende Kraft ville i Dag sende en venlig Tanke til den gamle Mand for hans Melodi, „der haver den Skæbne, den aldrig kan dø", ligesaa lidt som den Følelse, hvoraf den er udsprungen.

Denne Artikel bidrog dog noget til, at den gamle Mand ikke blev helt glemt. Maaske Artiklen ogsaa bidrog til, at Kongen i Januar 1860 gav ham Ridderkorset.

Saa en Dag i Juli 1860 fik han Besøg af en Ven fra de unge Dage. De talte om Ungdomstiden med dens mange Drømme og lysende Udsigter. Var de forlængst vejrede bort, nu da Haaret var graanet? Vemodig har Samtalen sikkert været. Hvad var Livet nu? Uvirksom var han, og det syntes han, han havde været i mange Aar. Havde Livet bragt ham andet end Tab paa Tab? At hans Melodi havde lydt paa Folkets Læber i alvorlige Stunder, og at den levede endnu, kunde ikke bidrage videre til at oplive Sindet nu, da han gik saa ensom der i de lave Stuer og stred mod den Livslede, der fik mere og mere Magt over ham.

Næste Morgen, d. 18. Juli, fandt man ham død i sin egen Stue, død for egen Haand. Paa Bordet stod skrevet med Kridt: „Mine Synder er blevne mig for svære!"

Ovre bag Kirkegaardsmuren findes hans simple Gravsted. Et lavt Jerngitter hegner om den graa Ligsten.

„Sagte hviskende ved Havemuren
Hængeasken staar;
over Dødens Senge har Naturen
bredt sin Blomstervaar."

Litteratur:

Nekrolog af *L. Both* i „Folkekalender for Danmark", 1861. — *L. Both:* En af Folkets Komponister i „Tidsskr. f. Kirke-, Skole- og Folkesang", 1880—81. — *Nic. Bøgh* i „Personalhistorisk Tidsskr.", III R. 4, 1895, S. 280 ff. og 5, 1896, S. 52 ff. — *A. Eschricht* i „Gads danske Magasin", 1909—10. — *Nyerup og P. Rasmussen:* Udvalg af danske Viser, I, 1821. — *Hjalmar Thuren:* Melodien til Danmark, dejligst Vang og Vænge i „Danske Studier", 1911, S. 28—36.

MAJOR MORTEN BERNTSEN MAULS OG DOROTHEA WILSTERS VIELSE I TIKØB PRÆSTEGAARD 1698

ET TIDSBILLEDE

VED ERH. QVISTGAARD

Om denne Sag skriver Biskop Bircherod følgende i sin bekendte Dagbog:

1698. 10. Januar. „En af Kongens Militære Betjente, Morten Berntsen Muhl (Maul), Major ved Artilleriet, der hand nogle Gange hafde hos Hans Mayestet forgiefvis gjort Ansøgning om Tilladelse at faa sin afdøde Hustruis Søster til egte, tog hand med hende i Dag tilig hen til Tykiøb (Tikøb) og loed sig der sammesteds af Sognepræsten M. Wichmand til hende copulere; dog bemelte Præst uviidendis, at det med deres Affinitet[1] saaledes hengde til sammen, saa som mand, formedelst et Par falske Forlovere, hannem for ald Ulempe gvaranterede".

Denne Sag, som her kortelig berettes, drog saa alvorlige Følger med sig for Personerne heri, at det kan være af Interesse at lære denne Sag fuldtud at kende. Om Enkelthederne og Personerne i denne Sag fortælles nærmere følgende:

Major *Morten Berntsen Maul* havde som foran anført nogle Gange ansøgt Kongen om Tilladelse til at ægte sin afd. Hustrus Søster *Dorthea Wilster*, men skønt det blev ham nægtet, lod han sig dog i al Hemmelighed vie til hende 10. Januar 1698 af den intet anende Sognepræst i Tikøb, *Wichmand Olesen Hasebarth*. Som Forlovere

[1] Svogerskab.

garanterede hans Svogre Søløjtnant *Daniel Wilster* og Grenaderløjtnant *Alfsen* Præsten, at der intet var til Hinder for deres Vielse.

Efter sin Tilbagekomst til København blev Major Maul ved Kaptajn-Vagtmesteren arresteret og ført til Kastellet, hvor han dog maatte modtage Besøg af alle undtagen af sin unge Hustru. Hun blev kort efter forvist til Bornholm og Ægteskabet erklæret ugyldigt ved Konsistoriums Dom af 24. Febr. 1698. — 1698 $^{12}/_{3}$[1] ansøgte han om Pardon „für sich und seiner sähl. Frauen Schwester, Dorothea Wilster, des durch fleischliche Erkäntnis gethanen Falles halber, sampt für die beider darauf erfolgten Copulation[2]". Hun blev benaadet og ægtede 1700 paa Bornholm Kaptajn i Artilleriet *Hans Andreas Dilleben*, der var ansat derovre. Efter 3 Maaneders Arrest blev han sat paa fri Fod, og trods alt dette avancerede han saaledes, at han tilsidst blev Chef for Artilleriet med Generalmajors Rang. Han blev gift igen og døde 1727 i Helsingør.

Hvad Straf Forloverne fik, berettes desværre ikke, men da de, som det følgende viser, søgte om Pardon, er de ogsaa bleven dømte til Straf.

Værst synes det at være gaaet ud over den skikkelige Præst i Tikøb, vel egentlig den uskyldigste Part i Sagen, idet Forloverne havde garanteret for, at alt var i Orden. Han blev suspenderet og maatte i nogle Maaneder være i Arrest i sit Logement i København. Ved Dom af Konsistoriet af 23. Febr. 1698 blev han trods alle undskyldende Momenter dømt til at have sit Embede forbrudt.

Han blev dog af Konsistoriet anbefalet til Benaadning for hans egen og hans mange Børns slette Tilstand, d. v. s. Fattigdom[3].

Dommene, som Konsistoriet fældede over ham og Major Maul, og Motiverne til baade hans Suspension og Ægteskabets Ophævelse, skønt det var lovformelig udført, findes i Lynge-Kronborg Her. Provstebog S. 238 og anføres nedenfor. — Major Mauls Ægteskabsansøgning samt Kongens Afslag herpaa ligesom ogsaa Dommen over Forloverne findes ikke mere i Arkiverne.

[1] Indkomne Sager $^{142}/_{1698}$ (Rigsarkivet). [2] for sig og sin salig Hustrues Søster Dorthea Wilster, paa Grund af det ved kødeligt Kendskab gjorte Fejltrin og for begges derpaa fulgte Ægtevielse. [3] Den kgl. Benaadning se Slutningen.

DOMMEN OVER PASTOR WICHMAND HASEBARTH

Dom, som falt ofver Mag. Wichmand Olsen Hasebard paa Konsistorio i Kiøbenhafn d. 23. Febr. 1698, fordi hand hafde i sit eget Hus Copuleret Major Morten Maul med hans forige hustrues Søster ved nafn Dorothea Wilster d. 10. Jan. 1698.

Enddog klarlig noch fornemmes, at Mag. Wichmand icke haver handlet herudi forsetlig, idet hand haver ladet sig indbilde, at disse Folk vare fremmede rejsende personer, som hastede med deres Copulation for deres rejses skyld, oc desforuden har forsiunet sig med tvende mands Caution, saa eractes det dog, at hand baade af Majorens egen bekiendelse saa oc af den foreviiste Consumptions Seddel confereret med Kongl. Maj.ts. Bref kunde have fattet andre tanker, efterdi Kongens bref nefner kun Morten Berentsøn, har oc ikke efter loven bespurt sig enten med sin Proust eller Biskop. Oc som hand imod alt dette har ladet sig nøje med tvende ubekiente Cautionister, hvilke faar at staa til deres eget forsvar efter Forordningen de dato d. 31. Aug. 1695, saa sees icke, at Mag. Wichmand som en gammel Præst i sit Embede haver brugt den forsictighed herudi, som hand burde, og derfor forseet sig kiendelig mod lovens pag. 251 § 3, idet han under disse ubekiendte, som ei vare hans egne Sognefolk, uden Skudsmaal og uden fornøielig forsikring og forløfte haver sammenviet tvende personer, som nu fornemmes i de forbudne leed hinanden saa nær paarørende. Hvorfor som hans Kongel. Majestæt i sin udgangne forordning af 23. Maj 1696 saavel som i den samme Forordning igientagne anden Forordning af 4. Aug. 1680 med saa alvorlig nidkiærhed vil have alle slige ureguleredе oc utilbørlige functioner endda hos de afsatte Præster med stor Straf forekommen oc afskaffede, saa vidste vi ikke for denne formastelse at kunne befri Mag. Wichmand fra samme Straf, at han io med saadan ulovlig oc utilbørlig Vielse hafver forbrudt dette sit Kald. Alene som hand saa vemodelig beklager sig, at hand icke med forset, men ved Cautionisternes høje forsikring haver ladet sig dertil i sin eenfoldighed forlede, saa indstilles dette til Hans kongl. Majestæt i dybeste Underdanighed, om hand maa bevises nogen kongelig Naade til samme strafs formildelse. Hvilket vi oc samtligen i dybeste Underdanighed for Mandens og hans mange Børns slette Tilstand skulde vilde ynske.

Denne Commission var befalet Stiftamtmand og Biskoppen, som til sig tager de nærmeste Provster, Mag. Joh. Adolf Bornemand i

København, Mag. Søfren Jonassen i Roeskilde, Mag. Christen Blichfeld i Kiøge, Mag. Laurits Aagaard i Helsingør, Mag. Hans Windekilde i Steenløse, Mag. Torben af Ledøie, Hr. Villads i Greve, Hr. Niels Spydstrup i Holbo Herred, som alle, da dommen falt, vare ofværende. — .

DOMMEN OVER MAJOR MAUL

Anno 1698 d. 24. Februarii blef efterskrefne sententz publice[1] *oplæst paa consistorio i Kiøbenhafn og maatte gaa ind at høre derpaa hvo som vilde.*

Udi den Sag imellem *Brostrup Albertin* paa den ene og *Bertel Biørnsen* paa Major Morten Mauls Vegne paa den anden side kiendes saaledes:

Saasom *Brostrup Albertin* efter Hans kongl. Majestæts Allernaadigste Befaling søger og tiltaler Morten Maul, Major ved Hans kongl. Maj.'s Artolleri, formedelst at hand nyeligen skal have understaaet sig et ulovligt oc i Christenheden usædvanligt Ecteskab in primo gradu affinitatis[2] at indgaa oc fuldbiurde med sin afgangne Hustrus kiødelige Syster Dorothea Wilster, med hvilket hand formener, at hand baade haver overtrædet loven, som sligt Matrimonium[3] med tydelige Ord forbyder, saa oc under uliige nafnes angifvelse ladet sig copulere af en udenbyes Præst. Hvilket hand dog med videre denne sinde upaatalt forbigaar oc sætter alene i rætte, om icke dette Echteskab er af den beskaffenhed, at det efter Loven bør igien at dissolveres[4] oc per divortium[5] ophæves af efterfølgende Motiver:

1. fordi loven ingensteds approberer noget, som eractes stridigt mod Guds Lov, især mod det Generalforbud de non [in] accedendo ad proximam carnis suæ[6] samt speciel Levit XVIII v. 18 (3. Mosebog).

2. fordi Loven sætter sligt Ægteskab, som Major Maul haver giort, i lige „parallelo inconvenientiæ[7]" med Guds Lov, som det kunde være sket med hans egen Syster.

3. Udi henseende, at om saadant Egteskab skulde tolereres[8], vilde det „relinqvere conscientias in perpetuis impuritatibus[9], at saa ofte copula carnalis[10] blev repeteret, saa ofte vilde incestus[11] fornyes oc

[1] Dom offentligt. [2] i første Svogerskabs Grad. [3] Ægteskab. [4] opløses. [5] ved Skilsmisse. [6] om ikke at gaa til sin nærmeste kvindelige Slægtning. [7] Grad uoverenstemmende. [8] taales. [9] efterlade Samvittighederne i stadig Urenhed. [10] kødeligt Ægteskab. [11] Blodskam.

repeteres oc per continuum incestum[1] blive „continuum peccatum mortale[2]". Dersom oc Majoren vilde excipere[3], at ingen befalning findes i Guds Ord de dirimendo tali conjugio[4], saa holder han det dog pro regula in gradibus prohibitis matrimonium et prohiberi contrahendum et dirimi contractum[5].

4. formener hand, at den copula et benedictio sacerdotalis[6], som ved dette Egteskabs Verk er blevet adhiberet[7], icke kand giøre nogen hinder til dets skilsmisse, efterdi den icke kand giøre det ræt og lovligt, som i sig selv er synd og uret, og det vinculum[8] formedelst den forommelte proximitet[9] ei kand anses for et lovligt Egteskab, men det sammenknyttede Baand ved Rætten opløses. Det, Major Maul hafver til sin undskyldning skrefvet paa Stefningen, at hand nu først var kommen i Erfaring, at hand har syndet imod Loven, formener hand icke at kunne vinde bifald og derfor endeligen paastaar oc sætter i rætte, at det fuldbragte Egteskab imellem Major Maul og Dorothea Wilster, som er baade i Guds og Kongens Lov forbøden, bør som ulovligt icke stande ved macht, men efter Loven at casseres og ophæves.

Bertel Biørnsøn derimod paa Major Mauls vegne paastaar, at omendskønt Major Maul og Dorothea Wilster bekiender, at deres imellem værende Egteskab er indgaaet og fuldbyrdet imod Hans Maj.ts. Lov pag. 500, Art. 4, saa formener de dog, at deres Egteskab icke ved dom bør adskilles.

1. fordi udi denne Sag icke conkurrerer nogen af de tilfælde, som loven fra pag. 511 til pag. 518 fornemmelig vil have annoteret som alene causas sufficientes[10] til Egteskabs Skilsmisse, men contrahentes[11] ere velfornøjede med hverandre paa begge sider.

2. Vil de særdeles referere sig til Loven pag. 502 distinctione 7ma[12], som udtrykkelig forklarer, at hvor nogen enten uvitterlig eller forsetlig indlader sig i Egteskab inden saadan forbuden Svogerskabs Leed, de dog icke ved dom bør adskilles.

3. formener de at kunne betjene sig til deres Forsvar af Loven pag. 518, Art. 16, distinctione I, at dersom Mand eller Qvinde, naar nogen af dem forseer sig med hans eller hendes næste Led, som er imod Guds Lov, de dog, saafremt den skyldige paa Livet benaades, maa blive tilsammen udi Ægteskab. Oc som det conjugium[13] med

[1] vedvarende Blodskam. [2] vedvarende Dødssynd. [3] indvende. [4] om Opløsning af saadant Ægteskab. [5] for Regel, at i de forbudte Grader skal det baade forbydes at indgaa Ægteskab, og hvis det er indgaaet, skal det opløses. [6] Vielse og præstelige Velsignelse. [7] anvendt. [8] Baand. [9] Slægtskab. [10] tilstrækkelige Grunde. [11] Parterne. [12] syvende Punkt. [13] Ægteskab.

den første Syster ved hendes Død er solveret[1], at deres Ægteskab icke ved Dom bør adskilles, i Fald at Hans Kongl. Maj.st. skulde vilde hafve nogen Naade for dem imod den Straf, som de for den Kongl. Lovs Overtrædelse er falden under.

Da som bemeldte Major Maul og Dorothea Wilsters indgangne fælles Ægteskab befindes aabenbarlig at stride imod Guds egen Lov, hvor icke alleniste meldes i Almindelighed efter Ordene i Hovedsproget, at aldeles ingen skal holde sig til nogen sit Kjøds Næste, som er enten hans næste Blods Forvante eller hans Hustrus næste Blods Forvante, efterdi Manden oc hans Hustru ere et Kød, men endog i Særdelished forbydes, at ingen maa aabenbare sin Broders Hustrus Blysel. Hvoraf ufejlbarlig sluttes, at en Mand ikke heller maa hafve sin Hustrus Syster. Ja end mere, som ingen Kvinde maa have sin Mands Broders Søn, hvilket udtryckeligen forbydes, eller en Mand sin Hustrus Systerdatter, som er en Grad længere fra ham, saa maa han langt mindre have sin Hustrus Syster, som er hannem en Grad nærmere. Hvilket Guds Lov icke alene obligerede Jøderne til, men oc alle Folk, endog under det nye Testamente. Saasom Hedningerne bleve udspyede og udryddede af Canaans Land, fordi de hafde besmittet dennem med de Vederstyggeligheder, som i bemeldte Guds Lov forbydes. Oc dersom nogen paa Major Mauls Vegne vilde paastaa, at Guds Lov forbyder allene at tage sin Hustrus Syster, mens den anden endnu lever, da bør actes, at det er en Maade at tale paa i Hovedsproget, som bemærker, at een Mand icke maa tage een Hustru til den anden, medens den forrige Hustru lefver, som er, at en Mand icke maa have 2 Hustruer tillige oc paa een Gang. Thi kiendes og dømmes, at ovenbemeldte Ægteskab er i højeste Maade stridendes imod Guds egen hellige Lov, en vederstyggelig Blodskam i en af de allernærmeste Svogerskabs Grader oc aldeles utilladelig for Gud, for Menneskene højest forargelig saasom det oc derfor saa strengeligen er forbuden i hans Maj.ts Allernaadigste Lovs 3. Bog, XVII. Cap., pag. 500 med klare og tydelige Ord, at en Mand icke maa have sin Hustrus Syster oc de siden med højeste Straf ansees. Hvorfor det oc her aldeles bør ansees som intet Ægteskab, der ingenlunde af Gud er sammenføjet oc saaledes baade for Gud og Mennisker i alle Maader hermed ophæves.

I Kirkeh. Saml. 4, 1, 135 er tilføjet: Vores allernaadigste Vilje er, at denne Dom skal saaledes offentlig afsiges.

Skrevet paa vort Slot København d. 19. Febr. 1698.

Christian. R.

[1] opløst.

KGL. BENAADNING FOR PASTOR WICHMAND HASEBARTH

Salutem, amorem et officia in Christo paratissima[1]!

Venerande et clarissime Dne Præposite[2], udi Hast tiener dette til venlig Efterretning, at Hans Kongl. Maj.st. i Aften allernaadigst hafver efterladt oc tilgifvet Mag. Wichmand Hasebarth sin begangne Forseelse med Copulationen[3] imellem Major Maul oc hans afgangne Hustrus Søster Dorothea Wilster, saa hand sit Kald Tikiøb oc Hornbek igien maa tiltræde oc som Sognepræst her efter niude oc betiene. Hvorfor Dne[4] Præpositus strax vilde communicere sine Herreds Brødre sligt, at bemeldte Mag. Wichmand self her efter forsiuner sin Tjeneste i Embedet oc de fra slig Besværlighed kand være forskaanede. Jeg forblifver næst Guds Beskiermelses Ynske

Hafn. d. 19. April 1698.

Deres tjenstvillige udi Herren
H. Bornemand.

Mag. Lars Aagaard!

Dommen og Straffen over Forloverne kender vi, som ovenfor omtalt, ikke, men at de ogsaa er bleven idømt Straf ses deraf, at d. 3. Apr. 1698 ansøgte Søløjtnant Daniel Wilster paa egne og Svogeren Løjtnant Alfsens Vegne om Pardon[5], idet de erkender, at de har syndet mod Kirkeritualet § 309, og Løjtnanten undskylder sig med, at hans store hjærtelige Kærlighed til hans yngste Søster har forledet ham til denne Kaution[6]. Resultatet af Ansøgningen kender vi ikke. — Hermed sluttede denne famøse Sag.

---

[1] Kærlig Hilsen og redebon Tjenstvillighed i Christus! [2] Højærværdige og udmærkede Hr. Provst. [3] Ægtevielse. [4] Hr. [5] Løjtnant Alfsen var flygtet til Norge, vel af Frygt for Straffen. [6] Indkomne Sager til Krigskancelliet, Marinen vedkommende (Rigsarkivet).

SAMFUNDETS VIRKSOMHED

FRA 1. OKTBR. 1931 TIL 30. SEPTBR. 1932

ONSDAG den 16. Marts 1932 blev Samfundets 26. ordentlige Generalforsamling holdt i Helsingør. Dirigent var Sparekassedirektør *Andersen*, Hillerød.

Af Bestyrelsen fratraadte efter Tur fhv. Overlærer *Carl Christensen*, Frederiksværk, Folketingsmand *I. P. Larsen*, Helsingør, Lektor *Hakon Müller*, Helsingør, og Højskolelærer *Uhrskov*, Hillerød. De genvalgtes alle. Endvidere valgtes i St. f. Lærer *Holm*, Svedstrup, der var fratraadt, Sognefoged *Hans Jensen Hansen*, Ølstykke.

Bestyrelsen bestaar af:

Sparekassedirektør *C. Andersen*, Hillerød, Gaardejer *N. J. Andersen*, Mørdrup, Lektor *H. Boisen*, Hillerød (Formand), Pastor *Villads Christensen*, Græsted, Sognefoged *Hans Jensen Hansen*, Ølstykke, Folketingsmand *I. P. Larsen*, Helsingør, Lærer *O. Larsen*, St. Hagelse, Lektor *Hakon Müller*, Helsingør (Skriftudvalget), Læge *A. H. Riise*, Hillerød, (Sekretær og Kasserer), Højskolelærer, Forfatter *A. Uhrskov*, Frederiksborg Højskole, og fhv. Adjunkt *Fr. Weilbach*, Snekkersten.

Til Revisorer valgtes Lektor *Carstens*, Hillerød, og Skoleinspektør *P. Petersen*, Hillerød.

Repræsentanter (Lovens § 7) er: Skolebestyrer *Hatt*, Frederikssund, Gaardejer *N. Jensen*, Farum, og Lærer *Sørensen*, Jægerspris.

Fhv. Overlærer *Carl Christensen*, Frederiksværk, afgik ved Døden d. 22. Maj 1932. Han havde da været et interesseret og virksomt Medlem af Bestyrelsen i over 25 Aar, lige fra Samfundets Stiftelse i 1906. Medlemmerne vil han i særlig Grad være kendt som Forfatter af Bogen om „Frederiksværk".

Ogsaa et andet tidligere Medlem af Bestyrelsen, fhv. Overretssag-

fører *H. Mourier*, Helsingør, er i 1932 afgaaet ved Døden. Han sad i Bestyrelsen 1912—23 og udførte i en Aarrække et stort Arbejde som Samfundets Kasserer og Sekretær.

Samfundets Aarbog for 1931 (*Arne Sundbo:* Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie. I. Tiden til 1809) udkom i Oktober 1932 og udsendtes til Medlemmer og Subskribenter.

Samfundets Medlemstal var ved Regnskabsaarets Begyndelse: 3 livsvarige Medlemmer, 625 Medlemmer og 25 Subskribenter. Den 1. Oktober 1932 har Samfundet: 3 livsvarige Medlemmer, 634 Medlemmer og 24 Subskribenter.

Paa Finansloven for 1932—33 er der bevilget Samfundet et Tilskud af 155 Kr.

Fremdeles har Samfundet modtaget Tilskud fra Frederiksborg Amtsraad (100 Kr.), Byraadene i Frederiksværk (25 Kr.) og Hillerød (50 Kr.), Sogneraadene i Birkerød (25 Kr.), Frederiksborg Slotssogn (10 Kr.), Gerløv-Draaby (20 Kr.), Græsted-Maarum (10 Kr.), Helsinge-Valby (10 Kr.), Hørsholm (50 Kr.), Kyndby-Krogstrup (10 Kr.), Lynge-Uggeløse (20 Kr.), Skuldelev-Selsø (10 Kr.), Slagslunde-Gandløse (10 Kr.), Stenløse-Viksø (10 Kr.), Søborg-Gilleleje (10 Kr.), Tjæreby (10 Kr.) og Ølstykke (10 Kr).

Endvidere er der modtaget Tilskud fra Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse (100 Kr.), Nordsjællands Bank, Helsinge (10 Kr.), Sparekassen for Frederiksværk og Omegn (15 Kr.) og Spare- og Laanekassen for Kronborg vestre Birk (10 Kr.)

Af C. W. Strandes Legatfond er der tildelt Samfundet en Understøttelse paa 100 Kr. og af Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpefond en Understøttelse paa 200 Kr.

Som Bidrag til Udgivelse af Frederikssunds og Slangerups Historie har Samfundet fra Slangerup Brugsforening modtaget 100 Kr. som første Del af en treaarig Bevilling paa ialt 300 Kr.

Samfundets Medlemmer, nytilkomne og ældre, kan købe ældre Aargange af Aarbogen for 1 Kr. pr. Aarbog og en Række paa 4 Aar-

gange til en Pris af 3 Kr. Aarbogen for 1920 er udsolgt. Prisen paa Særbøger vil blive fastsat i hvert enkelt Tilfælde. Samfundet har hidtil udgivet følgende Særbøger, som Medlemmer kan købe til de vedføjede Priser:

Junge: Den nordsjællandske Landalmues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog. 1915. 279 S. ..... 1 Kr.
Uhrskov: Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tider paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger. 1918. 174 S., ill. ..... udsolgt
Weilbach: Frederiksborg Slot. 1923. 142 S., 68 Ill. ..... udsolgt*)
Hillerød By. 1925. 363 S., 55 Ill. ..... 7 Kr.
Carl Christensen: Frederiksværk. 1926. 192 S., 54 Ill. ..... 3 „
Weilbach: Fredensborg Slot. 1928. 136 S., 77 Ill. ..... 3 „
Frederiksborg Amts Stednavne. 1929. 168 S. ..... 2 „
Arne Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie. I. Tiden til 1809. 1931. 416 S., 112 Ill. ..... 6 „

De historiske Amtsforeninger er komne overens om at give hverandres Medlemmer (ɔ: Personer, ikke Institutioner o. lign.) Adgang til for nedsat Betaling (eventuelt Fremstillingsprisen for vedkommende Skrift) at subskribere paa de Aarbøger og andre Skrifter, der udgives af de Samfund, af hvilke vedkommende ikke selv er Medlem, naar Begæring derom fremsættes gennem eget Samfunds Bestyrelse. Medlemmer, der ønsker at benytte sig heraf, bedes henvende sig til Sekretæren.

Opmærksomheden henledes paa det af „Dansk historisk Fællesforening" udgivne Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie „Fortid og Nutid".

Tidsskriftet udkommer med 8 Ark aarligt og koster 5 Kr. pr. Aargang; for Medlemmer af vort Samfund, der bestiller det gennem Sekretæren, dog kun Halvdelen. To Aargange udgør et Bind. Udkommet er Bind 1—9.

*) Bogen kan endnu faas hos Boghandler Tofte, Hillerød, til en Pris af 5 Kr. pr. Ekspl.

Opmærksomheden henledes endvidere paa det af Nationalmuseet udgivne Aarsskrift „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark", hvori der gives almenfattelige og rigt illustrerede Beretninger om nye sjældne Fund eller nye interessante Undersøgelser inden for Nationalmuseets Arbejdsomraader. Der er udkommet 5 Aarbøger.

Bogladeprisen er 3 Kr., men Forlaget tilbyder Bogen til Samfundets Medlemmer for 2 Kr. + Porto, naar Bestilling sendes til Sekretæren.

Ved Udsendelsen af Aarbogen hænder det, at enkelte Medlemmer ikke indløser Forsendelsen. Da dette medfører en betydelig Portoudgift for Samfundet, kan en saadan Form for Udmeldelse ikke tages for gyldig. Udmeldelse maa for at være gyldig være sket skriftlig inden Aarbogens Udsendelse.

REGNSKAB FOR TIDEN $^{1}/_{10}$ 1931—$^{30}/_{9}$ 1932.

INDTÆGT	Kr.	Øre	UDGIFT	Kr.	Øre
Overført fra 1930—31 ...	2571	86	Aarbogen	9020	44
Medlemmer og Subskribenter	2158	00	Møder	56	15
Solgte ældre Aargange ...	30	25	Administration	90	57
Tilskud fra			Dansk historisk Fællesforening	31	26
Stat, Amt og Kommuner.	607	50			
Pengeinstituter	135	00			
C. W. Strandes Legatfond	100	00			
Antikvar C. J. Petersens Hjælpefond	200	00			
Bidrag til Frederikssund- og Slangerupbogen					
Slangerup Brugsforening.	100	00			
Laan	2000	00			
Renter	59	39			
Underskud til næste Aar .	1236	42			
	9198	42		9198	42

INDHOLDSFORTEGNELSE

CAND. MAG. INGER MARGR. BOBERG, KØBENHAVN:
SAGN OG OVERLEVERING OM OLDTIDSHØJENE I FREDERIKSBORG AMT 3
LEKTOR HAKON MÜLLER, HELSINGØR:
LIDT OM ESROM SAGN 35
1. Esrom Søs Tilblivelse. 2. Broder Rus, Djævelen i Esrom Kloster.
HAVEARKITEKT JOHANNES THOLLE, KØBENHAVN:
OM HAVER OG HAVEDYRKNING I BYERNE (Frederiksborg Amt) 63
HØJSKOLEFORSTANDER GEORG HIMMELSTRUP†, AARHUS:
DANEVIRKEVISENS TONEDIGTER 92
PASTOR EM. ERH. QVISTGAARD, KØBENHAVN:
MAJOR MORTEN BERNTSEN MAULS OG DOROTHEA WILSTERS VIELSE I TIKØB PRÆSTEGAARD 1698 107
SAMFUNDETS VIRKSOMHED 114

BILLEDFORTEGNELSE

Broder Rus' Kælder. Esrom Kloster 51
Gammeldags Nellike 65
Semperfi 66
Haven ved Karmeliterklosteret i Helsingør i den moderne Tid 67
Havemønster fra H. R. Blocks Havebog 74
En rekonstrueret Blocksk Have (Vordingborg) 75
Strandgade, Frederiksværk 76
Fra Arresødal Have 77
Marienlyst Have 90

RETTELSER TIL TIDLIGERE AARGANGE

1929.

Side 36, Linie 1 f. o. Theodor Laurent Hansen, læs: Vilh. Aug. Hansen.

1930.

Side 178, Linie 13 f. n. Torslev, læs: Tørslev.

„ 199, „ 13 f. o. „ „ „

1932.

Side 30, Linie 6 f. o. K. A. Møhl, læs: K. E. Møhl.

NAVNE-REGISTER

TIL AARBØGERNE 1927, 29, 30, 32, SOM ER BETEGNEDE I, II, III, IV

R BETEGNER RETTELSER

PERSONNAVNE

Af Personer med Navne endende paa „sen" er Landboere anbragt paa deres Fornavn indtil c. 1828, Ikke-Landboere til c. 1700; efter den Tid sættes de paa Efternavn.

Til Oplysning om Personernes Levetid er vedføjet deres Fødsels- og (eller) Dødsaar eller det (de) Aar, de nævnes.

Tallene i Parentes angiver Billeder.

Aagaard, Laurits, Mag., Provst (Helsingør), f. 1656, d. 1711, IV, 110, 113. — Rasmus, Præst (Farum), f. 1777, d. 1857, IV, 103.

Aagesen, Vagn, f. 1909, III, 186.

Åhman, C. J., Generalkonsul, 1841, III, 106.

Abel, dansk Konge, III, 198.

Abrahamson, J. N. B., Major, f. 1789, d. 1847, III, 76. — W. H. F., dansk Militær og Forfatter, f. 1744, d. 1812, IV, 96.

Adler, Klinker (Helsingør), 1828, IV, 82. — Hans Peter (Køge), 1849, I, 152.

Albertin, Brostrup, Højesteretsprokurator, f. 1660, d. 1726, IV, 110.

Alexandra, engelsk Dronning, f. 1844, d. 1925, III, 204.

Alfsen, Grenaderløjtnant, 1698, IV, 108, 113.

Algreen-Ussing, Fr., historisk Forfatter, f. 1838, d. 1869, III, 28, 102 f. — Tage, Jurist og Politiker, f. 1797, d. 1872, III, 4, 31 ff, 36, 38, 48, 56 f, 59, 64, 77, 83 f.

van Aller, Handelshus (Helsingør), III, 122.

Anders Jørgensen, Fisker (Hornbæk), d. 1832, I, 141. — Pedersen, Gaardmand (Lillerød), 1823, I, 114. — Portner (Helsingør), 1585, IV, 67.

Andersen, Gartner (Fr.sund), 1897, IV, 87. — Bodil, Husmandsenke (Ullerød), 1875, I, 123. — Carl, Gaardejer (Ferle), III, 190. — Ellen, 1921, III, 187. — Hans, Fæster (Øm), 1834, III, 9. — H. C., Digter, f. 1801, d. 1875, I, 178; II, 64, 66; III, 169, 177. — Jens Christian, Fisker (Hornbæk), f. 1827, d. 1877, I, 141—158, (143). — Jørgen, Husmand, Skræder (Vallerød), 1876—79, I, 124 f. — Lars, Husmand (Saltrup), 1876, I, 124. — Niels, Murer (Uggeløse), 1873, I, 122. — Peder, Husmand (Jægerspris), 1876, I, 124. — Sigrid, 1918, III, 186. — Sophie Laurette, se Larsen. — Søren, Gaardejer (Reerslev), 1841, III, 9. — Vilhelm, Professor, f. 1864, IV, 99.

Andkjær, Steffen, f. 1905, III, 193.

Andreasen, Halfdan, III, 186, 197, 200.

Angantyr, IV, 7.
Anna, Valdemar Atterdags Frille, III, 202.
Anne Anders, Havekone (Helsingør), 1577—80, IV, 69.
Astrup, Kammerraad, 1776, I, 65. — Haagen Christian, Landeværnskaptajn, f. o. 1767, d. 1827, Generalkrigskommissær, Byfoged i Varde, I, 66 f.
Baars, Christoffer, Smed (Hellebæk), 1619, II, 24.
Bache, Konsul, Købmand (Roskilde), 1841, III, 7, 134.
Baggesen, Jens, Digter, f. 1764, d. 1826, II, 53, 56. — Sofie, d. 1797, II, 53.
Balcke, Hans, Hofsnedker, 1679, I, 35.
Balle, N. E., Biskop, f. 1744, d. 1816, IV, 92.
Bang, Jens, Præst (Slagslunde), d. 1699, II, 73. — Oluf Lundt, Læge, f. 1788, d. 1877, I, 180. — P. G., Politiker og Jurist, f. 1797, d. 1861, III, 4, 39, 49, 61, 77, 83, 87, 112.
Banner, Niels, Præst (Ølstykke), f. o. 1604, d. 1685, II, 72.
Barner, Proprietær (Mørdrupgaard), 1872, I, 122.
Batzke, Handelsgartner (Hillerød), 1897, IV, 88.
Bech, Margr., Hofjægermesterinde (Valbygaard), I, 37.
Becker, Gottfred, Hofapoteker, f. 1767, d. 1845, I, 162.
Begtrup, Holger, Højskolemand, f. 1859, IV, 88. — Jens Worm, Pagehovmester, d. 1841, IV, 88.
Bendsen, Povl, Gaardmand (Karlebo), 1812, I, 112.
Bendzen, Hans Chr., Husmand (Vallerød), 1879, I, 125.
Benedicht, Laurent, Kartograf, 1568, I, 6.
Bentzien, Wilhelm Bartholomæus, Provst (Asminderød), f. 1800, d. 1857, I, 161.
Benzon, Chr. Fr. O., Kammerherre, f. 1786, d. 1875, III, 152 f.
Berg, Christen, Politiker, f. 1829, d. 1891, I, 183; III, 144.
Berggreen, A. P., Komponist, f. 1801, d. 1880, IV, 101, 104.
Bergsøe, Carl Wilhelm, Administrator (kgl. Porcelænsfabrik), d. 1861, I, 162. — Vilhelm, Forfatter, f. 1835, d. 1911, III, 192.
Bernstorff, J. H. E., Greve, Statsminister, f. 1712, d. 1772, II, 41.
Berntsen, Arent, Topograf, f. 1610, d. 1680, I, 48.
Berthelsen, Peter, Borger (Helsingør), 1737, IV, 74.
Beutner, Simon Nicolai, Kaptajn (Springforbi), f. 1794, d. 1880, III, 8, 150 f.
Bille, Oluv, Lensmand (Abrahamstrup), d. 1602, II, 9. — Torben, Lensmand (Abrahamstrup), 1500, II, 6.
Bircherod, Jens, Biskop, f. 1658, d. 1708, IV, 107.
Birgitte, Anders Godskes, 1709, II, 30. — g. m. Christian Tuxen, I, 41.
Biørnsen, Bertel, Højesteretsprokurator, udn. 1693, IV, 110 f.
Bjellekjær, J. P., Gaardejer, Sparekassedirektør, f. 1862, d. 1928, II, 77 ff, (77); IV, 32.
Bjørn, Gartner (Hillerød), 1897, IV, 88. — Hans Outzen, Rektor (Nyborg), f. 1777, d. 1843, III, 67.
Bjørnsen, Sophus Magnus, Skovrider (Valdemarslund), f. 1790, d. 1857, III, 176.
Blicher, St. St., Digter, f. 1782, d. 1848, IV, 101.
Blichfeld, Christen, Mag., Provst (Køge), f. o. 1664, d. 1709, IV, 10.
Blichfeldt, S. J., Oberstløjtnant, 1768, II, 42.
Bloch, Familien, II, 56.
Block, Hans Rasmuszen, Gartner (Lundehave), 1647, I, 92, 94; IV, 74.
Blumenthal, C. C., 1792, I, 65.
Blücher-Altona, Conrad Daniel, Greve, Overpræsident (i Altona), f. 1764, d. 1845, I, 170.
Bollesen, Christoffer, Forpagter (Abrahamstrup), 1654, II, 8.
Bommel, Peiter, Kromand (Hillerød), 1562, IV, 69.
Bornemann, Anker Vilh. Fr., Højesteretsjustitiarius, f. 1763, d. 1854, I, 171. — Cosmus, Prof. jur., f. 1637,

d. 1692, I, 39. — Henrik, Rektor, sen. Biskop, f. 1646, d. 1710, I, 38; IV, 109, 113. — Joh. Adolf, Provst (Kbhv.), f. 1643, d. 1698, IV, 109.
Borries, Hendrich, Skibsklarerer (Helsingør), 1847, III, 7, 73, 93. — J. C. N., Skibsklarerer (Helsingør), f. 1782, d. 1857, III, 13.
Borum, Møller (Køge), 1834, III, 7, 147.
Both, L., topografisk Forfatter, f. 1823, d. 1887, IV, 39, 60.
Boye, Casper Johannes, Præst og Digter, f. 1791, d. 1853, I, 161. — Vilh., Arkæolog, f. 1837, d. 1896, IV, 4, 6, 16, 18 f., 26 f.
Braëm, Martinus, Major, f. o. 1763, d. 1834, I, 68.
Brammer, Fr. Chr., Amtsforvalter (Fr.borg), f. o. 1732, d. 1796, I, 64.
Brandes, Georg, Kritiker, Litteraturhistoriker, f. 1842, d. 1927, III, 169.
Brandt, Enevold, Greve, f. 1738, d. 1772, I, 64. — Peter, Rentemester, f. 1644, d. 1701, I, 40; II, 28.
Brenecke, Iver, „Livkarl", Overførster (Hørsholm), 1725, I, 51 f.
Bretton, Kammerherre, 1897, IV, 85.
Brodersen, C. F., Overkrigskommissær (Birkerød), 1822, I, 113.
Brun, Alexander, Hofjægermester, f. 1814, d. 1893, I, 136 f.
v. Brunsvig, Matz, Møller (Hellebæk), 1585, II, 17.
Bruun, Chr., Overbibliotekar, f. 1831, d. 1906, IV, 50, 52, 58. — Hans Bröchner, Agent (Assens), f. 1793, d. 1863, III, 108, 110.
Brüel, Georg Wilhelm, Forstmand, f. 1752, d. 1829, I, 57, 71 f., 74.
de Bryn, Skomager (Helsingør), 1828, IV, 82.
Butfeldt, Otto, se Gutfeldt.
Bülow, Franz Fred. Wilh., Byfoged (St. Hedinge), d. 1868, III, 47 f. — Sten Pedersen, Herold, 1679, I, 35.
Büremorton, Chr. (Hellebæk), 1779, II, 50.
Bøggild, Købmand (Køge), 1841, III, 7, 136.
Bønnichsen, T., Parcellist (Nejede), 1875, I, 123.
Børge Rasmussen (Maarum), IV, 38.
Børgesen, Jens, Skovløber, 1890, III, 190, 194.
Callisen, Chr. Fred., Biskop (Slesvig), f. 1777, d. 1861, I, 161, 170 ff., 174.
Calundborg, Bastian Pedersen, Præst (Ølstykke), f. 1654, d. 1694, II, 72 f.
Carl, dansk Prins, f. 1680, d. 1729, II, 10.
Caroline Amalie, Chr. VIII's Dronning, f. 1796, d. 1881, I, 159 ff.
Caroline Mathilde, Chr. VII's Dronning, f. 1751, d. 1775, I, 64.
Carstens, Etatsraad, 1768, II, 42.
Carøe, Louise, 1916, III, 187.
Castenskiold, K. H. Grevenkop, Kammerherre, f. 1780, d. 1854, III, 166.
Chapman, Miss (Helsingør), 1831, II, 65. — Th., Skibsklarerer (Helsingør), 1840, III, 66, 69.
Christen Nielsen, Amtsforvalter (F. A.), 1683, II, 29.
Christensen, Gaardmand (Niverød), 1803, I, 109. — Smed (Tikøb), 1876, I, 136. — Balth., Politiker, f. 1802, d. 1882, III, 70, 76, 80, 104, 119, 151, 153 f., 167. — Jens L., Proprietær (Løjtegaard), f. 1782, d. 1856, III, 8. — P. Fæster (Røjerup), 1834, III, 9. — R. Skolelærer (Vexebo), 1811, I, 111.
Christian II, II, 6 f. — III, II, 8. — IV, I, 48; II, 7 f., 21. — V, I, 45, 50; II, 9; III, 199; IV, 112. — VI, I, 45, 50, 64. — VII, I, 64. — VIII I, 159 ff.; II, 11; III, 65, 137, 144.
Christian Albrecht, Hertug af Gottorp, f. 1641, d. 1694, I, 5.
Christian Danielsen, Kaper, 1808, II, 54.
Christiansen, Gartner (Fr.sund), 1897, IV, 87. — Dagmar, 1921, IV, 41. — Einar, Forfatter, f. 1861, IV, 58.
Christopher Lucasøn, se Friis.
Classen, Joh. Fred., General, f. 1725, d. 1792, II, 36 ff, (38), 42 f.; IV, 76 ff.
Claus Jacobsen, Smed (Hellebæk), 1630—39, II, 25.
Clausen, Gartner (Fr.sund), 1897, IV, 87. — C. A., Overførster, f. o. 1735, d. 1804, I, 57, 65, 69, 71 f., 74. — H. N., Professor, f. 1793, d. 1877, III, 76, 80, 83, 131, 150, 165.

Clodi, Johan Berendt, Overfører, d. 1718, I, 51.
Clos, Cork, Løbesmed (Hellebæk), 1779, II, 49.
Cohn, Hosekræmmer (Helsingør), 1836, III, 30.
Coldevin, Chr. Andresen, Præst (Torup), f. 1709, d. 1793, IV, 25.
Collin, Jonas, dansk Finansmand, f. 1776, d, 1861, II, 66; III, 29.
Collinerne, II, 56.
de la Commune, G., Løbesmed (Hellebæk), 1779, II, 49.
Cramer (Kramer), Gaardejer (Lystrupgaard), 1834, III, 8, 146.
Dagmar, russ. Kejserinde, f. 1847, d. 1928, III, 204.
Dahl, Savværksejer (Hillerød), 1897, IV, 87. — A., Holzförster, 1792, I, 65. — Fr. P. J., Overlærer (Fr.borg), f. 1788, d. 1864, III, 4, 7, 75, 131—142, (133).
Dahlquist, Skræder (Helsingør), 1828, IV, 82.
Daliin, Knud, Byfoged (Vordingborg), 1743, III, 171, 173 f., 179 f.
Dan, Konge, IV, 29.
Danckwerth, Caspar, Topograf, d. 1672, I, 5.
Daniel Olsen, Hofenspænder, 1658, I, 21.
Danner, Grevinde, f. 1815, d. 1874, II, 11; IV, 19.
Danneskjold, Greve, III, 192.
David, Aron Anton, Proprietær (Rungstedlund), f. 1794, d. 1868, III, 8, 150 f. — C. N., Politiker, f. 1793, d. 1874, III, 46 f., 49 ff., 76, 81 f., 110, 112.
Davidsen, Niels, Husmand (Auderød), 1872, I, 122.
Degn, Peder N., Bladudgiver (Helsingør), 1847, III, 95, 118.
van Deurs, A. & Co., Handelshus (Helsingør), III, 104.
Dilleben, Hans Andreas, Kaptajn i Artilleriet, 1700, IV, 108.
Dinesen, Lars, Folketingsmand, f. 1838, d. 1915, I, 183.
Dithmer, Sofus, Handelsgartner (Helsingør), 1894, IV, 86.
Dodt, Beatus, Forfatter, f. 1817, d. 1901, II, 52, 56.
Donatzky, Henrik Ignatz, Redaktør, f. 1830, d. 1898, III, 126.
Dorothea, Dronning, f. 1430, d. 1495, II, 7.
Dose, E. U., Forvalter (Hørsholm), d. 1706, I, 51.
Drachmann, Holger, Digter, f. 1846, d. 1908, III, 169.
Drechsel, Familien, I, 43.
Drewsen, J. Chr., Fabrikant (Strandmøllen), f. 1777, d. 1851, III, 6, 8 f., 29, 35 ff, 40, 54, 63, 80 f., 84 f., 104, 135, 147, 151, 160, 167.
Drusin, Benedictus, Kromand (Hillerød), 1561, IV, 69.
Duntzfeldt, W. F., Direktør, f. 1792, d. 1863, III, 113.
Düring, Chr. Ulrich Hartvig, Forstmester, f. 1743, d. 1808, I, 65.
v. Düring, Sophie Henriette Marie, d. 1853, g. m. Grev O. J. Moltke, I, 171.
Dyrlund, Møller (Køge), 1847, III, 7.
Ebbe Jensen, Købmand (Slangerup), d. 1718, II, 73.
Ehlers, Bager (Roskilde), 1834, III, 7. — Commerceraad, 1683, II, 29.
Elisabeth, Chr. II.s Dronning, f. 1501, d. 1526, II, 7.
Ellekilde, Hans, Folkemindeforsker, f. 1891, IV, 35, 40, 42, 44. — Peder, Sognefoged, 1900, IV, 40.
Emb, Henrik, Kobbersmed (Hellebæk), 1656, II, 26.
Engelbrecht, Kammerraad, 1776, I, 65.
Engelstoft, Laurids, Historiker, f. 1774, d. 1851, I, 86.
v. Ensse, Jan Baptista, Oberst, 1658, I, 20.
Erhard, Johan Godtfried, Skovrider (Hørsholm), d. 1769, I, 59, 64.
Erichsen, Gartner (Hegnsholt), 1823, I, 113.
Erik Menved, II, 4.
Eriksen, Karl Vilhelm, Arbejdsmand (Borsholm Overdrev), 1893, I, 130.
Esbjerg, Husmand, Bundtmager (Tikøb), 1876, I, 124.
Espen Pedersen, Skovfoged (Hørsholm), 1725, I, 52.
Ewald, Carl, Generaladjudant, f. 1789, d. 1866, I, 167.

v. Eyck, Jan, nederl. Maler, f. o. 1390, d. 1441, IV, 66.
Faber, Chr., Krigsraad, Fyrinspektør (Nakkehoved), d. 1845, I, 114.
Fallesen, M. E., Kammerherre, Teaterchef, f. 1817, d. 1894, IV, 58.
Falster, Birgitte, g. m. Borchort v. Papenheim, I, 45.
Fangel, Jens Christian, Præst (Tikøb), f. 1781, d. 1841, I, 113.
Fasting, Hans Christian, Amtsforvalter, Skovkasserer (Esrom), f. 1789, d. 1872, IV, 37, 60.
Felett, Lars (Helsingør), 1828, IV, 82.
Ferdinand, Prins, f. 1792, d. 1863, I, 170.
Feuerstein, Jul., Væver (Binderup), 1880, I, 126.
Fincke, Caspar, Kunstsmed, f. o. 1584, d. 1655, II, 21 f., 24 f.
Fischer, Finansdeputeret, 1768, II, 42. — H. G., Skovrider (Hørsholm), 1807—14, I, 84. — Peter Ephraim, Præst (Helsingør), f. 1785, d. 1862, I, 161; II, 65; III, 12.
Flamand, Familien, II, 49.
Fleron, Familien, II, 49.
Flindt, Ritmester, Branddirektør (Frederikssund), 1897, IV, 86.
Flitner, Steph. (Hellebæk), 1779, II, 50.
Frands Madsen, Skovfoged (Hørsholm), 1725, I, 52.
Frankenau, Johan Ernst Jørgensen, Præst (Esbønderup), f. 1715, d. 1770, IV, 36.
Frederik II, I, 45, 47 f.; II, 7 f, 14 f. — III, I, 4. — V, II, 10, 41. — VI, I, 161; III, 3, 28, 54 f., 107. — VII, II, 11; IV, 8, 19, 96; (Kronprins) I, 162, 171, 176 f.
Frederik, Arveprins, f. 1753, d. 1805, II, 10. — Prins af Nör, f. 1800, d. 1865, I, 167.
Frederik Christian, Hertug af Augustenborg, f. 1765, d. 1814, II, 53.
Frederiksen, C., Husmand, Murer (Asminderød), 1881, I, 126. — Carl, Murer (Toelt), 1886, I, 128.
Friedeborn (siden kaldet Gersdorff), Caroline, f. 1730, d. 1795, g. m. Heinr. Carl Schimmelmann, II, 40.
Friis, Chr., Fiskemester, 1711, II, 31. — Christian Møller, se de Tuxen. — Christopher Lucasøn, Præst (Græsted), d. 1716, IV, 56.
Fritz, Justitsraad, Raadmand (Roskilde), 1834, III, 7, 127.
Frode Fredegod, IV, 3, 30 f.
Fröhlich, Johan Friederich, Koncertmester, f. 1806, d. 1860, I, 161, 168, 177.
Funch, Peter Ferdinand, Koncertmester, f. 1789, d. 1859, I, 178.
Gad, C. St., Dr. theol., Præst, f. 1797, d. 1851, III, 133. — Jonas Rist, Civilingeniør, d. 1866, III, 126. — Knud, Skibsklarerer (Helsingør), f. 1797, d. 1870, III, 4, 6, 14. 20, 21, 28, 31, 40, 60, 65 f., 72 f, 93, 96 f., 120—126, (121).
Gade, Niels W., Komponist, f. 1817, d. 1890, I, 174, 180.
Galschiøt, M., Redaktør (Helsingør), f. 1844, III, 4, 13, 71, 75, 94, 104, 120, 122, 125.
Garboe, Rasmus, Provst (Tikøb), f. 1699, d. 1784, III, 201 f.; IV, 6.
Gebauer, Gartner (Jonstrup), 1812, I, 112. — Joh. Christ., Komponist, f. 1808, d. 1884, I, 175.
Gefion, IV, 44.
Germans, Anthoni, Fanesmed (Dyrlæge), 1659, I, 23.
Gerner, Henrik, Præst (Birkerød), sen. Biskop, f. 1629, d. 1700, I, 19 f., 25 f., 28, 38, 92, 95.
Gersdorff, Caroline, se Friedeborn.
Gheysmer, Thomas, Munk (Odense), 1431, III, 203.
Gjøe, Mette, f. 1599, d. 1664, III, 174, 178 ff.
Glad, Rasmus, dansk Humanist, f. 1526, d. 1582, III, 202.
Gradman, G., Kaptajn, Skibsklarerer (Helsingør), 1834, III, 6, 20, 40, 65, 93.
Gram, Carl Chr., Overjægermester, f. 1703, d. 1780, I, 62, 64. — Hans, Historiker, f. 1685, d. 1748, IV, 97.
Gravlund, Thorkild, Forfatter, f. 1879, IV, 40.
Gregers Hansen, Student, 1659, I, 28.
Gremberg, Joh., Smed, 1658, I, 20.

Grubbe, Regitze, f. 1618, d. 1689, g. m. Hans Ulrik Gyldenløve, I, 9.
Grundtvig, Fred. Lange, Præst, f. 1854, d. 1903, IV, 9, 40. — N. Fr. S., Præst, f. 1783, d. 1872, IV, 100. — Svend, Folkemindeforsker, f. 1824, d. 1883, III, 180; IV, 4.
Grüne, J. P., Redaktør, f. 1805, d. 1878, III, 68.
Grüner, Elias Laurits, Præst, Redaktør (Helsingør), f. 1761, d. 1819, III, 22, 62, 66.
Gudmundson, Erik, Postbud, 1875, I, 123.
Gutfeldt, Otto, Portrætmaler, 1659, I, 18, 24.
Güntzell, Jørgen, Smed (Hellebæk), 1639—40, II, 25.
v. Gähler, Peter Elias, Generalløjtnant, f. 1718, d. 1783, II, 37.
Haagen, Chr. Vilh., Prokurator, f. 1792, d. 1870, III, 56.
Haagensen, Bartholomæus, Skriver (Hellebæk), 1622, II, 21, 23.
Haas, 1826, IV, 81.
Hacquart, Phil., Livkirurg, 1665, I, 36.
Haelwegh, Albert, Kobberstikker, f. o. 1600, d. 1673, I, 34.
Hahn, Vincens Joakim, Overjægermester, f. 1632, d. 1680, II, 9.
Hall, C. C., Politiker, f. 1812, d. 1888, IV, 104.
Hamann, Direktør (Hellebæk), II, 51.
Hammer, Morten, Mag., Præst (Helsinge), f. 1739, d. 1809, I, 105.
Hammerich, Johs., Grosserer (København), f. 1777, d. 1852, III, 38 f.
Hamsfort, Cornelius, Historiker, f. 1546, d. 1627, IV, 55.
Hannemann, Husmand, Glarmester (Tikøb), 1876, I, 124.
Hans, Konge, II, 6.
Hans Hugger (Ferle), 1850, III, 190, 194; (Søborg S.), III, 190, 194, 196 f. — Hummelmand (Helsingør), 1704, IV, 70. — Jensen, Husmand, (Bloustrød S.), 1811, I, 110. — Larsen, Husmand (Overdraaby), 1811, I, 110. — Lauridsen, Fisker (Smidstrup), 1660, I, 27. — Madsen, Ridefoged (Fr.borg Amt), 1660—1662, I, 19.
Hansen, C. F., Justitsraad, 1768, II, 43. — Christen, Rektor, 1531, IV, 54. — Ditlev, Husmand, Smed (Langstrup), 1874, I, 122, 124. — Fred., Skomager (Helsingør), 1828, IV, 82. — H. C., fhv. Købmand (Birkerød), 1892, I, 130. — H. P., Vinhandler, Finansmand og Politiker, f. 1797, d. 1861, III, 39, 114. — Hans Peder (Lynge), IV, 61. — I. A., Politiker, f. 1806, d. 1877, III, 153. — Lars, Husmand (Tulstrup), 1878, I, 125. — Michael, Kancellideputeret, f. o. 1767, d. 1844, IV, 81. — Peder, Gaardejer, Sognefoged (Udesundby), f. 1795, d. 1880, III, 6, 8 f., 145, 147, 150, 154, 156 f., 163, 164—168. — Peder, Parcellist (Jonstrup Mark), 1873, I, 122. — Peter, Husejer (Slangerup), 1878, I, 125. — Stephan, Generalkrigskommissær, Godsejer, d. 1770, II, 32—35. — Søren, Husmand (Lønholt), 1878, I, 124. — Theodor Laurent, Godsejer, II, 36; R. — Vilh., Husmand (Birkerød), 1880, I, 126. — Vilh. Aug., Konferensraad, Rentekammerdeputeret, f. 1743, d. 1796, I, 65; II, 36; R.
Harbo, Etatsraad, 1683, II, 28.
Hasebarth, Wichmand Olesen, Præst (Tikøb), f. o. 1646, d. 1719, IV, 107—113.
Hauch, Adam Vilh., Overhofmarskal, f. 1755, d. 1838, I, 114. — Carsten, Digter, f. 1790, d. 1872, II, 56; III, 169.
Haxthausen, Christian Ove, Greve, Overhofmarskal, f. 1777, d. 1842, I, 159 ff.
Heckscher, Samuel Sigfried, Stadsmægler, f. o. 1772, d. 1843, I, 68, 77.
Hedebol, Peder, Folketingsmand, f. 1874, Borgmester, I, 183.
Hegelund, Christen, Præst (Snodstrup, senere i Norge), 1679, II, 71 f., 73.
Heiberg, Joh. Ludv., Digter, f. 1791, d. 1860, I, 180; III, 169. — Johanne Louise, Skuespillerinde, f. 1812, d. 1890, II, 56.

Heidemann, J. H., kgl. Gemaksforvalter, 1675, I, 22.
v. Heiderstorff, Oberst, 1520, II, 6.
Heilmann, Cancelliraad (Fr.værk), 1897, IV, 87.
Helms, Jacob, Bygningshistoriker, f. 1824, d. 1906, IV, 36—40, 42. — Johannes, Skolebestyrer, f. 1828, d. 1895, IV, 36, 58. — Søren Bagge, Præst (Esbønderup), f. 1784, d. 1857, IV, 36.
Helsted, Brødrene, Komponister, I, 180.
Helvad (eller Heldvad), Niels, Forfatter, f. 1564, d. 1634, III, 171, 180; IV, 55, 57.
Helvig, Valdemar Atterdags Dronning, d. o. 1374, III, 176 f., 179 f., 202 f.
Hempel, Søren, Boghandler, Bladudgiver (Odense), f. 1775, d. 1844, III, 48, 76.
Hendrik Hansen, Gaardejer (Ramløse), 1800, IV, 20. — Hermansen, Gartner (Hillerød), 1631, IV, 73. — Rasmussen, Skovrider, 1586, I, 48.
Hendriksen, Jørgen, Husmand (Niverød), 1879, I, 125. — Niels, Skipper (Helsingør), 1660, IV, 69.
Hennings, August, Forfatter, f. 1746, d. 1826, II, 45, 48.
Henrichsen, Rudolph Johan Frederik, Mag., Overlærer (Helsingør), sen. Rektor (Odense), f. 1800, d. 1871, II, 67 f., (69).
Herforth, Familien, II, 49.
Herlicius, David L., 1678, I, 39.
Hermann, Lærer (Tikøb), 1927, I, 134.
Hertz, Henrik, Digter, f. 1797, d. 1870, I, 86.
Hervør, IV, 7.
Hinzpeter, Johan Barthold, Slotsforvalter (Hørsholm), f. o. 1735, d. 1824, I, 87.
Hoff, Hans Pedersen, Præst (Søborg), d. 1682, II, 72. — Margrethe Simonsdatter, g. m. Præsten Peter Johansen Hoff, II, 71. — Peter Johansen, Præst (Snodstrup), d. 1679, II, 71.
Hofman, Hans de, historisk Samler, f. 1713, d. 1793, II, 71; III, 184, 201; IV, 4, 36, 39 f., 57, 60.
Hofman-Bang, Etatsraad (til Hofmansgave), I, 136.
Hofmann, Konferensraad, 1776, I, 65.
Hofnagel, Mikkel, 1702, I, 41.
Holberg, Ludvig, Forfatter, f. 1684, d. 1754, IV, 97.
Holck, General, I, 37.
Holger Danske, III, 200.
Holgersen, Ole, Fæster (Darup), 1834, III, 9.
Holm, Skomager (Helsingør), 1828, IV, 82.
Holmbom (Helsingør), 1828, IV, 82.
Holst, H. P., Digter, f. 1811, d. 1893, I, 166; IV, 104.
Holstebroe, Peder, Skolelærer (Langstrup), 1811, I, 111.
Holstein, Chirurgius (Hellebæk), 1779, II, 50. — Jægermester, 1794, I, 84. — Ludvig, Forfatter, f. 1884, III, 169.
Horstmann, August, Skovrider (Hørsholm), 1725, I, 52.
Houg, Tiendekommissær (Ourø), 1841, III, 9.
Howden, Arth., Skibsklarerer (Helsingør), 1840, III, 66, 69.
Hutchinson, Rich., eng. Oberst, 1659, I, 25 f.
Hvidt, L. N., Grosserer, f. 1777, d. 1856, III, 14, 60, 80, 97, 162.
Hvitfeld, Arild, Historiker, f. 1546, d. 1609, II, 4; III, 203.
Høgh, Peder Jensen, Væver, IV, 101.
Hørning, Andreas Jørgensen, Kammerraad, d. 1733, I, 43. — Christiane Elisabeth, f. 1722, d. 1796, g. m. Chr. de Tuxen, I, 43.
Høyer-Christensen, Anna, f. 1906, III, 192.
Ibsen, Peder Diderich, Præst (Kongens Lyngby), f. 1793, d. 1855, I, 180.
Ingeborg, Erik Menveds Dronning, f. o. 1277, d. 1319, II, 3 f.
Ingemann, B. S., Digter, f. 1789, d. 1862, I, 166; III, 169.
Ingvor Lauritsen (Lassen), Ting- og Skifteskriver (Hørsholm), sen. Ridefoged (Gisselfeld), 1660, I, 19 f, 22, 34.
Ingvorsen, Niels, Husmand, Fisker (Selsø), 1878, I, 125.

Iselin, Reinhardt, Etatsraad, 1768, II, 43.
Jacob Petersen, Kammertjener, 1658, I, 20.
Jacobi, Prokurator (Helsingør), d. 1840, III, 21, 65.
Jacobsen, Kromand (Røde Vejrmølle Kro), 1834, III, 8. — Jens, Husmand (Fr.værk), 1878, I, 124. — I. P., Digter, f. 1847, d. 1885, III, 169. — P. V., Historiker, Forfatter, f. 1799, d. 1848, II, 65; III, 19, 21, 41.
Jagd, S., Husmand (Skibby), 1877, I, 124.
Jaquet, Lambert (Hellebæk), 1779, II, 49.
Jens Jensen, Husmand (Asminderød), 1819, I, 112. — Lasson, Landsdommer, 1659, I, 28. — Rasmussen, Gaardmand (Vejby), f. 1765, IV, 39. — Sørensen, (Vejby), f. 1765, IV, 39. — Thomesen, Skriver (Hellebæk), 1639, II, 25. — Tisvilde, 1849, I, 154.
Jensen, Købmand (Fredensborg), I, 137. — A. Emil, Handelsgartner (Helsingør), d. 1873, IV, 85. — Hans, Gaardejer (Langerød), 1897, IV, 89. — Jens, 1909, III, 177, 187, 197. — Jens, Husmand (Annisse), 1878, I, 125. — Jens, Husmand (Koldsbæk), 1875, I, 123. — Julius, Arbejdsmand, f. o. 1860, III, 190. — N., Handelsgartner (Fr.sund), 1897, IV, 86 f. — Nicolaj, Parcellist (Grønholt), I, 136. — Niels, Frugtavler (Birkerød), I, 134. — Niels, Husmand, Væver (Langstrup), 1875, I, 122, 124. — Niels, Husmand (Tulstrup), 1873, I, 122. — Niels, Parcellist (Nejede), 1875, I, 123 f. — Petrea, Pensionatsejer, III, 188.
Jepsen, Christian, 1849, I, 154.
Jernskæg, Edel, g. m. Lensmand Torben Bille, II, 6.
Jespersen, N. F., Kaptajn (Grønnebjerggaard), f. 1798, d. 1862, III, 120. — Otto, Prokurator (Helsingør), f. 1812, d. 1855, III, 7, 93 ff., 114.
Jessen, Erik Johan, Kancellisekretær, 1743, I, 58 ff.; III, 184; IV, 4, 28, 30, 35.
Johan Friedrich, Skovrider (Hørsholm), 1662, I, 50.
Johansen, Hans, Gaardejer (Knardrup), f. 1804, d. 1862, III, 4, 6, 8 f., 153, 154—159, (155), 164 f.
Johnsen, Ole, Husmand (Hald Lyng), 1876, I, 123.
Jonas Hammersmed (Hellebæk), d. 1602, II, 20, 24.
Jonassen, Søfren, Mag., Provst (Roskilde), f. 1656, d. 1717, IV, 110.
Joquinet, Lambert (Hellebæk), 1779, II, 49.
Jostens, Christine, d. 1678, g. m. 2. Claus Kröger, 3. Lorenz Tuxen, I, 16, 17, 19, 20, 35, 37, 39.
Juhl, Lorentz, Amtsforvalter (Kronborg A.), 1717, II, 32, 35.
Junck, Jordbruger (Fr.værk), IV, 78.
Junge, Joachim, Præst (Bloustrød), f. 1760, d. 1823, I, 106. — Valentin, Geværsmed (Hellebæk), 1683, II, 28.
Justsen, Niels, Bogholder (Hellebæk), 1683, II, 30.
Juul, Christence, 1610, III, 174.
Jürgensen, Frants Christian, ord. Kateket (Helsingør), f. 1804, d. 1864, II, 65. — Laurits, Provst (Fr.sund), f. 1813, d. 1887, III, 168.
Jørgen Nielsen (Enderup), 1803, I, 109.
Jørgensen, Bødker (Helsingør), 1828, IV, 82. — Gartner (Hillerød), 1897, IV, 88. — A., Skræder (Skotterup), 1873, I, 122 f. — Chr., Husmand (Karlebo Overdrev), 1880, I, 125. — Hans, Husmand, Smed (Lille Lyngby), 1873, I, 122 ff. — Hans, Husmand (Gunderød), Enken, 1891, I, 130. — Jens, Skovløber, f. 1854, IV, 43, 59 f. — Kirsten, Enke (Grønholt), I, 134. — Kristian, Husmand (Karlebo Overdrev), 1887, I, 128 f. — Ole Christian, Parcellist (Karlebo), 1878, I, 125. — Peter, Gaardejer (Vexebo), 1897, IV, 89.
Kaalund, H. V., Digter, f. 1818, d. 1885, IV, 103 f.
Kaas, Fr., Ingeniør, f. 1874, III, 206.
Kamp, Jens, Folklorist, f. 1845, d. 1900, III, 178, 199.

Kampmann, Henrik, Præst (Farum), f. 1750, d. 1828, IV, 92.
Karl Gustav, sv. Konge, I, 20 f., 25 f., 29.
Keil, Ane Marie, f. 1802, d. 1873, g. m. Adj. Christen Thaarup, II, 66.
Kindener, Anders, Skovrider (Hørsholm), 1652, I, 49.
Kirck, H. C., Arkitekt (Helsingør), f. 1889, d. 1924, III, 104. — N. P., Skibsklarerer (Helsingør), f. 1802, d. 1864, III, 3, 6 f., 20, 65, 71 ff., 77, 82, 86, 89 f., 92 ff., 104—120, (105), 121, 123 f., 152.
Kirstine Johansdatter, Præstekone, g. m. Søren Pedersen Tuxen, I, 20.
Kjerulff, Andreas Christian, Kancellideputeret, sen. Overpræsident, Politichef (i København), f. 1782, d. 1846, I, 168; IV, 81.
Knud Madsen, Tømmermand (Hellebæk), 1629, II, 22.
Knud Magnussøn, Konge, d. 1157, IV, 3, 28.
Knudsen, Handelsgartner (Fr.værk), 1897, IV, 87. — Urmager (Helsingør), 1845, III, 101. — Gunnar, nord. Filolog, f. 1886, IV, 38.
v. Knudten, Overkammerjunker, 1683, II, 28.
Knudtzon, P. K., Grosserer (København), f. 1789, d. 1864, III, 55 f.
Knuth, Adam Levin, Overkammerjunker, f. 1648, d. 1699, I, 40. — Hans Schack, Greve, Amtmand (Fr.borg), f. 1787, d. 1861, I, 114.
Koch, Gartner (Kbhvn.), IV, 86. — Jørgen Hansen, Hofbygmester, f. 1787, d. 1860, I, 160.
Kofoed, Lærer (Hjørlunde), I, 134.
Kongstad, Kristian, Bogkunstner, f. 1867, d. 1929, III, 205 ff., (205).
Kopp, H. D., Præst, f. 1796, d. 1865, III, 165.
Kornerup, I. P., Købmand (Helsingør), 1841, III, 7, 20. — Peter, Proprietær (Østrupgaard), f. o. 1794, d. 1859, III, 9, 160, 164. — S., Købmand (Roskilde), 1847, III, 7.
Krabbe, Anna, f. 1552, d. 1618, III, 174. — Otto, Stiftamtmand, f. 1641, d. 1719, IV, 109.
Krabbe-Carisius, Hans, Statsminister, f. 1771, d. 1845, I, 170.
Kraffse, Johannes, Munk (Esrom), 1371, IV, 52 ff.
Kristensen, Evald Tang, Folkemindesamler, f. 1843, d. 1929, IV, 4.
Kristiansen, Oluf Ferdinand, IV, 42.
Krog, Laurids, Kæmner (Hillerød), f. 1811, d. 1848, III, 4, 7, 94, 142—146, 155.
Krogh, Adam Gottfred, Oberst, Tolddirektør (Helsingør), f. 1767, d. 1839, III, 40. — Gerh. Christoph, Kammerherre, Oberst, f. 1785, d. 1860, Overgeneral, I, 168.
Kröger, Claus, Kammertjener, d. 1654, I, 16, 37.
Kuhlmann, Joh. Anton Braem, Prokurator (Køge), f. 1785, d. 1860, III, 7, 127.
Kurtzhals, Georg (Hellebæk), 1779, II, 49.
Kynde, Otto Chr., Amtsforvalter (Hillerød), f. 1766, d. 1839, III, 147.
Körner, Chr. (Hellebæk), 1779, II, 50. — Niels (Hellebæk), 1779, II, 50.
Lagvary, C. F., Gartner (Kronborg), 1737, IV, 75.
Lange, Proprietær (Frederiksholm), 1834, III, 8. — Carl V., Handelsgartner (Fr.sund), 1897, I, 134 f.; IV, 87. H. R., Købmand (Fr.sund), 1897, IV, 86. — Michael, Kancellideputeret, sen. Overpræsident, f. 1788, d. 1856, IV, 81.
Langemark, M., Generaltoldforvalter, 1660, I, 22.
Lange-Müller, P. E., Komponist, f. 1850, d. 1926, IV, 99.
v. Langen, Johan Georg, Forstmand, f. 1699, d. 1776, I, 88.
Langkilde, H. P., Godsejer, f. 1777, d. 1852, III, 163.
Lars Larsen, Gaardmand (Nøddebo), 1815, I, 112. — Nielsen, Bonde (Tikøb S.), 1820, I, 113.
Larsen, Postbud (Fredensborg), I, 137. — Frantz, Skræder (Helsingør), 1828, IV, 82. — H., Gaardejer (Vridsløsemagle), 1834, III, 8. — Hans, Væver (Melløse), 1879, I, 125.

— Lars, Folketingsmand, f. 1839, d. 1927, IV, 18, 38 ff. — Lars, Husmand (Tulstrup), 1880, I, 126. — Niels, Lejehusmand (Usserød), 1878, I, 124. — Niels Bækker (Hornbæk), 1849, I, 151. — Sophie Laurette, f. 1829, d. 1856, g. m. Fisker Jens Chr. Andersen, I, 148.
Lassen, Chr. Ludvig, Kancellideputeret, f. 1767, d. 1839, IV, 81. — P., Købmand (Roskilde), 1847, III, 7, 142.
Lauritz Knudsen, Skovrider (Hørsholm), 1656—61, I, 23, 49.
Laurop, Christian Niclas, Forstsekretær, 1776, I, 65.
Lehmann, Orla, Politiker, f. 1810, d. 1870, III, 49, 67 f.. 70, 72, 76, 80, 83, 87, 104, 107, 112 f., 167; IV, 100.
Lendtz, Daniel, Sekretær, 1659, I, 28.
Leopold, Svend, Forfatter, f. 1874, IV, 59.
Lewenhaupt, Carl Mauritz, sv. General, f. 1620, d. 1666, I, 21.
v. Levetzow, Henrik, Jægermester, sen. Amtmand (F. A.), f. 1734, d. 1820, I, 60, 62, 64 ff.
Lidøe, Torben Christoffersen, Provst (Herstedøster), f. o. 1646, d. 1707, IV, 110.
Liebe, Niels Christopher, Sognefoged (Tikøb), 1807, I, 110.
v. Lillienskjold, Hans Gustav, Ejer af Sophienberg, f. o. 1801, d. 1876, I, 67.
Lind, Jens, Kaper, II, 54.
Linstow, Christoph Hartvig, Overforstmester, f. 1740, d. 1823, I, 66, 70 f., 76 f. — Fr., Oberstløjtnant, f. o. 1780, d. 1866, III, 40, 65.
Lintz, Georg, Geværsmed (Hellebæk), II, 28.
Lock, Lorentz (Hellebæk), 1779, II, 49.
Lode, Nickel, Hauptmann (Bützow), I, 4.
Lona, Wilh. (Hellebæk), 1779, II, 49.
Lorenz, Løjtnant, Bagermester (Helsingør), 1834, III, 20.
Lorenzen, Gæstgiver (Helsinge), 1847, III, 8. — Peter Hjort, Politiker, f. 1791, d. 1845, IV, 100.
Lornsen, Uwe Jens, politisk Skribent, f. 1793, d. 1838, III, 3.
Louise, Fr. IV.s Dronning, f. 1667, d. 1721, I, 45, 50 f.
Ludtze regnollz, Havekone (Helsingør), 1577—80, IV, 69.
Lund, Alfred, Oberst, f. 1851, II, 59. — Ole, Herredsfoged, f. 1812, d. 1891, II, 59 f., (61). — V. N., Proprietær (Annissegaard), 1872, I, 122.
Lundberg, Borgmester (Helsingborg), 1836, III, 40. — Skræder (Helsingør), 1828, IV, 82.
Lunde, P. F., Jernstøber, Politiker, f. 1803, d. 1893, III, 123.
Lundquist, Skræder (Helsingør), 1828, IV, 82.
Lüders, Conrad, Syngemester, d. 1856, I, 168.
v. der Lühe, Charlotte Benedicte Eleonore, f 1753, d. 1837, g. m. Chr. H. v. Linstow, I, 72.
Lykke, Cai, dansk Adelsmand, f. o. 1625, d. 1699, I, 23.
Lynge, Hans, Amtsforvalter (Fr.borg), d. 1742, I, 100.
Lyskander, Claus Christoffersen, Historiker, f. 1558, d. o. 1623, IV, 44.
Løbel, Borger (Helsingør), 1836, III, 40.
Løffler, J. B., Arkitekt, f. 1843, d. 1904, IV, 4.
Løvenkrone, Joh., sv. Hofintendant, 1658, I, 21.
Løvenskiold, Herman Severin, Baron, Komponist, f. 1815, d. 1870, I, 176.
Løvenørn, Poul Vendelbo, dansk Officer og Statsmand, f. 1686, d. 1740, I, 39.
Maaløe, K. A., exam. jur., 1848, III, 157.
Maar, Købmand (Hillerød), 1834, III, 7.
Magdalene Juells, Havekone (Helsingør), 1577—80, IV, 69.
Magnus, Peter, Redaktør, d. 1856, III, 70.
Mahler, Peder Mogensøn, Præst (Sorø), f. 1619, d. 1668, III, 174.
Malherbe, Etienne, Løbesmed (Hellebæk), 1779, II, 49.
Mansa, Joh. Ludv., Gartner, f. 1740, d. 1820, I, 92, 106, 131.
v. Mansfræds, Jakob, 1576, II, 17.

Maren Rasmusdatter, 1815, g. m. Gaardmand Lars Larsen, I, 112.
Margrethe, Dronning, II, 7; III, 176 f., 180, 182, 186, 202 ff.
Margrethe, se Hoff, Margrethe Simonsdatter.
Mariboe, Karl Rudolf Ferdinand, Grosserer, Realskolebestyrer, f. 1800, d. 1860, III, 31. — Ludvig, norsk Forretningsmand og Politiker, f. 1781, d. 1841, III, 10, 44. — Moses, Grosserer, f. o. 1760, d. 1830, III, 10.
Marie, Prinsesse, f. 1865, d. 1909, IV, 58.
Marine (Maren), f. 1576, d. 1661, g. m. 1. Nis Madsen, 2. Tucke Lorenzen Tuxen, I, 4, 15, 19, 38.
Mathias Hansen, Husmand (Horneby), 1820, I, 113.
Mathiesen, C., Lærer, I, 135.
Maul, Morten Berntsen, Major, d. 1727, IV, 107—113.
v. Mehren, A. C., Kaptajn, Købmand, (Helsingør), f. o. 1784, d. 1865, III, 65, 67, 71. — E., Købmand (Helsingør), d. 1870, III, 6.
Meincke, Heinrich, Kgl. Fiskemester og Amtsforvalter (F. A.), d. 1681, I, 39.
Meinert, N. J., Grosserer (København), f. 1791, d. 1877, III, 113.
Meisling, Simon, Rektor (Helsingør), f. 1787, d. 1856, II, 60 f, 65 f; III, 31, 41.
Mejer, Johannes, dansk Kartograf, f. 1606, d. 1674, I, 5 f.
Meldahl, Ferdinand, Architekt, f. 1827, d. 1908, II, 74 ff.
Melhorn, M., Toldbetjent, 1660, I, 22.
v. Mentzdorff, Administrator, 1831, II, 51.
Mercher, Johan Christopher, 1709, II, 30.
Mesler, Hans Christian, Præst (Esbønderup), d. 1747, IV, 35, 39 f., 56.
Mette Christoffersdatter, g. m. Præsten Niels Banner, II, 72 f.
Meursius, Johannes, Historiker, f. 1579, d. 1639, III, 173.
Michaelsen, Frederik, Husmand (Melløse), 1872, I, 122.
Mitchel, Fabrikant, 1831, II, 55 f.
Moldenhawer, Etatsraad, II, 51.
Moltke, Greve, 1840, III, 166. — A. G., Greve, Overhofmarskal, f. 1709, d. 1792, II, 36 f., 44. — A. W., Greve, Statsminister, f. 1785, d. 1864, I, 170. — Carl Emil, Greve, Diplomat, f. 1773, d. 1858, I, 171. — Mathias Wilhelm, Assessor i danske Kancelli, 1826, IV, 81. — Otto Joachim, Greve, Statsminister, f. 1770, d. 1853, I, 169. — Sophie Henriette Marie, se v. Düring.
Momsen, Maria, g. m. Lorenz Tuxen, 1680, I, 40.
Monrad, Peter Johan, Kancellideputeret, f. 1758, d. 1834, IV, 81.
Montague, Lord, eng. Admiral, 1658, I, 26.
Mortensen, H., Høker (Ørby), 1879, I, 125.
Morville, Niels, Landmaaler, f. 1743, d. 1812, I, 54 f.
de Moulin, Nicolai, Løbesmed (Hellebæk), 1779, II, 49.
Munck, Oberst, 1683, II, 29 f.
Munk, Jørgen, Lensmand (Fr.borg), d. 1577, I, 47.
Munthe, Borgmester (Bergen), d. o. 1697, I, 40 f.
Müller, Jakob, Hammersvend (Hellebæk), 1681, II, 27. — Louise Charlotte, Admiralinde, d. 1883, I, 37. — Sophus, Arkæolog, f. 1846, IV, 4.
Münnich, Hans, Inspektør (Hellebæk), 1681, II, 27.
Mynster, Jacob Peter, Biskop, f. 1775, d. 1854, I, 161, 166, 170 ff., 174, 181; III, 28, 33, 39, 87.
Münter, Balthasar, tysk Præst (Kbhvn.), f. 1735, d. 1793, II, 53. — Balthasar, Hofprædikant, f. 1794, d. 1867, I, 161.
Müssel, Adam, Smed (Hellebæk), 1640—43, II, 25 f.
Møhl, K. E., Præst (Ølstykke), f. 1805, d. 1890, IV, 30; R.
Møller, Prokurator (Hillerød), 1835, III, 25. — August, Sognepræst, f. 1860, III, 178, 199. — Christen Christensen, Skovrider (Hørsholm), f. o.

1735, d. 1804, I, 62, 88. — Christian Peter, Strandtoldbetjent (Helsingør), 1820, I, 113. — Hans Økenholt, Husmand (Esrom), 1905, III, 188, 194.— R.N., Husfæster, 1848, III, 165.
Mørck, Peter Hammer, Husmand, Landpostbud, 1877, I, 124.
Møsting, Johan Sigismund, Overkammerherre, Statsminister, f. 1759, d. 1843, I, 169, 172.
Nathanson, Mendel Levin, Etatsraad, f. 1780, d. 1868, II, 67.
Neergaard, Joh. Thomas, Slotspræst (Fr.borg), f. 1794, d. 1877, I, 161.
de Neergaard, Joh. Ferd., Amtmand (Præstø), f. 1796, d. 1849, III, 95.
Niels Hansen, Gaardmand (Heslerød), 1825, I, 114. — Hansen, Husmand (Langstrup), 1803, I, 109. — Nielsen (Daglykke), 1807, I, 110.
Nielsen, Handelsgartner (Fr.værk), 1897, IV, 87. — Justitsraad, 1834, III, 8. — And., Husejer (Brønsholm), 1894, I, 130. — Anders, Husmand (Ullerød), 1875—78, I, 123 f. — Chr., Husmand, f. 1859, III, 188, 194; IV, 43, 59 f. — Helen, 1922, III, 201. — J., Skolelærer (Udesundby), 1816, I, 112. — Jens, Husmand (Badstrup), 1876, I, 124. — Jeppe, Gaardejer (Fuglholt), 1834, III, 8. — L., Præst (Ramløse), f. 1767, d. 1849, I, 105. — Lars, Husmand (Sperrestrup), 1877, I, 124. — Margrete Stender, f. 1904, III, 177, 193, 196 f. — Niels, Fisker, f. o. 1850, III, 188, 194. — Niels, Lejehusmand (Gadehusene), 1878, I, 125. — Ole, Proprietær (Havsgaard), f. 1805, d. 1876, III, 9. — Oluf, Historiker, f. 1838, d. 1896, IV, 37 f. — Peder, Husmand (Helsingør Overdrev), 1878, I, 124. — Peter, Husmand (Herlev), 1875, I, 123. — Sophie, f. 1905, III, 185. — Verner, Lærer, III, 190.
Nis Madsen, Godsejer, I, 4.
Nissen (Helsingør), 1828, IV, 82.
Nordermand, Christian, Skovrider (Hørsholm), 1701, I, 51.
Nordkild, Georg, Plantør, Forfatter, IV, 58.
Norrie, G., Skibsklarerer (Helsingør), f. o. 1790, d. 1874, III, 66, 69.
Nyeland, Stephan, Havebrugsforfatter, Direktør, f. 1845, d. 1922, IV, 84.
Nyerup, Rasmus, Litteraturhistoriker, f. 1759, d. 1829, IV, 96 ff.
Nyholm, C., Præst (Helsinge), f. 1781, d. 1859, I, 105.
Nyrop, Kristoffer, Filolog, f. 1858, d. 1931, III, 178.
v. Obergen, Anton, Bygmester, 1575—84, II, 16.
Odemar (Helsingør), 1828, IV, 82.
Oehlenschläger, Adam, Digter, f. 1779, d. 1850, I, 161, 177 f., 180; III, 169; IV, 92, 100.
Ohlin, Wera, 1921, III, 177, 187, 197.
Ole Pedersen, Bonde (Tikøb S.), 1820, I, 113.
Olrik, Axel, Folkemindeforsker, f. 1864, d. 1917, IV, 24. — J. B., Byfoged (Helsingør), f. 1802, d. 1875, III, 12, 25, 121, 125.
Olsen, Landpostbud (Fr.sund), 1897, IV, 87. — Arnold, Maler (Esrom), 1929, III, 188 ff.; IV, 43, 59. — Carl, Husejer, Tømrer (Esbønderup), 1878, I, 125. — Fred. Christ., Overlærer (Helsingør), Rektor (Viborg), f. 1802, d. 1874, II, 68—70; III, 31, 40. — Jens, Børstenbinder (Tulstrup), 1879, I, 125. — Jens, Husmand (Badstrup Mark), 1874, I, 122. — Jens, Husmand (Birkerød), 1873, I, 122. — Martha Helene Andrea, se Schütte. — Martin P., Maler, f. 1847, III, 189, 191; IV, 43, 59. — Niels, Gaardejer, f. o. 1874, III, 190. — Niels, Drager (Helsingør), 1873, I, 122 f. — Peder, Franciskanermunk, Historiker, d. o. 1560, II, 4. — Peter (Søborg By), 1884, I, 126. — Petronelle (Tisvilde), 1878, I, 125.
Oluv, Biskop (Roskilde), d. 1320, II, 4.
Ostermann, I. A., Overlærer (Fr.borg), f. 1809, d. 1888, III, 146, 158.
Ottosen, Joh., Historiker, f. 1859, d. 1904, III, 40.
Oxe, Peder, Rigshofmester, f. 1520, d. 1575, II, 14.
Oxenstierna, Gabriel, Greve, 1659, I, 28 f.

Oxholm, Frk., Hofdame, 1897, IV, 85.
v. Paaske, Hans, Bygmester, 1575—84, II, 16.
v. Papenheim, Borchort, Lensmand (Hørsholm), 1568, I, 45.
Paulli, Just Henrik Voltelen, Slotspræst, f. 1809, d. 1865, I, 161, 176.
Payngk, Hans Ferd., Landsoverretsprokurator, d. 1842, III, 8.
Peder Hansen, Husmand (Asminderød), 1803, I, 109. — Mortensen, Gaardfæster (Tømmerup), 1822, I, 113. — Skovhuus, Vangevogter (Hørsholm), 1659, I, 27. — Svend (Rungsted), 1659, I, 27.
Pedersen, Anders, Gaardejer (Sperrestrup), 1841—47, III, 8, 150. — Birthe Kirstine, III, 192. — C., Kammerraad (Karlslunde), 1847, III, 9. 166. — Christen, Gaardejer (Udlejre), I, 135. — Henrik, III, 201. — Jens, Gaardejer (Udlejre), 1841, III, 8, 151. — Jørgen, Gaardejer (Hjørlunde), f. 1796, d. 1862, III, 5, 8, 150, 151—154, 164, — Kristian Jensen, 1922, III, 185. — Lars, Selvejer (Lyndby), 1834, III, 9. — Ole, Husmand, Skræder (Søholm), 1877, I, 124.
v. Pentz, Adam Henrik, Hofmarskal, f. 1597, d. 1657, I, 7 f., 37.
Perregaard, Jens, Præst (Ulsø), d. 1699, I, 34.
Peter Jensen, Kaper, II, 54. — Larsen, Rytter, 1658, I, 23.
Petersen, Gartner (Tikøb, senere Svendborg), I, 136. — Slotsgartner, 1812, I, 112. — Geo. C., Købmand (Helsingør), 1840, III, 66, 71. — Henry, Arkæolog, f. 1849, d. 1896, IV, 4. — Jens, Husmand (Uggeløse), 1874, I, 122. — Lars Peter, Husmand (Gjerlev Mark), 1874, I, 122, 124 f. — Magnus, Maler, f. 1827, d. 1917, IV, 4. — Margrethe, III, 186. — Niels, Enken, 1892, III, 185, 200 ff. — Niels, Handelsgartner (Fredensborg), f. 1864, IV, 20. — Peter, Husmand (Sperrestrup), 1874, I, 122. — Richardt, Præst, Forfatter, f. 1838, d. 1905, III, 193, 196 f.
Pfahlen, Berendt, Vagtmesterløjtnant, 1658, I, 6, 26, 28.
Piquard, Familien, II, 49.
v. Platen, Hans Caspar, Kammerjunker, 1709, II, 30, 35.
v. Plessen, Chr. Ludvig Scheel, Amtmand (Kbhvn.s Amt), f. 1741, d. 1801, I, 65. — Louise, Kammerherreinde, f. 1725, d. 1799, Overhofmesterinde, I, 66. — Victor Christian, Kammerherre, Jægermester, Amtmand (Hørsholm), f. o. 1696, d. 1771, I, 57 f., 60, 64; IV, 8.
Plutarch, gr. Historiker, f. o. 46, d. o. 120 e. Kr., IV, 23.
Pontoppidan, Erik, Topograf, f. 1698, d. 1764, I, 59; III. 172 f.; IV, 55, 57 f.
Pop, Hans, Maler, I, 18.
Poul Smelter (Hellebæk), 1601, II, 20.
Poulsen, Anton, Gaardejer (Saunte), 1916, III, 187. — Jens, Arvefæster (Gjershøj), 1834, III, 9, 160. — P. Th., Malermester (Hillerød), 1880, I, 183.
Pram, Kristian Henriksen, Digter og Socialøkonom, f. 1756, d. 1821, II, 56.
Puggaard, Familien, II, 56.
Puttpferchen, Joachim Heinrich, Kammerraad (Stege), f. o. 1797, d. 1876, III, 142.
Pyrrhus, Konge af Epirus, d. 272 f. Kr., III, 139.
Quaade, Familien, I, 43.
Rahbek, Knud Lyhne, Forfatter, f. 1760, d. 1830, IV, 96, 98.
Rande, Gothard, Kleinsmed (Hellebæk), 1598, II, 20.
Ransy, Jacob, Løbesmed (Hellebæk), 1779, II, 49.
Rantzau, Chr. Fred. Ernst, Hofjægermester, f. 1747, d. 1807, I, 65. — Emilie, f. 1752, d. 1780, g. m. Ernst Schimmelmann, II, 52. — Geert, Feltmarskal, Lensmand (Krogen og Hørsholm), d. 1627, I, 48; II, 17.
Rantzau-Breitenburg, Andreas Conrad Peter, Statsminister, Greve, f. 1773, d. 1845, I, 170.
Rask, H. K., Sognepræst, f. 1805, d. 1875, III, 176, 178, 183, 197, 200.

Rasmussen, Kammerraad (Lovisenlyst), 1847, III, 8. — Slotsassistent (Fredensborg), I, 134. — Anders (Saltrup), 1820, IV, 59. — Cathrine Sophie, g. m. Andr. Jørg. Hørning, I, 43. — Ellen, f. 1879, IV, 60. — Erich, Kammerraad, Staldskriver (Fr.borg), f. 1767, d. 1843, III, 5, 8, 147—150, 163. — Jens, Husmand (Reerstrup), 1877, I, 124. — Karen, Søster til P. E. R., IV, 96, 98. — Povl Edvard, Litterat og Musiker, f. 1776, d. 1860, IV, 92—106. — Rasmus, Konferensraad, d. 1753, I, 42. — Severin, Justitsraad, d. 1727, I, 41 ff.
Rateken, Johan Philip, Forvalter (Hørsholm), 1706—1721, I, 46, 51.
de Rebolledo, Bernardino, Greve, spansk Gesandt, f. 1597, d. 1676, I, 9, 14, 37.
Resen, Peder Hansen, Topograf, f. 1625, d. 1688, I, 54; III, 172 ff., 178 f., 184; IV, 3, 21, 25, 56, 60.
v. Reitzenstein, W. V. Chr., Hofmarskal, Jægermester, 1749, I, 59 f.
Reventlow, Chr. Ditlev, Greve, f. 1775, d. 1851, III, 38. — Christian Ditlev Frederik, Greve, Statsminister, f. 1748, d. 1827, I, 70. — Conrad, Greve, Storkansler, f. 1644, d. 1708, II, 28. — Ditlev, Greve, Geheimeraad, f. 1712, d. 1783, II, 42.
Reverdil, E. S. F., Kabinetssekretær, f. 1732, d. 1808, II, 37.
Reynal(l), Fr. Chr., Gartner (Kronborg), 1739, IV, 74.
Rif, Hans Christian, Kaper, II, 54.
Rogert, Christian Berbandt, Raadmand (Helsingør), f. 1789, d. 1850, III, 40.
Rohde, F. W., Garver (Helsingør), 1836, III, 40.
Rose, Hans Pedersen, Kapelmusikus, 1679, I, 35.
Rosenpalm, Andreas, Admiral, f. 1679, d. 1754, II, 36.
Rosenvinge, H. Mogensen, Borgmester (Helsingør), 1578, IV, 68.
Rosing, Birkefuldmægtig (Fredensborg), IV, 89.
Rostgaard, Hans, Ridefoged (Kronborg Amt), f. 1625, d. 1684, I, 19, 22, 26 ff., 40; II, 17, 27, 29.
Rothe, Familien, I, 43.
v. Rothe, Oberst, 1840, I, 171.
Rus, Broder, IV, 44—62.
Rye, Prokurator (Næstved), 1840, III, 59.
Rømer, Oluf, Astronom, f. 1644, d. 1710, II, 29.
Rønnow, Joachim, Biskop, f. o. 1500, d. 1544, IV, 31.
Sager, Hans Carl, Hospitalsdirektør (København), d. 1851, III, 47.
Saint-Germain, Greve, Officer, f. 1707, d. 1778, II, 37, 42.
Salicath, P. G. H. L., Højesteretssagfører, f. 1794, d. 1864, I, 160; III, 38 f., 43 f., 47 f., 63.
Sandmand, Morten, Røgter (Esbønderup), 1860, III, 191, 197 f.
Sarauw, Justitsraad (Hillerød), 1834, III, 7. — Fred. Georg Ernst, Forstmand, f. 1779, d. 1846, I, 84, 116.
Sartor, Jonas, Løjtnant, 1658, I, 26.
Scavenius, P. B., Godsejer, Politiker, f. 1795, d. 1868, III, 29, 162.
Schack, Frederik, Løjtnant, IV, 104. — J. O., 1768, II, 42.
Schade, Skovrider (Hørsholm), 1814, I, 84.
Schaldemose, Fr. Julius, Litterat, Materialforvalter (Helsingør), f. 1783, d. 1853, III, 15 f., 21 f., 33, 69, 95.
Scheel-Plessen, C. T. A., Gehejmekonferensraad, Godsejer (Selsø), f. 1811, d. 1892, III, 166.
Schiller, Fr., tysk Digter, f. 1759, d. 1805, II, 53.
Schimmelmann, Greve, III, 192. — Caroline, se Friedeborn. — Charlotte, se Schubart. — Christian Carl, Greve (til Wandsbek), 1840, I, 171. — Emilie, se Rantzau. — Ernst, Greve, Finans- og Statsminister, f. 1747, d. 1831, II, 44, 45 ff., (47), 51 ff. — Heinrich Carl, Greve, Geheimeraad, f. 1724, d. 1782, II, 36, (39), 40 ff., 52.
Schimmelmannske Fideikommis, II, 44, 51, 55 ff.; III, 114.
Schiødte, E., Arkitekt, f. 1849, d. 1909, IV, 4.

Schjørring, Christian, Overlærer (Helsingør), f. 1775, d. 1828, II, 62, 67.
Schmidt, Borgmester (Bergen), 1702, I, 41. — Chr. Wilh., Kammerraad, Toldkasserer (Helsingør), f. 1796, d. 1870, III, 7, 65, 71 ff., 93, 107. — Frantz Chr., Slotsforvalter (Fr.berg), f. 1734, d. 1828, I, 104.
Schou, H., Adjunkt (Helsingør), f. 1789, d. 1860, III, 28, 71, 74. — H. H., Købmand (Slagelse), f. 1797, d. 1870, III, 7, 75, 135, 139, 141 f., 144. — N., Forpagter (Krogerup), 1872, I, 122.
Schouw, I. F., Botaniker, Politiker, f. 1789, d. 1852, III, 8 f, 29, 33, 76, 131, 153, 156.
Schrøder, Hans, Borgmester (Bergen), Stiftamtskriver, 1701, I, 41 f. — Johannes, Rektor (Fr.borg), f. 1696, d. 1774, IV, 22.
Schrøtter, Wilhelm, Løjtnant, 1722, I, 54.
Schubart, Charlotte, f. 1757, d. 1816, g. m. Ernst Schimmelmann, II, 53, (46).
Schulin, Joh. Sigismund, Greve, Amtmand (Fr.borg), f. 1808, d. 1880, III, 89, 152.
Schultz, H., Købmand (Helsingør), II, 54. — Louise Augusta, d. 1807, g. m. J. A. Stenfeldt, III, 10.
Schulz, Karen, 1921, IV, 41 ff.
Schütte, Martha Helene Andrea, f. 1803, d. 1853, g. m. Overlærer (Rektor) Fr. Chr. Olsen, II, 68.
Schæffer, Andreas Gottlieb, Plantageinspektør, Skovrider, 1851, I, 78, 84, 90. — Martin Gottlieb, Holzførster, Plantageinspektør, f. 1746, d. 1830, I, 62, 74 f., 87 ff.
Schøller, Fr, Oberstløjtnant, 1768, II, 42.
Secher, V. A., Rigsarkivar, f. 1851, d. 1918, IV, 16.
Sehested, Hannibal, dansk Statsmand, f. 1609, d. 1666, I, 29. — Steen Maltesen, Lensmand (Kronborg), d. 1611, I, 47.
Sidse Nielsdatter, g. m. Børge Rasmussen, IV, 38.
Simon Pedersen, Ladefoged (Hørsholm), 1659, I, 27.
Skau, Laurids, Politiker, f. 1817, d. 1864, III, 144.
Skibsted, Arnold de Fine, Kontorchef, f. 1785, d. 1851, III, 135.
Sneedorff, Henrik Gerner, Kaptajn (Helsingør), f. 1793, d. 1883, III, 65.
Sofie, Vald. I.s Dronning, d. 1198, III, 182.
Sophie Amalie, Fr. III.s Dronning, f. 1628, d. 1685, I, 7—11, 16, 33, 45, 49 f.
Sophie Larsdatter, g. m. Fisker Anders Jørgensen (Hornbæk), I, 141.
Sophie Magdalene, Chr. VI.s Dronning, f. 1700, d. 1770, I, 46, 57, 61 f, 66, 86.
Spangenberg, Valentin, Graver, Entreprenør, 1598, II, 18.
Spydstrup, Niels, Provst (Helsinge), f. 1659, d. 1711, IV, 110.
Stage, C. F. G., Maanedsløjtnant, f. 1805, d. 1892, Skibsreder, I, 148.
Stampe, Henrik, Generalprokurør, f. 1713, d. 1789, II, 43.
Steen Maltesen, se Sehested.
Steenberg, Catharine Elisabeth Frederikke, f. 1791, d. 1862, g. m. J. A. Stenfeldt, III, 11. — Fred. Laurentius, Adjunkt (Helsingør), Præst, f. 1801, d. 1870, II, 66. — Jens Foss, Apoteker (Helsingør), f. 1743, d. 1824, III, 11.
Steenvinkel, Ole, Bygmester og Ingeniør, d. 1659, I, 26 ff.
Steffens, Henrik, Filosof, f. 1773, d. 1845, I, 171, 175; III, 184, 197.
Stemann, Paul Christian, Statsminister, f. 1764, d. 1855, I, 169.
Stenfeldt, Catharine Elisabeth Frederikke, se Steenberg. — Harald, Student, f. 1809, d. 1835, III, 11, 27 f. — Jacob August, Etatsraad, Borgmester (Helsingør), f. 1783, d. 1858, III, 3 f., 6 f., 10—103, (11), 107, 110, 114, 117 ff., 122, 124, 161. — Louise Augusta, se Schultz.
Stolberg, Chr. Günther, Greve, Jægermester, f. 1714, d. 1765, I, 60, 64. — Fritz, Greve, Digter, f. 1750, d. 1819, II, 52.

Storm, Edvard, norsk Forf., f. 1749, d. 1794, IV, 92—96, 102.
Struensee, Joh. Fr., Greve, Kabinetsminister, f. 1737, d. 1772, I, 64.
v. Støcken, Henrik, Rentemester, f. 1631, d. 1681, I, 34.
Suhm, P. F., Historiker, f. 1728, d. 1798, III, 183, 198 f., 202; IV, 93.
Sundbye, Niels, Birkedommer, f. o. 1725, d. 1794, I, 64.
Svane, Thomas Hagedorn. Farver (Roskilde), f. 1787, d. 1862, III, 7, 127—131, (129), 135 f, 142, 149 f., 161.
Svedstrup, Alexander, Forfatter, f. 1864, d. 1930, II, 56.
Sveistrup, Niels Chr., Kaptajn (Roskilde), f. o. 1786, d. 1874, III, 7.
Svend Grathe, IV, 3, 28.
Svend Nielsen, Kaper, II, 53.
Svendsen, Agent, Brygger (Helsingør), 1834, III, 6, 20 f., 26. — Lars (Saunte), III, 187, 194. — Morten, Drager (Helsingør), 1828, IV, 82.
Syv, Peder, Sprogforsker og Folkemindesamler, f. 1631, d. 1702, III, 173 f., 178 f., 181, 202; IV, 98.
Säve, Carl, sv. Sprog- og Oldforsker, f. 1812, d. 1876, III, 175.
Søren Christensen, Skovrider (Hørsholm, 1725, I, 52. — Mikkelsen, Birkedommer (Hørsholm), 1659, I, 19, 22. — Nielsen, Ladefoged (Hørsholm), 1658, I, 21.
Sørensen, Gartner (Hillerød), 1897, IV, 88. — Christen, Løjtnant, 1804, I, 77. — Hans, Husmand (Helsingør Overdrev), 1878, I, 124. — N., Husmand (Karlebo), 1877, I, 124.
Thaarup, Ane Marie, se Keil. — Christen, Adjunkt (Helsingør), f. 1795, d. 1849, II, 66 f. — Frederik, Etatsraad, Statistiker, f. 1766, d. 1845, II, 66.
Thiele, Just Mathias, Forfatter, f. 1795, d. 1874, III, 169 ff., 178, 182 f., 199 f.; IV, 4, 27, 36, 39 f., 45, 57, 59 f.
Thomsen (Duemosegaard), 1841, III, 150. — Niels, Forligelseskommissær, Proprietær (Torpladegaard), f. 1776, d. 1847, III, 6, 9, 160—164.
Thomson, James, engelsk Digter, f. 1700, d. 1748, II, 47.
Thorkildsen, Hans, Prokurator, 1669, I, 39.
Thortsen, Bernhard, Stadshauptmand, Silke- og Klædekræmmer, d. 1837, II, 60. — Carl Adolph, Overlærer (Helsingør), Rektor (Randers), f. 1798, d. 1878, II, 60—65, (63); III, 19 ff., 31, 41.
Thorvaldsen, Bertel, Billedhugger, f. 1768, d. 1844, I, 169, 181 f.
Thott, Clas, Greve, sv. General, f. 1630, d. 1674, I, 22.
Thune, C. E., Skibsklarerer (Helsingør), 1847, III, 93, 96 f.
Thura, Laurids, Arkitekt og Forfatter, f. 1706, d. 1759, I, 59, 86, 92. — — Laurids, Biskop, f. 1657, d. 1731, II, 26.
Tillisch, F. F., Amtmand, Statsmand, f. 1801, d. 1889, III, 29, 34, 49.
Top, H., Sekretær, 1768, II, 42.
Torben, se Lidøe.
Torp, Barber (Frederikssund), 1897, IV, 86.
Tove, Vald. I.s Frille, III, 169—182, 203 f.
Trap, Murermester (Helsingør), 1828, IV, 82.
Trellund, Jonas, Forretningsmand, 1669, I, 39.
Treschow, Herman Gerhard, Amtmand (Fr.borg), f. 1780, d. 1836, III, 17 f., 20 f., 24 ff., 34.
Trojel, Hans Bertram, Præst (Helsingør), f. 1778, d. 1835, II, 65; III, 12.
Trolle, Corfits, Kammerjunker, f. 1628, d. 1684, I, 26. — Herluf, Admiral, f. 1516, d. 1565, IV, 67.
Tryde, Eggert Christopher, Stiftsprovst, f. 1781, d. 1860, I, 161.
Tuxen, Christian, Borgmester (Bergen), f. o. 1656, d. 1718, I, 16, 20, 37 f., 40 f. — Christiane Sophie, f. 1703, g. m. Jonas Widing, I, 41 f. — Lorenz, Ridefoged, f. 1618, d. 1682, I, 3—43, 49. — Lorenz, Sognepræst (Store Solt), d. 1612, I, 4. — Peter Lorenzen, Sognepræst (Ø. Egesborg), d. 1649, I, 4. — Sophie Amalie, f. 1658, d. 1730, g. m. 1. Heinrich Meincke, 2. Severin Rasmussen, I, 16, 20, 37, 39—42.

— Sophie Margrethe, f. 1675, d. o. 1680, I, 39. — Søren Pedersen, Præst (Asminderød), d. 1678, I, 20, 39. — Tucke Lorenzen, Godsejer, d. 1650, I, 4.
de Tuxen (Møller Friis), Christian, Notarius publicus, kgl. Spion, f. 1713, d. 1792, I, 3, 6, 43. — Louise Charlotte, se Müller.
Tyge Nielsen, 1646, I, 16.
Uhrskov, Anders, Højskolelærer, Forfatter, f. 1881, III, 177, 184 ff., 190, 192 f., 201; IV, 4, 31, 41, 61.
Ulfeldt, Corfits, Rigshofmester, f. 1606, d. 1664, I, 7, 10, 45, 48 f. — Ebbe, dansk Lensmand og Generalmajor, svensk Rigsraad, f. 1616, d. 1682, I, 22.
Ulrik, Hertug (Chr. IV.s Broder), f. 1578, d. 1624, I, 4.
Unmach, Johs., Møller (Hellebæk), 1779, II, 50.
Unna, Simon, Købmand (Helsingør), f. 1792, d. 1852, III, 72.
Urne, Frederik, Lensmand (Kronborg), d. 1658, II, 25.
Valdemar I, den Store, III, 169—182, 204. — II, Sejr, II, 5; III, 199, 203 f. — III, III, 172. — IV, Atterdag, II, 6; III, 169—204; IV, 27.
Valentin, Hans Peter, Etatsraad, Arkivar, f. 1783, d. 1863, I, 165.
Walles, Georg (Hellebæk), 1779, II, 49.
Walløe, Købmand, 1847, III, 142.
v. Waltersdorf, Ernst Frederik, Generalpostdirektør, f. 1755, d. 1820, I, 66.
v. Walterstorff, Marie Ernestine Wilhelmine, Kammerfrøken, d. 1853, I, 171.
v. Warnstedt, Daniel Nicolaus, Overforstmester, f. 1730, d. 1802, I, 65, 69, 71 f.
Vedel Simonsen, L. S., Historiker, f. 1780, d. 1858, III, 169.
Wedel, Lago Matthias, Præst (Everdrup), f. 1752, d. 1827, I, 108.
Weimer, Ernst Philip, Gæstgiver (Hellebæk), 1779, II, 50.
Weinmann, Benedictus, Gartner (Kronborg), 1716—37, IV, 75. — Johan Caspar, Gartner (Helsingør), 1737, IV, 74.
Weise, Johan Mathias, Justitsraad, Translatør (Helsingør), f. 1775, d. 1847, III, 72.
Welsch, J. M., Redaktør, f. 1866, III, 206.
Vendelboe, Major, d. o. 1661, I, 12, 19 f.
Wennerlied, Skræder (Helsingør), 1828, IV, 82.
Werliin, Christian, Adjunkt (Helsingør), sen. Præst, f. 1804, d. 1866, II, 66.
West, Gartner (Tikøb), 1912, I, 136. — Peder Jensen, Sognefoged, 1840, III, 64.
Westen, Engel, Hammersvend (Hellebæk), 1681, II, 27.
Westhof, Peter, Geværsmed (Hellebæk), 1669, II, 27.
Westphal, Carl Christian, Adjunkt (Helsingør), f. 1789, d. 1831, II, 60.
Weyse, C. E. F., Komponist, f. 1774, d. 1842, I, 161, 164, 166, 178.
Wibroe, Carl, Bryggeriejer (Helsingør), f. 1812, d. 1888, III, 97.
Widing, Jonas, Købmand, I, 42.
Wieherne, II, 56.
Vilhelm, Abbed (Æbelholt), f. o. 1127, d. 1203, I, 91.
Villads Olufsen, Provst (Greve), f. 1636, d. 1712, IV, 110.
Wilster, Daniel, Søløjtnant, 1698, IV, 108, 113. — Dorothea, g. m. 1. Morten Maul, 2. H. A. Dilleben, IV, 107—113.
. Wimpfen, F. F., Forstmand, f. 1805, d. 1892, I, 80.
Windekilde, Hans Hansen, Mag., Provst (Stenløse), f. 1625, d. 1711, II, 72 f.; IV, 110.
Vinding, Ingeborg, f. 1686, d. 1734, g. m. Povl Vendelbo Løvenørn, I, 39. — Poul, Professor, f. 1658, d. 1712, I, 39.
v. Winterfeldt, Helmuth Otto, Amtmand (Fr.borg), f. 1617, d. 1694, I, 98.
Winther, Chr., Digter, f. 1796, d. 1876, III, 169.

Wiwel, N. P., Lærer, Forfatter, f. 1818, d. 1874, IV, 39, 58 f., 61.
Voetmann, Johan, Gartner (Snodstrup), 1790, I, 104.
Vogel, Husmand, Sadelmager (Niverød), Hustruen, 1876, I, 124.
Worm, Jacob, Satiredigter, f. 1642, d. 1693, II, 10. — Ole, Læge, Arkæolog, f. 1588, d. 1654, IV, 3, 30.
Worsaae, J. J. A., Museumsdirektør, f. 1821, d. 1885, II, 74 ff.; IV, 4, 17 f.
Vossbein, Johan Julius, Bogtrykker, Redaktør, f. 1810, d. 1846, III, 132, 144, 155.
Wrede, Jes, Godsejer, 1665, I, 5.
Wulff, Hans, Smed (Hellebæk), 1602, II, 24.
Zeiner-Lassen, A., Planteskoleejer, f. 1846, d. 1914, IV, 85 f.
Zinck, Johan Wilhelm Ludvig, Hof-Organist, f. 1776, d. 1851, I, 174.
Æller, C. C. Hansen, Sognepræst (Strø), f. 1711, d. 1788, IV, 22.
Øegaard, Lars, Brændevinsbrænder (Fr.sund), f. o. 1779, d. 1839, III, 7.
Øllgaard, Nicolai Esmarch, Biskop (Viborg), f. 1775, d. 1863, I, 161, 170 ff.
Ørnsted, F. Joel, kgl. sv. Sekretær, 1659, I, 23.
Ørsted, A. S., Retslærd og Statsmand, f. 1778, d. 1860, III, 4, 38, 40 f., 48, 59, 87, 110 f., 113, 128, 147 f., 167; IV, 81.

STEDNAVNE

Af Stednavne er kun medtaget dem, der vedrører Amtet. — Tallene i Parentes angiver Billeder og Kort.

Aadse Vang (Asminderød S. [?]), IV, 8.
Aalsgaarde, II, 31, 44, 53 ff.; III, 192.
Abrahamstrup, II, 3—11. — Len, II, 7.
Allerød Sø, I, 13.
Alsønderup, IV, 13, 21.
Amkjærgaard (Blidstrup S.), IV, 16.
Annisse, I, 125; IV, 20. — gaard, I, 122.
Apperup, II, 13.
Arnakkebakke (Vinderød S.), IV, 24. — gaard, Haven, I, (135).
Arresø, IV, 22. — Aaen fra, II, 18.
Arresødal, Haven, IV, 77, (77), 87.
Aserhøj (Ganløse S.), IV, 32.
Asminderød, I, 9, 37, 109, 112, 126; IV, 8. — Kro, IV, 89.
Attehøj (Esbønderup S.), IV, 11.
Auderød, I, 122.
Badstrup, I, 122, 124.
Bakkegaard (Saltrup), III, 189, (189).
Beckfloden, se Hellebækken.
Bedehøj (Esbønderup S.), IV, 11.
Bendstrup, III, 186, 197, 200.
Bergmandsdal (ved Helsingør), IV, 85.
Birgersholm, se Borsholm.
Birkerød, I, 9, 113, 122, 126, 130, 134; III, 192; IV, 8. — Kirke, I, 38. — Præstegaardshave, I, (95), 133. — Sø, I, 13.
Bi(d)strup (Birkerød S.), I, 84.
Bistrup (Tikøb S.), II, 13.
Bjørnehøj (Skævinge S.), IV, 22.
Blidsbjerg (Tibirke S.), IV, 18.
Blidstrup, IV, 13, 15, 28.
Blodhøj (Slangerup S.), IV, 3, 28.
Bloustrød, I, 9, 108; III, 192; IV, 8.
Boelbro (Hørsholm S.), I, 53.
Bondedammen (Hellebæk S.), II, 26, 30.
Borsholm, II, 13. — Overdrev, I, 130.
Bosevangen (Esbønderup S.), IV, 11.
Brantebjerg (Karlebo S.), IV, 8.
Bredelte (Breelte) Vang (Bloustrød S.), I, 52, 84.
Bregnerød (Farum S.), III, 129.
Brøndebjerg, se Brantebjerg.
Brønsholm, I, 130.
Bukkeballe (Hørsholm S.), I, 54. — skov, I, 69. — vang, I, 50 ff., 56, 58, 63.

Bure, III, 192. — Sø, III, 196.
Bækkegaard (Ramløse S.), IV, 19.
Bøgholmssø (Hellebæk S.), II, 30.
Bøllebro Skov (Hørsholm S.), I, 56. — Vang, I, 58.
Børshøj (Ramløse S.), IV, 20.
Børstingerød, IV, 26.
Bøshøj = Børshøj (?).
Bøtterup, II, 13.
Christiansminde, II, 11.
Daglykke, I, 110.
Danshøj (Græse S.), IV, 28.
Danstrup Hegn, III, 186, 194, 196.
Danstruplund, Haven, I, (123, 125, 127), 132.
Deputatvang (Hørsholm S.), I, 78, (81), 82.
Diisdys (Melby S.), IV, 25.
Djævlehøj (Tikøb S.), IV, 6.
Draaby, II, 3, 7; IV, 32. — Nedre, II, 10. — Øvre, I, 110; II, 10.
Dragstrup, III, 190.
Dronningmølleaa, IV, 38.
Duemosegaard (Maarum S.), IV, 14.
Dybedal (Hørsholm S.), I, 66.
Dybendal (Græsted S.), IV, 13, 16.
Dyrehave, Store-, I, 53; IV, 88.
Dødningerne (Snodstrup S.), IV, 3(
Ebbekøb, I, 9, 11 f., 50.
Ebberøddam, I, 13.
Egebæksvang, III, 3, 75, 105 ff., 109, 144.
Egehøj (Helsinge S.), IV, 14.
Egehøj (Herlev S.), IV, 27.
Egehøjgaard (Herlev S.), IV, 27.
Egholmgaard (Uggeløse S.), IV, 27.
Elagergaard (Vejby S.), IV, 17.
Ellekilde, I, 142; II, 53.
Ellinge, IV, 25.
Elsterhøj (Søborg S.), IV, 12.
Endrup, I, 109; III, 189.
Engelhøj (Blidstrup S.), IV, 16.
Esbønderup, I, 100, 125, 138; IV, 11, 34, 72. — Præstegaard, IV, 36 f. — Mark, IV, 6. — Sogn, III, 184, 188 ff., 194 f., 196. — Skovhuse, III, 190.
Esbønderup, Lille-, IV, 6.
Eskemose (Birkerød S.), I, 59.
Eskilsø Kloster, I, 92 f.
Esrom, I, 101; III, 188, 190 f.; IV, 37, 39. — Arrest, IV, 37. — Kirkegaard, IV, 56. — Kloster, I, 93; II, 14; III, 171, 181; IV, 37, 44—62, 67; Broder Rus's Kælder, IV, (51); Klostermarken, III, 188. — Kro, III, 129; IV, 37. — Mølle, IV, 37. — Mølleaa, IV, 38. — Sø, II, 55; III, 184, 186, 190, 194, 196; IV, 35—44, 60 f.
Essedal (ved Esrom), III, 190.
Esse Galgebakke, IV, 60.
Ewaldshøj (Rungsted), I, 68.
Fandens Høj (Grønholt S.), IV, 8.
Farum, I, 101, 134; III, 6; IV, 22, 29, 32, 92 ff., 103. — Kro, III, 129. — Lillevang, IV, 32.
Faxe Ladeplads (Faxø), I, 146.
Femhøjene (Esbønderup S.), IV, 11.
Femhøjgaard (Uvelse S.), IV, 28.
Ferle, III, 190, 194.
Flakkevadshus, I, 53, 69. — skov, I, 53, 56.
Flintebjerg (Helsinge S.), IV, 15.
Flynderborg, II, 5.
Folehave (Hørsholm), I, 10, 46, 51, 53, 56 f., 59, 61, 63 ff., 69, 80, 84. — dam, I, 13, 56. — gaard, I, 66, 69. — vang, I, 52. — skov, I, 66, 69—85, (73, 83), 89.
Fredebogaard (Græsted S.), III, 149. — Haven, I, (131).
Fredensborg, I, 108, 124, 137; III, 102; IV, 40, 88. — Birkely, Haven, IV, 89. — Gartnerstræde, I, 137. — Planteskole, I, 111. — Slot, I, 180; Slotshaven, I, 132; Slotsforvalterens Have, I, 134.
Frederiksborg, IV, 69, 87. — Amt, I, 102, 108, 117; IV, 70. — Amts Avis, III, 144, 168, 190; Brandassuranceforening, III, 164; Kommunalforening, III, 154; kongelige Domænegodser, III, 152; Landboforening, III, 154, 164; Spare- og Laanekasse, III, 154, 164; Tidende, III, 9, 94, 114, 131 f., 134, 137, 139, 141, 144, 146, 149 f., 153, 155 f. — Distrikts Sognefogedforening, III, 164. — Len, II, 8. — Ladegaard, I, 12. — Latinskole, III, 33 f., 132, 136 f. — Planteskole, I, 111. — Slot, II, 20 f., 25; III, 136 f.; IV, 68; Judicérhuset, II, 74 ff.; Riddersalen, I, 176 f. — Slotshave, I, 132,

179; IV, 88. — Slotskirke, I, 159 ff. — Slotssø, I, 179. — Sparepenge, I, 23. — Stutteri, III, 136.
Frederiksborg Slotssogn, IV, 27.
Frederikshøj (Tibirke S.), IV, 19.
Frederikssund, I, 108; III, 5, 7, 75, 127 f., 130, 132, 142, 158, 165, 207; IV, 63, 73, 78, 82, 86, 89. — Elmely, IV, 87. — Kalvø, IV, 86. — Stativejhuset, I, 134. — Sølyst, IV, 87.
Frederiksværk, I, 124; II, 37—40, 42 ff.; III, 129, 205, 207; IV, 63, 72, 75 ff., 78, 83, 87, 89. — Strandgade, IV, (76). — Gods, I, 116; III, 147.
Friheden (Birkerød S.), I, 84.
Frodebjerg (Ølstykke S.), IV, 3, 30 f.
Gadebakken (Stenløse S.), IV, 32.
Gadehusene, I, 125.
Galdebakken (Stenløse S.), IV, 31.
Galgebakke (Tibirke S.), IV, 19.
Gandløse, III, 5; IV, 29, 32.
Garborgkrogen (ved Saltrup Skov), III, 188.
Gedehøj (Tjæreby S.), IV, 21.
Gederyggen (Tjæreby S.), IV, 21.
Gerlev, II, 3, 7, 10. — Mark, I, 122, 124 f.
Gilbjerghoved, IV, 12.
Gilleleje, IV, 12, 15.
Gillesbjerg (Birkerød S.), IV, 9.
Gribskov, III, 190 f., 193, 196 f. — Midtlinievejen, III, 191.
Grimstrup Bakke, IV, 24.
Grydehøj (Helsinge S.), IV, 14.
Græse, IV, 28.
Græsted, IV, 13, 16. — Præstegaardshave, I, (129).
Grødeshøj (Blidstrup S.), IV, 16.
Grønholt, I, 9, 114, 133 f.; IV, 8. — Skolehaven, I, 134 f. — Tjørnehøj, I, 136. — Vennekildegaard, I, 136.
Grønhøjgaard (Helsinge S.), IV, 14.
Grønnegade Huse (Blovstrød S.), I, 110,
Grønnæssegaard (Torup S.), IV, 26.
Gunderød, I, 130.
Gurre, II, 5, 13; III, 169—204; IV, 27. — Ruin, III, 170, 181, 199 f. — Skov, III, 170. — Sø, III, 170, 176 ff., 185, 200 f. — Vang, III, 185, 195, 201.
Gytholm (Esbønderup S.), IV, 59.
Gytshøj (Esbønderup S.), IV, 59.
Gøgevang (Hørsholm), I, 10, 52 f., 56, 59, 63, 65, 69.
Gørløse, IV, 28, 33.
Hald Lyng, I, 123.
Halsnæs, I, 116; II, 7.
Hammermølleskoven (Hellebæk S.), II, 51.
Handskehøj (Ramløse S.), IV, 20.
Hanebjerg (Vejby S.), IV, 17 f., 28.
Hanghøjsgaard (Uggeløse S.), IV, 27.
Hannebjerget (Hørsholm S.), I, 69.
Harehøj (Tibirke S.), IV, 19.
Haubakke (Asminderød S.), IV, 8.
Havreholm, II, 13; III, 177, 184, 187, 197 f.
Hegnsholt (Grønholt S.), I, 113.
Helene Grav (Tibirke S.), IV, 19.
Hellebakken, III, 189.
Hellebæk, II, 13—58, (33); III, 129, 192; IV, 7.
Fabrikkerne, III, 116. — Gjethuset, II, 20, 24. — Hammermøllen (Geværfabrikken), II, 18, 20, 22—40, 44—51, 55; III, 114. — „Gamle Hammermølle", II, 36, (35). — Klædefabrikken, II, 51. — Kobbermøllen, II, 20 f., 23, 25 f. — Kornmøllen, II, 17 f., 20, 27, 55. — Gamle Smedje, II, 57. — Smeltemøllen, II, 20. — Valsemøllen, II, 20, 32.
Bøssemagergaden (Tallerkenrækken), II, (28, 29), 57.
Hellebækgaard, II, 17, (19), 24, (31), 44, 53, 55, 57; Kirken, II, 53, 55. — Administratorboligen, II, (23). — Lægeboligen, II, 50, 57. — Materialhuset, II, 50. — Pakhuset, II, 57. — Proberhuset, II, 50. — Skovfogedbolig, II, 57.
Damme og Søer, se Bondedammen, Hvideløkkedammene, Kobberdammen, Mølledammen, Skaaningedammen, Bøgholmssø, Klare Sø, Sorte Sø.
Bøssemagerlavet, II, 51 f.
Hellebækken, II, 14, 17.
Helleholm (Hørsholm), I, 10, 13, 27, 52 ff., 56, 61, 63, 65, 69. — Kildemose, I, 27. — Vang, I, 59.

FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBØGER FOR 1927 - 29 - 30 - 32

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
(Oswald Terkelsen)
1932

Aarbøgerne er paa Frederiksborg Amts
historiske Samfunds Vegne udgivet af H. Boisen,
Hakon Müller og P. Petersen.

INDHOLDSFORTEGNELSE

TIL AARBØGERNE FOR 1927, 29, 30, 32. DISSE ER BETEGNEDE SOM I-IV

		Side
Hakon Müller: Lidt om *Esrom* Sagn	IV	35
1. Esrom Søs Tilblivelse. 2. Broder Rus, Djævelen i Esrom Kloster.		
Fr. Weilbach: Judicerhuset ved *Frederiksborg* Slot. En Berigtigelse	II	74
Victor Thalbitzer: *Hellebæk* i ældre Tider	II	13
Ole Lund: Nogle Skoleminder fra *Helsingørs* lærde Skole i Tiden 1826—31 ved Hakon Müller	II	59
I. T. Rohde: En *Hornbæk* Fiskers Optegnelser	I	141
Søfren Ingemann: Skovene i *Hørsholm* Sogn indtil 1851	I	45
Knud Fabricius: Et Storgods' Historie *(Jægerspris)*	II	3
J. Malmstrøm: Den sidste Kroningsfest i Danmark	I	159
Hakon Müller: Stænderdeputerede fra Frederiksborg Amt 1834—48	III	3
Georg Himmelstrup: Danevirkevisens Tonedigter	IV	92
A. P. Tuxen: Lorenz Tuxen	I	3
Inger Margr. Boberg: Sagn og Overlevering om Oldtidshøjene i Frederiksborg Amt	IV	3
Hans Ellekilde: Toves Tryllering og Kong Valdemars vilde Jagt	III	169
Johannes Tholle: Landsbyhaven	I	91
Johannes Tholle: Om Haver og Havedyrkning i Byerne (Frederiksborg Amt)	IV	63

Side

Erh. Qvistgaard: To Kontrakter angaaende Præsteenkepension . . . . . II 71
Erh. Qvistgaard: Major Morten Berntsen Mauls og Dorothea Wilsters Vielse i Tikøb Præstegaard 1698 . IV 107
Forskellige Meddelelser . . . . . I 183
Samfundets Virksomhed. . I 186 — II 79 — III 208 — IV 114
Mindeord over J. P. Bjellekjær . . . . . II 77
Mindeord over Kristian Kongstad . . . . . III 205
Rettelser til Aargangene 1929, 30 og 32 . . . . . IV 118
Navne-Register til Aargangene 1927, 29, 30, 32. (Personnavne: S. I. Stednavne S. XVIII).
Fortegnelse over Aarbogsafhandlinger og Skrifter 1906—32 S. XXVI.

Som Aarbog for 1928 udkom *Fr. Weilbach:* Fredensborg Slot og for 1931 *Arne Sundbo:* Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie. I. Tiden til 1809.

Helsinge, I, 105; IV, 14.
Helsingør, I, 117, 122, 134; II, 16, 18, 24, 27; III, 3, 5 f., 14 ff., 27, 33, 42 f., 45, 48, 56, 59 f., 69 f., 75 ff.. 89, 91 f., 94, 96, 100 ff., 104, 107, 113 ff., 119 f., 122, 125, 183 f., 190, 205 f.; IV, 63, 66, 68, 70, 72, 74, 78, 82 ff., 89.
St. Annægade, IV, 67. — Fiolgade, IV, 73. — Tornebuskegade, IV, 73. Strandgade No. 95, II, 34. — Kirkegaarden, III, 103. — Dominikanerkloster, IV, 67. — Franciskanerkloster, IV, 67. — Karmeliterkloster, IV, 67, (67). — Latinskole, II, 59—70; III, 31, 33 f., 104; IV, 67. — Realskole, III, 34. — Sparekassen for Helsingør og Omegn, III, 13. — Øresunds Toldkammer, III, 91; IV, 73, 85. — Havnen, III, 120. — Grønnehave, IV, 89. — Overdrev, I, 124.
Helsingørs Avis, III, 9, 14 f., 19, 22, 28, 52, 63, 65, 68 ff., 73 f., 76, 92 ff., 97, 105 ff., 113, 118, 132. — Helsingørsposten, III, 115. — Helsingørs Skilderi, III, 109 f. — Helsingørs Ugeblad, III, 15 f. — Kikkerten, III, 95, 118. — Øresundsposten, III, 108.
Bagerlavet, III, 59. — Færgelavet, III, 40, 78. — Paketfarten, III, 78. — Skomagerlavet, III, 53. — Skræderlavet, III, 53. — Bryggernes Skraa, IV, 70.
Det borgerlige Artillerikorps, III, 117. — Klubben, III, 19. — Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug, III, 28. — Selskabet Øresund, III, 40. — Skydeselskabet, III, 40.
Hemmingstrup, II, 13.
Heneluth, II, 13.
Herlev, I, 123; IV, 27.
Heslet Skov (Hørsholm S.), I, 56.
Hesselrød (Heslerød), I, 114.
Hesselskov, II, 8.
Hestehaven (Hørsholm), I, 10, 56, 60.
Hestehave, Kong Valdemars (Tikøb S.), III, 201 f.
Hillerød, I, 108, 183; III, 5, 7, 75, 120, 127 f., 130 ff., 136 ff., 142 ff., 146, 158, 205 ff.; IV, 26, 63, 71 ff., 75, 78, 83, 87, 89. — Amtsstue, III, 144. — Arkiv, III, 138. — Asyl, III, 136. — Hospital, I, 178. — Jægerbakken, IV, 88.
Hillerødsholm, IV, 88.
Hjørlunde, III, 154; IV, 29, 34. — Den højere Bondeskole, III, 164. — Skolehaven, I, 134.
Holbo Herred, III, 5; IV, 10—20.
Holløse, IV, 25.
Holmegaard (Alsønderup S.), IV, 21.
Holme Plantage, I, 84.
Holt, III, 149.
Hornbæk, II, 13; III, 177, 184, 197; IV, 7, 16. — Plantage, IV, 7.
Horneby, I, 113; II, 13; III, 190.
Horneby Sand, III, 188.
Horns Herred, I, 116; II, 3, 6 f.; III, 6, 178 f., 181, 199; IV, 33.
Hornsved, II, 3, 5.
Horserød, III, 184, 186, 195, 197, 200.
Hulerød Mølle, IV, 38.
Hulsø (udtørret), ved Vallerød, I, 27, 50, 53, 69.
Hulsø Skov, I, 56, 58.
Hulvejsbakken (Hellebæk S.), IV, 8.
Humlebæk, I, 136 f.; III, 184, 192.
Huulhøj (Vejby S.), IV, 17.
Hvedehauge Vang (Blovstrød S.), I, 52.
Hvideløkkedammene (Hellebæk S.), II, 30.
Hyrdehøj (Ramløse S.), IV, 19.
Højberg (Birkerød S.), IV, 9.
Højberg (Helsinge S.), IV, 15.
Højberg Baunehøj (Helsinge S.), IV, 14.
Højtvedgaard (Gørløse S.), IV, 28.
Hørsholm, I, (55), 105, 108; II, 21, 59; IV, 9. — Amt, I, 102, 108, 116. — Len, I, 7, 9, 45. — Hovedgaard, I, 10, 56, 60. — Kavalerbygning, I, 88. — Ladegaard, I, 7. — Slot, I, 9, 31. — Slotshaven, I, 53, 59, 66, 84, 85—90. — Slotssøen, I, 13.
Fiskeriet, I, 13. — Planteskolen, I, 84, 85—90, 111. — Skovene, I, 8, 12, 45—90. — Vang, I, 53, 56; se ogsaa Gøgevang, Mellemvang, Møllevang, Skovhusvang, Folehave, Helleholm, Hestehave, Kohave.
Hørup, IV, 28.

Høsterkøb, I, 23, 49.
Høveltegaard (Bloustrød S.), I, 137.
Hængehøjs Daater (Ølstykke S.), IV, 31.
Hængehøj (Ølstykke S.), IV, 31.
Indelukket (ved Hillerød), IV, 88.
Ingershøj (Alsønderup S.), IV, 21.
Ingershøj (Hornbæk S.), IV, 7.
Isaksdys (Vejby S.), IV, 17.
Isefjord, Fiskeriet i, III, 161.
Isterød, I, 23.
Isterød Sø, se Sjælsø.
Jonstrup Mark, I, 122.
Jordhøj, IV, 28.
Jægerspris, I, 124; II, 3, 9 ff.; IV, 87. — Skovridergaarden, I, 132, (133).
Jørlunde, se Hjørlunde.
Kaffehøj (Farum S.), IV, 32.
Kagerup, IV, 14.
Kajerød, III, 192, 195 f.
Kallehave, se Vallerød.
Kalvehavehuset (Esbønderup S.), III, 190.
Kapelskoven, I, 47.
Karlebo, I, 9, 112, 114; IV, 8. — Overdrev, I, 124 f., 128 f.
Karlholm (ved Knardrup), IV, 96.
Karlstenen (Torup S.), IV, 25.
Kassegaard (Esbønderup S.), IV, 11.
Kassemose (Vinderød S.), II, 18; IV, 24.
Kathøj (Strø S.), IV, 22.
Katteknøs (Maarum S.), IV, 14.
Kedelsø (Keldsø, Esbønderup S.), III, 188.
Kirkebakken (Torup S.), IV, 26.
Kirkebondegaarden (Melby S.), IV, 25.
Kirkelte Hegn, I, 84.
Kistehøj (Hornbæk S.), IV, 7.
Kjeldergaard (Ramløse S.), IV, 20.
Klare Sø (Teglstrup Hegn), II, 16, 30.
Klammerhøj (Tibirke S.), IV, 18.
Klammerhøj (Tikøb S.), III, 201.
Klemsbjerg (Tikøb S.), IV, 6.
Klodal (Vejby S.), IV, 25.
Klostermosegaard (ved Helsingør), IV, 86.
Kløvebjerg (Vejby S.), IV, 18.
Knagebakke (ved Esrom Sø), IV, 60.
Knardrup, I, 94, 112.
Kobberdammen (Hellebæk S.), II, 20, 30.
Kobæksvigen (ved Esrom Sø), III, 186, 194, 196 ff.
Kohave (Hørsholm), I, 10, 56.
Kokkedal, I, 54, 62, 66. — Vang, I, 50, 52 f., 58, 66.
Koldsbæk, I, 123.
Kollerød, IV, 26.
Kong Haagens Høj (Esbønderup S.), IV, 11.
Kong Haagens Kilde (Esbønderup S.), IV, 11.
Kongshøj (Strø S.), IV, 23.
Kongshøjgaard (Strø S.), IV, 23.
Kongsskoven (Hørsholm), I, 51 ff., 56, 59.
Kong Valdemars Grøft (Tikøb S.), III, 183, 200 ff.
Korsbjerg Kilde (ved Dragstrup), III, 190.
Kregme, IV, 21, 24.
Krogen, se Kronborg.
Krogenberg Hegn, III, 201.
Krogerup, I, 122. — Have, I, (99). — Krogerupgaards Jorder, I, (103).
Krogshave (Hørsholm S.), I, 53, 56.
Kronborg, I, 24 f., 45; II, 16, 20, 24 f.; III, 91 f., 117, 199 f.; IV, 68. — Amt, I, 102, 108; IV, 70. — Len, II, 20. — Kirkeklokke, II, 21.
Krusemose, I, 37.
Krydsemose Overdrev, I, 52.
Kulhus, II, 8.
Kvistgaard, III, 185.
Kælderbjerg (Vejby S.), IV, 18.
Lammehave (ved Rungstedgaard), I, 69.
Landerslev, II, 3.
Langben Rises Dysse (Slagslunde S.), IV, 32.
Langebjerg (Gørløse S.), IV, 28.
Langedrag (Tibirke S.), IV, 18.
Langelte Vang, I, 52.
Langholte, se Langelte.
Langstrup, I, 101, 104, 109, 122, 124.
Laugø Mark, IV, 14.
Lave Skov (Asminderød S.), I, 52.
Leeræltevang (Blovstrød S.), I, 11.
Lillehøj (Esbønderup S.), IV, 11.
Lillerød, I, 114; IV, 26 f.
Londbjergs Vang (Melby S.), IV, 25.
Louisehøj (Tibirke S.), IV, 19.

Louisiana (Humlebæk), I, 136 f.
Ludehøj (Blidstrup S.), IV, 15.
Lundebakken (Ølsted S.), IV, 24.
Lundehave, I, 92, 94; II, 25; IV, 67 f., 72, 74.
Lydshøj, se Ludehøj.
Lykkegaard (Helsinge S.), IV, 15.
Lyngby, Lille, I, 122 ff.; IV, 21, 24.
Lynge, IV, 27.
Lynge-Frederiksborg Herred, III, 5; IV, 26—29.
Lynge-Kronborg Herred, III, 5; IV, 5—10.
Lyshøj (Blidstrup S.), IV, 13.
Lystrup, I, 88.
Løbjerg (Birkerød S.), IV, 9.
Lønholt, I, 124.
Maarum, IV, 14. — Byjorder, I, (107).
Maastrup Vang, I, 52.
Maglehøj (i Alume), IV, 13.
Maglemose (Hørsholm og Søllerød S.), I, 64.
Manglebjerg (Birkerød S.), IV, 8 f.
Marienlyst Have, IV, 84 f., 89, (90). — Slot, III, 77 f.
Markskelskilden (Tisvilde), I, 139.
Medelhøj, se Melhøj.
Melby, IV, 21, 25.
Melhøj (Vejby S.), IV, 17.
Mellemvang (Hørsholm), I, 10, 51 ff., 56, 59 f, 65.
Melløse, I, 122, 125, 134.
Mensalgaard (Græsted S.), IV, 13.
Mikkelborg Overdrev, I, 52. — Vang, I, 53, 56.
Montebello (Helsingør), IV, 85.
Multebjerg (Gribskov), III, 190.
Munkehøj (Hornbæk), IV, 17.
Musehøj, se Muushøj.
Muushøj (Vejby S.), IV, 17 f.
Mølledammen (Hellebæk), II, 17 f.
Møllehøj (Snodstrup S.), IV, 30.
Møllevang (Hørsholm), I, 53, 56.
Mønge Mark, IV, 17.
Mørdrupgaard, I, 122.
Mørkhøj (Torup S.), IV, 26.
Mørsbækhuset (Esbønderup S.), IV, 59.
Nachtergallsbjerget (Hørsholm S.), I, 56.
Nejede, I, 123 f.
Nejede Vesterskov, IV, 21.
Nellerupgaard (Gilleleje S.), IV, 12.
Nellerød, IV, 14.
Nivaa, I, 22, 29, 46 f.
Niverød, I, 109, 124 f.
Nordskovgaard (Hellebæk S.), II, 55. — mølle, II, 55.
Nyhuse (Fr.borg Slotssogn), IV, 88.
Nyrup, III, 184, 197 f.
Nyrupgaard (Tikøb S.), III, 185, 195.
Nøddebo, I, 112; III, 191; IV, 12. — Kirke, IV, 61.
Nørrehave (Hørsholm S.), I, 54.
Odinshøj (Hellebæk S.), II, (15), 51 f.; IV, 8.
Oppesundby, IV, 13, 23, 29.
Orebjerg (Blidstrup S.), IV, 16.
Ourø, II, 7.
Overbjerg, Hgd. (Krogstrup S.), III, 161.
Paarup, III, 149; IV, 13.
Pagterold, Hgd. (Krogstrup S.), III, 161.
Pedershøj (Helsinge S.), IV, 14.
Pennehave (Hørsholm S.), I, 53, 56, 63, 65.
Pennehave Aa, III, 190 f., (191), 196.
Pibervangen, III, 197. — Dronning Margrethes Vej, III, 191.
Plejelt, III, 188.
Præstekorsbakken (Vinderød S.), IV, 25.
Raageleje, II, 57; IV, 16.
Ramløse, IV, 13, 19. — Præstegaardshaven, I, 105.
Ramsbjerg (Melby S.), IV, 25.
Ramshøj (Ramløse S.), IV, 19.
Ravnehusene (Maarum S.), IV, 38.
Ravnemose, I, 13.
Ravnshave (Hørsholm S.), I, 52 f., 56, 63, 66, 69.
Reerstrup, I, (103), 124; III, 201.
Riisby (Tikøb S.), II, 13.
Rishøjgaard (Søborg S.), IV, 12.
Rokeshøj (Søborg S.), IV, 12.
Rokkestenen (Fr.borg Slotssogn), IV, 27.
Roland, III, 192.
Rude, Gd. (Birkerød S.), I, 11, 48.
Rudeskov (Birkerød S.), I, 84.
Rumpeporten, III, 201.
Rungsted, I, 37, 54. — Enghave, I, 53, 63, 66. — Fælled, I, 13. — gaard, I,

53, 68 f. — Hegn, I, 78 f. — Kro, I, 50, 68. — lund, I, 68, 77, (79), 82; III, 129. — Overdrev, I, 52 f., 56. — Skov, I, 50, 59, 66, 68; Skovs Overdrev, I, 53. — Se ogsaa Krogshave, Lammehave, Nørrehave, Ravnshave, Skovhaverne.
Rusland (Esbønderup S.), III, 190.
Ryde (Helsinge S.), IV, 15.
Rævehøj (Søborg S.), IV, 12.
Rørbæk, IV, 30.
Saltrup, I, 124; III, 194. — Skov, III, 188.
Sandbjerg (Birkerød S.), I, 19, 48. — Enghave, I, 52, 63. — Vang, I, 56. — Østerskov, I, 51—54, 56, 63, 65, 69.
Sandgravgaard (Søborg S.), IV, 12.
Sandholm (Blovstrød S.), I, 12.
Saunte, II, 13; III, 184, 187, 194, 197. — gaard, III, 187, 195.
Selsø, I, 125; III, 166.
Selsøe Lund (Blovstrød S.), I, 84.
Sigerslevvester, IV, 29. — øster, IV, 22.
Sindbierg, se Sandbjerg.
Sjambakke (Asminderød S.), IV, 8.
Sjælsø, I, 13.
Skaaningedammen (Hellebæk S.), II, 17, 30.
Skibby, I, 124, 135; II, 3, 5 ff; III, 154.
Skibstrup, II, 13.
Skidenmose (Hellebæk S.), II, 30.
Skorstenshøj (Ramløse S.), IV, 19.
Skotterup, I, 122.
Skovbakken (Græse S.), IV, 28.
Skovfogedmarken (Maarum S.), IV, 14.
Skovhaverne (Hørsholm S.), I, 53.
Skovhuse (Esbønderup S.), III, 190.
Skovhuset (Hørsholm S.), I, 53, 56.
Skovhusvang (Hørsholm), I, 10, 51 ff., 56, 59 f., 63, 65, 68.
Skovlundevang (Hørsholm), I, 56.
Skænkelsø, Skolehaven, I, 135.
Skævinge, IV, 13, 21.
Slagslunde, III, 5, 154, 196; IV, 32.
Slangerup, I, 93, (105), 125; III, 144, 157; IV, 28, 63, 65, 68, 72 f., 75, 78, 87.
Smedshøj (Ølsted S.), IV, 24.
Smidsbjerg Bakke (Karlebo S.), IV, 8.
Smidstrup, I, 37, 54, 66, 69; IV, 9. — Enghave, I, 63. — Vang, I, 56, 66.
Snodstrup, II, 71; III, 5; IV, 29 f.
Snoldshøj (Snodstrup S.), IV, 30.
Sodebanke (Esbønderup S.), IV, 38.
Sodebjerg (Esbønderup S.), IV, 38.
Sodemark (Esbønderup S.), IV, 38, 59.
Sodemølle (forsv., Esbønderup S.), IV, 38.
Soderup (forsv., Esbønderup S.), IV, 38.
Sofienberg (Hørsholm S.), I, 66 f. — Vang, I, 63
Sofienborg, Gd. (Tjæreby S.), IV, 88.
Sortehøj (Tibirke S.), IV, 19.
Sorte Sø (Teglstrup Hegn), II, 16, 30.
Sperrestrup, I, 122, 124.
Spillingshøj (Helsinge S.), IV, 14.
Stadse Vang (Karlebo S.), I, 52, 84.
Stavlehøjene (Tibirke S.), IV, 18.
Stavnhøjene (Vejby S.), IV, 17.
Stejlehøj (Gilleleje S.), IV, 12.
Stenbjerg (Helsinge S.), IV, 14.
Stenhøj (Blidstrup S.), IV, 16.
Stenløse, III, 6; IV, 13, 23, 29, 31.
Stenvadsmose (Hellebæk S.), II, 30.
Stimestrup Vang (Blovstrød S.), I, 52.
Storhøj (Esbønderup S.), IV, 11.
Strandmosen (Karlebo S.), I, 58.
Strø, IV, 22 f. — Bjerg, IV, 22 f, 28. — Herred, III, 5; IV, 21—26.
Stumpedysse (Blovstrød S.), I, 84.
Styringsem (Melby S.), IV, 25.
Sundbylille, Den højere Bondeskole, III, 151.
Svanholm Planteskole (Horns H.), IV, 87.
Svikkegaard (Hornbæk S.), IV, 7.
Svumpedysse (Ølstykke S.), IV, 30.
Sværkelstrup, IV, 26.
Søborg, III, 172, 188, 190; IV, 12. — By, I, 126. — Slot, III, 177, 187, 190, 202. — Sogn, III, 184, 190, 194, 196; IV, 72.
Sønderskov (Blovstrød S.), I, 84.
Teglstrup, II, 13. — Hegn, II, 16. — Vang, II, 55.
Thorshøj (Torup S.), IV, 25.
Thuledys (Skævinge S.), IV, 21 f.
Tibberup (Tipperup), III, 192.
Tibirke, I, 100, 108, 117 ff., (118 f.); IV, 18, 20. — Bakker, IV, 24. — Kirke, III, 206.

Tikøb, I, 110, 112, 124, 136; II, 13; III, 148, 184, 186, 197 f.; IV, 6, 28, 34, 72. — Præstegaard, IV, 107. — Skole, I, 134.
Tinghøj (Torup S.), IV, 26.
Tisvilde, I, 93, 125, 139; II, 57. — Markskelskilden, I, 139. — Skovridergaarden, I, 104.
Tjæreby, IV, 21. — Præstegaardshaven, I, 94.
Tjørnehøj, se Grønholt.
Toelstrup Vang (Grønholt S.), I, 12.
Toelt, I, 11, 128.
Toftehavegaard (Lillerød S.), IV, 27.
Tokkekøb (Blovstrød S.), I, 84; III, 192, 196.
Toldergaarden (Hørsholm S.), I, 54.
Toledyssen = Thuledys.
Tollerup, IV, 25.
Torbistebakke (Blidstrup S.), IV, 16.
Torbisthøj, se Torbistebakke.
Torpegaard (Skævinge S.), IV, 22.
Torplille, IV, 26.
Torup, III, 147; IV, 21, 25, 34.
Torupmagle Mølle, IV, 26.
Troldbakke (Vinderød S.), IV, 24.
Troldholm (Alsønderup S.), IV, 21.
Troldhøj (Esbønderup S.), IV, 11.
Truelsehøj (Torup S.), IV, 26.
Tulstrup, I, 122, 125 f.
Tyvekrogen (Hørsholm S.), I, 53.
Tømmerup (Torup S.), I, 113.
Tørslev, III, 178, 199; R.
Ubberødvang (Birkerød S.), I, 52.
Udesundby, I, 112; III, 150, 164, 168; IV, 29.
Udlejre Mark, I, 135.
Udsholt, IV, 16.
Uggeløse, I, 122; IV, 27.
Uglemose (Ulvemose, Øllemose), Hørsholm S., I, 53, 56, 59 f., 63, 65.
Ullerød, I, 123 f; IV, 21.
Ulvemose, se Uglemose.
Usserød, I, 124. — Mølle, I, 14, 49.
Uvelse, IV, 28.
Vadstedgaard (Vejby S.), IV, 17.
Valby, IV, 15.
Valdemars Høj (ved Gurre), III, 170.
Valdemarslund, Skovridergaard, III, 176, 182, 185, 194 f.
Vallerød, I, 47, 50, 54, 124 f. — Enghave, I, 58, 63. — Huulsøvang, I, 63. — Kallehave, I, 50, 63. — Nørrevang, I, 56, 63. — Vange, I, 52 f., 56. — Overdrev, I, 63.
Vejby, IV, 17.
Veigaard (Ramløse S.), IV, 19 f.
Veksebo, I, 111. — Skole, I, 138.
Vennekildegaard, se Grønholt.
Vesterdys (Torup S.), IV, 26.
Vibjerg (Ølsted S.), IV, 24.
Viksø, III, 6; IV, 32.
Vildbjerg (Gørløse S.), IV, 22, 28.
Villingebæk, III, 188, 194, 198.
Villingerød, II, 13; III, 188, 190.
Vinderød, IV, 24.
Voetmannshaab (Snodstrup S.), I, 104.
Vokstrupgaard (Græsted S.), IV, 13.
Værebro, IV, 31.
Værløse, I, 136.
Æbelholt Kloster, I, 92 ff.
Øllehøj (Blidstrup S.), IV, 15.
Øllemose, se Uglemose.
Ølshøjgaard (Blidstrup S.), IV, 15.
Ølsted, IV, 21, 24.
Ølstykke, II, 72; III, 5, 29 f. — Herred, III, 5 f.; IV, 29—32.
Ørby, I, 125.
Øresund, II, 14, 16; IV, 44.
Ørwith, II, 14.
Østrupgaard (Hornbæk S.), IV, 7.

FORTEGNELSE OVER

AARBOGSAFHANDLINGER OG SKRIFTER

1906—1932

(De med * mærkede er Særskrifter).

TIDSHISTORIE

Francis Beckett: Kong Karl X Gustavs Besøg paa Frederiksborg. 1913.
K. C. Rockstroh: Kronborg 1658—59. 1907.
A. P. Tuxen: Carl XII's Landgang ved Tibberup Mølle 4de August 1700. 1910.
J. Malmstrøm: Den sidste Kroningsfest i Danmark. 1927.

TOPOGRAFI

A. P. Tuxen: En Præstegaard i Nordsjælland (Asminderød-Grønholt) og dens Beboere i Midten af det 17. Aarhundrede. 1919.
Hans Olrik: Asserbo. 1908.
Niels Stenfeldt: Lidt om Esrom Kloster. 1921.
P. A. Pedersen: Farumgaard. 1909.
C. Behrend: Af L. Engelstofts Rejseoptegnelser 1797 (Fredensborg). 1909.
*Fr. Weilbach: Fredensborg Slot. 1928.
*Fr. Weilbach: Frederiksborg Slot. 1923.
E. Marquard: Et Inventarium fra Frederiksborg Slot 1597. 1909.
B. Paludan-Müller: Altertavlen i Frederiksborg Slotskirke. 1922.
Fr. Weilbach: Judicerhuset ved Frederiksborg Slot. En Berigtigelse. 1929.
*Arne Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie. I. Tiden til 1809. 1931.
*Carl Christensen: Frederiksværk. 1926.
K. C. Rockstroh: Om Frederiksværkegnen for 200 Aar siden. 1911.
C. Behrend: Af L. Engelstofts Rejseoptegnelser 1797 (Frederiksværk). 1909.
S. P. Jensen: En Klokkerstrid i Gandløse. 1911.
Thomas B. Bang: Bidrag til Gillelejes Historie. 1917.
Holger Hjelholt: Striden mellem Gilleleje Græsmølle og Dronninge Hovedmølle. 1916.

Hans Olrik: Gurre. 1907.
Victor Thalbitzer: Hellebæk i ældre Tider. 1929.
Laur. Pedersen: Godt Folk og uærligt Folk i det gamle Helsingør. 1906.
Laur. Pedersen: Helsingørske Haandværkerlav i det 16. Aarhundrede. 1910.
Victor Thalbitzer: Helsingør ved Aar 1735. 1924.
Laur. Pedersen: Et Museum i Helsingør. 1908.
N. Nielsen: Nørre-Herløv Kirke. 1920.
*Hillerød By. 1925.
P. Petersen: Fattigvæsen i Hillerød i gamle Dage. 1906.
Bjørn Kornerup: Bispevisitatser i Hillerød-Herløv Pastorat 1741—1847. 1917.
C. Behrend: Et Besøg paa Hirschholm Slot. (Af L. Engelstofts Rejeoptegnelser 1797). 1908.
Hans Ellekilde: Hornbæk. Johannes Ewald: Fiskerne. 1916.
Hans Olrik: Isefjord og dens Kyster. Billeder fra fjerne Aarhundreder. 1912.
Knud Fabricius: Et Storgods' Historie (Jægerspris). 1929.
Villads Christensen: Knardrup Klosters Historie. 1914.
Niels Stenfeldt: Et forsvundet Legat (Ramløse). 1922.
Villads Christensen: Landsbyen „Skoven" i Horns Herred. 1917.
*Arne Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie. I. Tiden til 1809. 1931.
A. P. Andersen: Slangerup Klosters Historie. 1908.
A. P. Andersen: Slangerup Ligbærerlaug 1711. 1910.
A. P. Andersen: Slangerup Oldermandsvedtægt. 1908.
A. P. Andersen: Købstaden Slangerups Nedlæggelse (1809). 1909.
Niels Stenfeldt: Om Stenholt Mølle. 1922.
Bjørn Kornerup: Bidrag til Strø Kirkes Historie. 1916.
Niels Stenfeldt: Søborg Slot og By. 1920.
J. P. Jensen-Bjellekjær: Stednavne fra Søsum By og Bymark. 1910.
Hans Olrik: Tisvilde-Egnen i gamle Dage. 1906.
Edv. Holm: Sandflugtens Dæmpning i Tisvilde-Egnen. 1907.
Johs. T. Christensen: En forsvunden Landsby. Truestrup i Gribskov. 1911.
Lars Petersen: Den forsvundne Landsby i Gribskov (Truestrup) — en Efterskrift. 1913.
A. P. Andersen: Tryherred (d. e. Hjørlunde, Liunge og Strø Herreder). 1909.
Arne Sundbo: Kongsgaarden i Udlejre og dens Beboere gennem 300 Aar. 1920.
Alfr. Krarup: Skraa for St. Hans Gilde i Uggeløse. 1907.

BIOGRAFI

Hakon Müller: Stænderdeputerede fra Frederiksborg Amt 1834—48. 1930.
I. T. Rohde: En Hornbæk Fiskers Optegnelser (Jens Christian Andersen). 1927.
Louis Bobé: Sangen om Havet. F. L. Stolberg og J. Ewald i Rungsted. Et Bidrag til Naturopfattelsens Historie. 1912.

Otto Jensen: Chr. Faber og „Granskoven" ved Gilleleje. 1921.
L. C. Hansen: Meddelelser om J. L. Heibergs Lærer Peder Hansen (siden Præst i Slangerup). 1907.
Ellen Jørgensen: Lektor Povl (Helgesen) i Helsingør. 1917.
Bjørn Kornerup: Peder Herslebs Præsteaar i Hillerød-Herløv 1718—25. 1921.
A. Schiøth: En Degnehistorie (Om Degnen H. Holm i Ramløse). 1909.
Helge Hostrup: C. Hostrup og Nordsjælland. 1922.
Morten Pontoppidan: C. Hostrup i Frederiksborg. 1912.
H. C. Kirck: Et helsingørsk Handelshus fra Øresundstoldens Tid (N. P. Kirck). 1924.
Niels Stenfeldt: Om Hr. Frantz Kühn i Blidstrup. 1922.
H. W. Harbou & Fr. Kaas: En helsingørsk Færgemands Ruslandsfarter i aaben Baad (Jens Christiansen Lind). 1912.
P. A. Pedersen: En nordsjællandsk Bonde fra Udskiftningstiden (Lars Nielsen fra Stavnsholt). 1919.
P. A. Pedersen: Stænderdeputeret, Gaardmand Jørgen Pedersen, Hjørlunde. 1910.
Georg Himmelstrup: Danevirkevisens Tonedigter (Povl Edvard Rasmussen). 1932.
K. C. Rockstroh: Hans Rostgaard og Kronborg-Anslaget. 1908.
Ludvig Krabbe: Rostgaarderne paa Krogerup. 1916.
Kr. Kongstad: Dødsfesten for Schiller i Hellebæk 1791. 1908.
Ferd. Petersen-Blidstrup: Præsten Schiwe i Vejby-Tibirke (1730—1753). 1922.
Henning Jensen: Provst Schumacher og Helsingørs Borgere. 1924.
A. P. Tuxen: Lorenz Tuxen. 1927.
Henning Jensen: En stridbar Provst (Henrik Ussing i Lille Lyngby og Ølsted). 1921.
Hans Olrik: Abbed Vilhelm af Æbelholt, Nordsjællands Helgen. 1912.
A. P. Andersen: Detlev Gotthardt Zwergius, Sognepræst i Slangerup 1732—52. 1911.

KULTURHISTORIE, FOLKEDIGTNING, OVERTRO m. m.

*Joachim Junge: Den nordsjællandske Landalmues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog. 1915.
*Anders Uhrskov: Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tider paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger. 1918.
L. Larsen: Dagligt Liv paa Landet i Nordsjælland (Vejby Sogn). 1908.
L. Larsen: Dagligt Liv paa Landet i Nordsjælland: Højtidsskikke. I. Julen. 1909.
L. Larsen: Dagligt Liv i Nordsjælland. Højtidsskikke. II—IV. 1910.
Anders Uhrskov: Et nordsjællandsk Husmandshjem (Lille Ravnebjerghus, Laugø Mark). 1922.
A. P. Andersen: En Henrettelse og et Selvmord (i Slangerup). 1910.
Inger Margr. Boberg: Sagn og Overlevering om Oldtidshøjene i Frederiksborg Amt. 1932.
Hakon Müller: Lidt om Esrom Sagn. (1. Esrom Søs Tilblivelse. 2. Broder Rus, Djævelen i Esrom Kloster). 1932.
Hans Ellekilde: Toves Tryllering og Kong Valdemars vilde Jagt. 1930.

K. Carøe: Hekseri eller Hysteri paa Ovrø for 100 Aar siden. 1919.
J. Larsen: Et nordsjællandsk Kulturbillede. Virkelighedsskildringer fra en „Spøgelseepidemi" i forrige Aarh. 1920.

SKATTE- OG TOLDVÆSEN

K. C. Rockstroh: En Skatteliste for Kronborg, Frederiksborg og Abrahamstrup Len 1638—39. 1908.
Axel Linvald: Oversigt over Øresundstoldens Historie. 1919.

LAND-, FORST- OG HAVEVÆSEN

Arne Sundbo: Udlejre Mark før Udskiftningen. 1922.
H. Rosendal: Bondefrigørelsen i Nordsjælland. 1911.
Johs. T. Christensen: Fra Udskiftningstiden i Nordsjælland. Langstrups og Dauglykkes Udskiftning. 1912.
Emil Madsen: Om Skovene ved Frederiksborg. 1914.
Søfren Ingemann: Skovene i Hørsholm Sogn indtil 1851. 1927.
Johannes Tholle: Landsbyhaven. 1927.
Johannes Tholle: Om Haver og Havedyrkning i Byerne (Frederiksborg Amt). 1932.

FISKERI

K. C. Rockstroh: Om Ferskvandsfiskeriet i Nordsjælland omkring Aar 1700. 1913.

HAANDVÆRK OG INDUSTRI

Holger Hjelholt: Mølletvangens Ophævelse paa Kronborg Distrikt. 1917.

KIRKEHISTORIE

August F. Schmidt: Helligkilder i Frederiksborg Amt. 1922.
Erh. Qvistgaard: To Kontrakter angaaende Præsteenkepension. 1929.
Erh. Qvistgaard: Major Morten Berntsen Mauls og Dorothea Wilsters Vielse i Tikøb Præstegaard 1698. 1932.
Gerh. Hornemann: Et Bidrag til Belysning af Christian VI's Helligdagslovgivning. 1909.

SKOLEVÆSEN

Bjørn Kornerup: Frederiksborg Latinskoles Historie. 1916.
Poul Heegaard: Disciple i Frederiksborg Skole 1742. 1919.
Ole Lund: Nogle Skoleminder fra Helsingørs lærde Skole i Tiden 1820—25 ved Hakon Müller. 1924.
Ole Lund: Nogle Skoleminder fra Helsingørs lærde Skole i Tiden 1826—31 ved Hakon Müller. 1929.
Bjørn Kornerup: Til Rytterskolernes Forhistorie. 1921.
Joakim Larsen: Skolereformen af 1789. 1914.

Carl Christensen: Frederiksværk Skolevæsen i ældre Tid. 1913.
P. Petersen: Hjørlunde Sognebogsamling og „den højere Bondeskole i Sundbylille". 1910.

SPROG

*Frederiksborg Amts Stednavne. 1929.
Viggo Brøndal: Stednavnestudier før og nu. 1919.
Anders Uhrskov: Nordsjællandske Ord og Udtryk. 1920.

LITTERATURHISTORIE

Hans Olrik: En Folkevise om en Adelsmands Kvinderov og Henrettelse. 1907.
I. Hanson: Nogle Afsnit af et dansk Provinsblads Historie (Frederiksborg Amtstidende). 1921.

DENNE AARBOG FOR 1932 ER UDGIVET PAA
FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUNDS VEGNE AF
H. BOISEN OG *HAKON MÜLLER*

27 / 49